

ספר

מדרשי הזהר

לקט שמואל

פירושי הזהר

מהתנא האלקי רבי שמעון בר יוחאי ז"ע

שנאמרו בדרך הפשט על תורה נביאים
כתובים המפוזרים בספרי הזהר, תקוני
זהר, ובזהר חדש

ספר בראשית

מסודר על סדר הפרשיות

עם מראה מקומות, ביאור, ותורה אור

נסדרו בעזהש"י החונן לאדם דעת על ידי
שמואל באאמו"ר הרה"צ הרב ר' יהושע פאלק זצ"ל קיפניס

ברוקלין ניו יארק ה' תשנ"ח לפ"ק

הספר נדפס לזכות את הרבים ונחלק בחינם לכל דורש ומבקש

ז'הילצי"ב

מדרשי הזהר

לקט שמואל

פירושי הזהר

מהתנא האלקי רבי שמעון בן יוחאי זי"ע

שנאמרו בדרך הפשט על תורה נביאים וכתובים
המפוזרים בזהר, תקוני זהר, ובוהר חדש

חלק ראשון
על התורה

מסודר על סדר הפרשיות

עם מראה מקומות, ביאור, ותורה אור

נסדרו בעזרה"ת החוגג לאדם דעת על ידי

שמואל באאמ"ר הר"צ הרב ר' יהושע פאלק זללה"ה קיפניס

פעיה"ק ירושלם חובבי"א

שנת תשי"ז לפ"ק

בעזרה"ת

מדרשי הזהר לקט שמואל

פירושי הזהר

מהתנא האלקי רבי שמעון בן יוחאי זי"ע

שנאמרו בדרך הפשט על תורה נביאים וכתובים
המפוזרים בספרי הזהר, תקוני זהר, ובזהר חדש

חלק ראשון
על התורה

מסודר על סדר הפרשיות ועליהם גליון:

זראה מקומות:

בו צוינו המקורות בספרי הזהר וכן מקורות הפוסקים בתנ"ך המובאים בהזהר.

ביאור:

ביאור וליבון דברי הזהר והעתקו בלשון הקודש להקל על הלומדים שאינם
רגילים בלשון הזהר.

תורה אור:

השוואות מאמרי הזהר עם מאמרי רז"ל הנזכרים בתלמוד בבלי וירושלמי
ועוד עם הערות והארות.

כל אלה חוברו יחד בעזרה"ת החונן לאדם דעת על ידי

שמואל באאמור"ה רה"צ הרב ר' יהושע פאלק זלה"ה קיפניס

הרב דשכונת בתי הורנשטיין והסביבה בפעיה"ק ירושלים תר"ב

מלפנים הרב דערי אברוטש גארינסק באוקריינה

מנהל אוצר הפוסקים

מנהל העד לעזרת הרבנים פליטי הגולה בארה"ק

פעיה"ק ירושלים תובב"א

שנת תשי"ז לפ"ק

ואלה יעמדו על הברכה

אשר עזרו בכספיהם להדפסת הספר:

ועד הכללי כנסת ישראל (רמבעה"נ) ירושלים

כולל וואהלין ירושלים

המוסד הנכבד עזרת תורה ניו יארק

הסכמות הרבנים הראשיים לישראל שליט"א

ב"ה ירושלים ב' כסלו תשי"ז.

אפריון נמטי לידידנו הרב הגאון הנעלה רב פעלים לתורה ולתעודה כש"ת ר' שמואל קיפניס שליט"א, יו"ר ועד העזרה לרבנים פליטי רוסיא ושאר ארצות בעיה"ק ירושלים ת"ו, שהוא מביא תרומה חדשה לאוצר ספרות הקודש שלנו — לקוטי אגדה מספר הוזהר הקדוש.

מעטים כיום העוסקים בספרות סודות התורה, ומעטים מהם אלה שעמדו על כך שבאותו הספר הנערץ והנקדש באומה זה מאות מאות בשנים, ספר הוזהר, ישנו גם, מחוץ לרזי תורה דברי דרוש מתוקים ונחמדים בנגלה, שבהקבץ כולם באוצר אחד הם מהווים תרומה חשובה ומועילה מאד לספרות הדרוש.

התבוננתי בגליונות שהמציא לי הרב המחבר שליט"א ורואה אני שמלאכה גדולה עשה שהיא גם חכמה מלווה ביאורים נכונים וישרים. יישר חיליה לאורייתא ויברך ה' פעלו.

בברכת התורה לידידי הרב המחבר שליט"א וביקרא דאורייתא.

יצחק אייזיק הלוי הרצוג
ראש הרבנים לישראל
החופעיה"ק ירושלים ת"ו

ב"ה ירושלים ט"ז בכסליו התשי"ז.

איש יקר רוח ורב תבונה מיקירי ירושלים ת"ו ומפעיליה ה"ה הרה"ג ר' שמואל קיפניס יצ"ו בא והביא אלי את חברו אשר קראו בשמו הנאה לו „לקט שמואל" והוא לקט מדרשים וביאורי פסוקים אשר נדרשו ונתבארו בבית מדרשו של רשב"י בווה"ק.

המחבר נכנס לפרדס ויצא בשלום והוציא מרשות היחיד לרשות הרבים לקט רב מפרושי הפסוקים שלדעתו הם ע"ד הפשט או קרובים לפשט, תרגם וביאר את הדברים בשפה ברורה ובלשון צח והוסיף נופך משלו עם מראה מקומות והשוואות מדברי הש"ס ובענותנותו ביקש ממני הסכמה על פועל ידיו זה.

לפי מה שהספקתי להתבונן בספרו אגב טרדותי ראיתי כי ברכה בו. בתבונה ובדעת עשה את מלאכתו מלאכת הקודש אשר איתה נפשו ויעש לזכות את הרבים ויודוהו על כך רבים.

והנני מקדים לו ברכה: יה"ר יאריך השי"ת ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים ובבריאות שלמה ויזכה להוציא לאור כל אשר תשאלנו נפשו ממה שקבלה נשמתו במעמד הר סיני ויעמוד על משמרתו משמרת הקודש ברב אונים וברב כח לתמוך בהני ברכי דרבנן דשלהי כמנהגו הטוב.

אנו ליה וליה עניינו הוא ברחמי יפר עצת אויבינו ויפרוש סוכת שלומו עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים עה"ק, אמן.

יצחק נסים
ראשון לציון
הרב הראשי לישראל

הסכמות הרבנים הגאונים שליט"א

עקיבא סופר

בה"ג מוהרשב"ס זצ"ל
אב"ד ור"מ דק"ק פרעסבורג תע"א
בעיה"ק ירושלים ת"ו

ב"ה ירושלים י"ב טבת תשי"ז לפ"ק.

חזיתי איש מהיר במלאכתו מלאכת הקודש הוא ניהו ידידנו הרב הגאון המפורסם גדול המעש כש"ת מו"ה שמואל קיפניס שליט"א הדפיס אודרא כתוב שלישים על הזוה"ק ביאור למען הקל על הקורא להבין לשונו הק' ותורה אור אשר בו הביא דברי חז"ל מש"ס ומדרשים שעפ"י יש להבין יותר דברי הזוה"ק וזכרון אחד עולה לכאן ולכאן, וגם לרבות מראה מקומות כל שלשה אלה חוברה לה יחדיו הה"ג נ"י וקראום בשמו "לקט שמואל" וטוב עשה בעמיו לזכות את הרבים כל באי שער זוה"ק בפירושו הנחמד והיקר יברך ד' חילו ופועל ידיו ירצה ויזכה להשלים מלאכת הקודש על כה"ת כאו"נ וכאו"נ החותם בברכה המשולשת, ידיו מוקירו

עקיבא בהגמהרש"ב סופר זצ"ל

דוב בעריש וויידענפעלד

אבדק"ק טשעבין ור"מ דישיבת "כוכב מעקב"
כעת בעיה"ק ירושלים תובב"א

ב"ה ירושלים כ"ט כסלו תשי"ז.

חזיתי את הספר היקר "לקט שמואל" אשר בו מלוקטים פנינים יקרים מדברי הזוה"ק מסודרים על פרשיות התורה בסדר מעולה דבר דיבור על אופניו, מאמרים ואמרות טהורות הניתנים להבין לכל יודע ספר, ועליהם ביאור מפורש למען ירוץ הקורא בהם גם כאלו שאינם רגילים בלשון הזוה"ק.

אך למותר דבר שפתים להגיד התועלת הגדולה שבספר זה, אשר ידוע ומפורסם גודל הסגולה והתועלת בלימוד הזוה"ק.

ואמינא ישר כוחו וחילו של כבוד ידי"נ הרב הגאון המפורסם מוהר"ש קיפניס שליט"א אשר נוסף על מעשיו הגדולים והנשגבים כרו"מ התאחדות רבנים פליטי רוסיא ושאר ארצות אצל לו זמן ולקה לו מועד לזכות את הרבים, ויזכהו השי"ת לברך על המוגמר.

כ"ד הכו"ח לכבוד התורה ונושאי דגלה

דוב בעריש וויידענפעלד

הסכמות כ"ק האדמו"רים לבית ריון

אדמו"ר מבאיאן שליט"א

ניו-יארק

אדמו"ר מסדיגורה שליט"א

תל-אביב

ב"ה אור יום ועש"ק פ' משפטים תשי"ז.

הזיים והשלום לכבוד הרה"ג המופלג
מפורסם לשבח איש המעש וכו' מו"ה
שמואל קיפניס שליט"א בעיה"ק ירושלם
ת"ו בב"א.

הקונטרס לקט שמואל קבלתי לנכון,
שבו אסף וקבץ כעמיר גודנה כל מאמרי
הזוה"ק בדרך הפשט עה"ת. עיינתי בו
ומצאתי שם דברים ערבים ונעימים
מפניני תורת הח"ן ונכון לפרסם לקוטים
כאלה ולגלות מן המותר לך מנסתרות
אור תורת הרשב"י בלשוה"ק מה שהאזון
יכולה לשמוע מפשטי הביאורים, ישמחו
ענוים וישבעו בהביאם ברכה זו לתוך
בתיהם.

אברכו שיצליח בכל מ"י ואי"ה כשיצא
מבית הדפוס גם אני אקח בל"ג ספר
אחד.

המברכו בכ"ט ומצפה להרמת קרן
ישראל בקרוב ולרחמי ולחסדי שמים.

ב"ה יום ב' י' אדר"א תשי"ז תל-אביב.

כאשר נתן לי הרה"ג הנכבד המפואר
מיקירי ירושלים איש המעש יו"ד וועד
העזרה לרבנים פליטי רוסיא ושאר
ארצות כש"ת מוהר"ר שמואל קיפניס
שליט"א את ספרו היקר לקט שמואל,
לקט מדרשים פסוקים מהספר הזוהר הק'
שהם יותר קרובים להפשט שפה ברורה
עם מראה מקומות, וראיתי איזה דפים
בהזמן הקצר שנשאד הספר אצלי ואמרתי
יישר חילו לאורייתא כי יזכה בזה רבים
וכן שלימים שלא באו בסוד ד' לרזי תורה
ויהי להם האפשרות ללמוד ספר הזוה"ק
וידוע גודל הקדושה ללמוד ספר הזוה"ק
וראיתי הסכמות גדולי ירושלים ואמרתי
גם ידי תיכן עמו וכדאי להכניס האי
מרגיניתא טבא לבית ישראל יעזור
השי"ת להוציאם לאור ופיצו מעינותיו
חוצה להגריל תורה ולהאדירה נאום
הכותב למען כבוד התוה"ק וכבוד המחבר
הרה"ג היקר שליט"א המצפה לישועת
ישראל בארץ ישראל ולגאולה שלימה
בקרוב.

אברהם יעקב מוהר"ר ישראל

מסדוגורה

מרדכי שלמה מוה"ר יצחק זצ"ל

אבקש שקודם שילמדו בהספר הזה יעינו בהקדמה.

במדבר — וכמו (ישעיהו ב, כב) בפ' חדלו לכם מן האדם ומטעם זה מועטים
המה בערך הפירושים שלו שנאמרו בדרך הפשט.

והנה כמה פעמים עלה בדעתי מורא ופחד אולי גם בהפירושים שהגנו
חושבים שנאמרו בדרך הפשט הפשוט ומובן לכל אולי גם בהם כמוסים סודות
וסתרי תורה שאין מהראוי לפרשם בדרך הפשט וקצרה בינתי להבין עומק
דברי קדשם, אבל אחרי שובי נחמתי שאין בזה חשש כי הרי כל התורה הק'
שבכתב ושב"ע"פ נאמרה לדרוש בארבע חלקי הפירושים בפרד"ס שהם פשט
רמז דרש סוד ובוהר משפטים קכג, ע"ב כתיב דתנינן אורייתא כולה שמא דקב"ה
ומאן דמשתדל בה כמאן דמשתדל בשמא קדישא בגין דאורייתא כלא חד שמא
קדישא הוא וכן הביא הרמב"ן בהקדמתו להתורה שהתורה כולה היא שמותיו
של הקב"ה ורק נתלבשה בכמה לבושים לשבר את האזן בדרך הפשט וכל אחד לומד
התורה כפי מדרגתו ושכלו וזכותו וע"ז אנו מתפללים ותן חלקנו בתורתך, וחלילה
לחשוב שהתורה"ק היא סתם ספורי מעשיות וכמו שהבאתי ד"ק בפ' וישלח (לו, יט)
על הפסוק ושם אשתו מהטבאל בת מטרד וגו' דברי הוהר וז"ל אורחוי דאורייתא
אינון אורחוי דקב"ה ולית מלה זעירא דלית בה כמה אורחין ושבילין ורזין דחכמתא
עלאה, ת"ח דהא ר' יוחנן בן זכאי הוה אמר תלת מאה הלכות פסוקות וכו' בפסוק
ושם אשתו מהטבאל וגו' ולא גלי לון אלא לר' אליעזר דהוה עמו וכמו שאמרו
רז"ל בש"ס סנהדרין לה, ע"ב על ר' מאיר ועוד, וכגון זה נאמר בזהר בפ' פנחס ד',
רמד ע"ב בר"מ רבנן דמתניתין ואמורין כל תלמודא דלהון על רזין דאורי' סדרו ליה
ואעפ"כ כן אמר ר' כהנא (בשבת סג, ע"א) כד הוינא בר תמני סרי שנין והוה
גמירנא ליה לכוליה ש"ס ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא,
מאי קמ"ל דליגמר איניש והדר ליסדר והיינו שמקודם צריך אדם ללמוד הכל בדרך
הפשט ולבסוף יזכה לדעת גם פנימיות התורה"ק ולכן חשבתי לנכון להביא דברי
קדשם מה שנאמרו בדרך הפשט ולבארם כפי שכלנו ועל כגון זה אמרו רז"ל (פסחים
ד' ג, ע"ב ובסוטה וסנהדרין ועוד) לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא
לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

סדרתי המאמרים על סדר הפרשיות, והיות כי המאמרים מפוזרים במקומות
שונים כך שלמשל המאמרים השייכים לספר בראשית נמצאים בספר שמות וכדומה
וכן בתקוני זהר ובוהר חדש, לכן ועשיתי מראה מקומות וצינתי באיזהו מקום
נמצא המאמר למען יוכל הקורא לעיין בהמקור גם צינתי מראה מקומות מכל
הפסוקים בתנ"ך.

והיות שהוהר נסדר בלשון ארמי שלא כל הלומדים בקיאים בו לכן העתקתי
תמצית כל מאמר בלשון הקודש עם תוספת להבנת דברי קדשם וקראתי בשם
„ביאור“ התיבות באותיות גדולות בהביאור הם דברי הוהר והתיבות באותיות
קטנות הם דברי הביאור.

כן צינתי כל המקומות שבדברי הוהר נזכרים בש"ס ועוד עם הערות והארות
שקראתי בשם „תורה אור“.

והנה בש"ס ביבמות צז, ע"א ובבכורות לא, ע"ב אמר ר' יוחנן בשם ר'

שמעון בן יוחי כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דוכבות בקבר (בסנהדרין צ, ע"ב כתוב אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק כל מי שנאמרה הלכה בשמו בעוה"ז שפתותיו דוכבות בקבר) ובבכורות פירש"י בקבר הנאה הוא לו שדומה כחי, ולדעתי מה שהוסיף רש"י הק', והנאה הוא לו" הם עפי' דברי הירושלמי שקלים פ"ב ה"ה ששם הובא ג"כ מאמר זה בשם תנא אחר ושאלו בשם, "מה הנאה לו" בר נזירא אמר כהדין דשתי קונדיטון, ר' יצחק אמר כהדין דשתי חמר עתיק אע"ג דשתי ליה טעמא בפומא וכן במדרש תנחומא תשא נאמר אמר רשב"ל אמר ר' עקיבא וכן אמר ר' שמעון בן יוחאי אין תלמידיו מניחין אותו לישן בקבר שנאמר (שה"ש ז, י) דובב שפתי ישנים.

ולמען דעת מה גדול רצונם של הקדושים אשר בארץ המה, שיזכירו דברי תורתם בעוה"ז יש לדעת מדברי רבינו מהר"ח ויטל זלה"ה בספר שער הגלגולים דף נב, ע"ב וז"ל אמר לי מורי ז"ל (האריז"ל) בבוקר ביום השבת שראה לבן עזאי שהיה נותן לו שתי מתנות טובות ושואמר לו מה חידוש חדשתי ביום השבת ההוא וספרתי לו, ואמר לי לפי שבאותה הלילה עלה בדעתי פתאום וקריתי משנה אחת של בן עזאי שלשה או ארבעה פעמים, שלכך הוא נותן לי אותם ב' מתנות טובות הנז' עכ"ל.

אם כן בודאי כל מי שאהבת תוה"ק יקר בלבו ואין בכשרונו כוחו וזמנו ללמוד כל ספרי הזהר בשלימות אם ילמוד לכה"פ בספר הזה בודאי לזכות גדול יחשב לו לההנות את הצדיק האלקי (שהוא בעל המימרא הנז'ל) בלמדו דברי תורתו, ובודאי יתברך בכל הטוב וכמו שהובא בספר חסידים סימן רכ"ד וז"ל וכל האומר דבר שמועה מפיהם הם מתפללים עליו שם וממליצים טובה עליו.

ויהי רצון מלפני השי"ת שאוכה בקרוב להוציא לאור החלק השני מהספר הזה שהוא פירושי תוה"ק על נביאים וכתובים לזכות את הרבים בדברי הקדושים של התנאי האלקי והחברייא דיליה וכבר אמר ר' שמעון בן יוחאי (סוכה מה, ע"ב) יכולני לפטור את כל העולם מן הדין ובאדר"ג פט"ז איתא ר' שמעון בן יוחאי אומר מכאן שאין ישראל רואין פני גיהנם משלו משל וכו' עתידים ישראל לאמר לפני הקב"ה, רבש"ע אתה יודע ביצר הרע שהוא מסית בנו שנאמר (תהלים קג, יד) כי הוא ידע יצרנו וגו' עיי"ש ובחולין (ז, ע"ב) אמרו רז"ל דאמר ר' חמא ב"ר חנינא גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחיהוהו, וכן אמר רשב"י ז"ל בו' פ' חקת (קפג, ע"א) זכאה חולקיהו דצדיקייא בעלמא דין ובעלמא דאתי ואע"ג דאינון באתר אחרא בעלמא אחרא עלאה וזכותהו קיימא בעלמא דין לדרי דרין ובשעתא דישראל תיבין בתיובתא קמי קב"ה וגזרה אתגורי עליהו כדין קב"ה קארי לצדיקייא דקיימי קמיה לעילא ואודע לון ואינון מבטלי האי גזרה וחיס קב"ה עליהו דישראל, וכן נאמר בו' פרשה נשא (קכד, ע"ב) ברע"מ שאמר אליהו ז"ל לר' שמעון בהאי חבורא דילך דאיהו ספר הזהר וכו' ובגין דעתידין ישראל למטעם מאילנא דחיי דאיהו ספר הזהר יפקון ביה מן גלותא ברחמי וכו' עיי"ש וכן נאמר בתקוין סוף תקון ו' וז"ל וכמה בני נשא לתתא יתפרנסון מהאי חבורא דילך כד

אתגליא לתתאי בדרא בתראה בסוף יומיא ובגיניה (ויקרא כה, י) וקראתם דרור
בארץ עיי"ש והגם שהכונה שם על אלה שילמדו כל הזהר וגם יקיימו מה שכתוב
בספר הקדוש הזה ושעליהם נאמר והמשכילים יזהירו וגו' עיי"ש אבל תפסת מיעוט
תפסת שגם ע"י לימוד דבריו הקדושים האלה (ושאין בכוחם ללמוד כל ספריו
הקדושים) ג"כ נזכה להתקרבות הגאולה, וזכותו הגדול של התנאי האלקי יעמוד
לנו בדורנו זה שיתגוללו עלינו מדת הרחמים והחסד שנזכה כלנו יחד במהרה
לגאולה שלמה ע"י משיח צדקנו ושאר חדש על ציון יאיר הקב"ה ושנזכה כלנו
במהרה לאורו כי"ר אמן.

בראשית

א. א בראשית: כד בעא קב"ה למברי עלמא אתיין כל אתוון קמיה ועאלו א) כל חד וחד למפרע וכל אחת ביקשה כי בה יברא עלמא וגו' עאלת את בית אמרה ליה רבון עלמא ניהא קמך למברי בי עלמא דבי מברכאן לך לעילא ותתא אמר לה הקב"ה הא ודאי בך אברי עלמא ואת ב) תהא שירותא למברי עלמא וגו' א).

בראשית: ג) שבעין אנפין לאורייתא דפריש רשב"י במלת בראשית ב).

בראשית: אותיות ירא בשת. ירא שבת דלא תחלל ליה בפרהסיא כבר נש דלאו ביה בשת אנפין ג).

בראשית: ד) בחשבון זעיר איהו אהבה וכו' והאי איהו מאן דמסר נפשיה באחד ברחימו דמאריה וכו' וכאילו הוא ברא עלמא ומאן דלא מסר נפשיה או גופיה או ממוניה בשעת השמד כאילו אהזר עלמא לתוהו ובהו ד).

בראשית: ה) אותיות ברית אש דאיהו ברית מילה ה).

מראה מקומות

א הקדמת הוהר ב, ע"א; ג, ע"א; ז"ת רות פת. ב תקו"ז בתחילתו. ג הקדמת תקו"ז ה, ע"ב. ד שם ו, ע"ב. ה שם; ז' וירא קד, ע"ב.

ביאור

א) כל חד וחד למפרע היינו שמקודם נכנס אות תי"ו ואח"כ אות שי"ן וכן הלאה. דבי מברכאן לך מפני שאות ב היא ברכה בעולם העליון ובעולם התחתון וכו'. ב) תהא שירותא בך אתחיל לברוא העולם בתיבת בראשית. ג) שבעין אנפין לאורייתא שבעים פירוש' ואופנים שפירש רבי שמעון בן יוחאי בתיבת בראשית. ד) בחשבון זעיר איהו אהבה בחשבון קטן עולה תיבת בראשית בגימ' יג כתיבת אהבה היינו היסוד היא אהבת הש"ת. ה) אותיות ברית אש דאיהו ברית מילה שבזכות מצות מילה נברא העולם (נדרים לא. ע"ב) מהפסוק אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה לג, כה).

בראשית: (ו) דא אורייתא דאתמר בה ו' ד' קנני ראשית דרכו ז.

בראשית: דא ישראל הה"ד ח קדש ישראל לה' ראשית תבואתה ט.

בראשית: (א) אותיות בתשרי א. בתשרי אתברי עלמא ואלף דא אדם דאתברי בתשרי י.

בראשית: ברא תיש, דא אילו דיצחק י"א.

בראשית: (ז) הדא היא פקודא קדמאה דכלא ואקרי פקודא דא (ב) יראת ה' דאקרי בראשית דכתיב י"ב ראשית חכמה יראת ה' י"ג יראת ה' ראשית דעת. (ח) (ג) ודא הוא תרעא לעאלא גו מהימנותא ועל פקודא דא אתקיים עלמא. ומנלן שהעולם נברא עפ"י היראה שנאמר י"ד והאלהים עשה שיראו מלפניו טו.

בראשית: אותיות בית ראש מפני ששלשה דברים צריך אדם לעשות בדרכי העולם, לבנות בית מושבו, ליטע כרם להתפרנס ואח"כ לקחת אשה ולהוליד בנים וממי אתה למד מהקב"ה קודם בנה בית וכווננו. וזימן כל פרנסה והמזונות ואח"כ ברא את האדם ואשתו והולידו בנים ועשו ישוב טז.

בראשית: (ט) ירא בשת, ווי ליה לסמאל י' כד הקב"ה ייתי למפרק לשכינתא ולישראל בנהא י"א) ותבע מגיה ומע' אומין וממונין דלהון כל י"ב) עאקו

מראה מקומות

ו משלי ח, כב.	ז תקו"ז י, ע"ב.	ח ידמיה ב, ג.	ט תקו"ז ל, ע"ב.
י שם ע"ז, ע"ב.	יא שם קלט, ע"א.	יב תהלים קיא, י.	יג משלי א, ה.
יד קהלת ג, יד.	טו הקומת הזהר יא, ע"ב.	טז ז"ח ה, ע"ב.	

ביאור

- (ו) דא אורייתא שבשביל התורה נברא העולם.
- (ז) הדא היא פקודא קדמאה זה הוא ציווי וכו'.
- (ח) הראשון שנקראת יראת ה' וכו'.
- (ט) ודא הוא תרעא וכו' וזה הוא השער ליכנס לאמונת ה' ועל ציווי זה מתקיים העולם שנאמר והאלהים עשה [את העולם] שיראו מלפניו.
- (ט) בראשית הם אותיות ירא בשת ווי ליה בגלות וכו'.

תורה אור

- (א) אותיות בתשרי א' כד' אליעזר דאמר בתשרי נברא העולם (ד"ה י"א, ע"ב).
- (ב) יראת ה' כדברי רב יהודא (שבת ל"א) לא ברא הקב"ה וכו'.
- (ג) ודא הוא תרעא כדברי רבה בר רב הונא (שבת שם).

עאקו לישראל בגלותא ובגין דא קלא נפיק לגביה כל יומא מן שמיא ואמר ירא שת יג) יהא לך כסופא מן שכינתא ירא שמים יהא לך כסופא מקב"ה דאיהו ומים, הה"ד יז ואתה תשמע השמים יח.

ראשית ברא אלהים: רבי אלעזר אמר יד) לא אצטריך למדכר שמא קדישא אלא בתר מלה כלומר על מלה דהא שמא קדישא לא אדכר באורייתא לא בתר תרין מלין דכתיב בראשית ברא אלהים ר' שמעון אמר טו) לא אדכר שמא דישא אלא על עולם שלם דכתיב ט' ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים כ.

רא אלהים את: סופי תיבות אמת — ודא הוא **כא** אמת מארץ תצמח טז) ומאן דאומר קושטא הוא מקיים אמת מארץ תצמח דאיהו עמודא דאמצעיתא ביה איהו קיימא בנינא **כב**.

ראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ: את השמים שיהיה אדם ירא שמים ואת הארץ להיות ירא לבריות וכל העולם לא נברא אלא על יראה שנקראת ראשית שנאמר **כג** ראשית חכמה יראת ה' **כד**.

ראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ: ר' יהודא אמר למה הזכיר הקב"ה בריאת שמים וארץ תחלה ד) והלא המלאכים נבראו תחלה וכסא נבוד אלא כדי שלא יתהרר אדם דברים הסתומים מהעין רבי אומר כדי להראות אדם שאינו בעל חכמה ואינו ראוי לגלות לו סתרי תורה דא"ר יצחק אין מגלין תרי תורה אלא לאדם חכם קורא ושונה ותלמודו מתקיים בידו והוא ירא שמים יקי בכל דבר (ע"ש) **כה**.

ב והארץ היתה תהו ובהו: מאן דלא אשתדל באורייתא עינוי סתים מעלמא דאתי בתר דאשתדל באורייתא מיד ויאמר אלהים יהי אור ויהי

מראה מקומות

מלכימ"א ה, לב. יח ז"ח כד. יט בראשית ב, ד. כ ז' יתרו פה, ע"א.
א תהלים פה, יב. כב ז' משפטים קטו, ע"א. כג תהלים קיא, י.
י"ח בראשית ה, ע"א. כה ז"ח ו, ע"ב.

ביאור

י) יהא לך כסופא יהא לך בושא וחרפה אלהים וכו'.
זשכינה ומקב"ה שנקרא שמים. טו) לא אדכר לא הזכיר הקב"ה שמו המיוחד
(לא אצטריך למדכר אין להזכיר שמו רק אחרי שעשה עולם שלם דכתיב ביום עשות
נדוש רק אחרי תיבות. דהא לא אדכר ה' אלהים.
זרי לא נזכר שמו הקדוש אלהים רק אחרי טז) ומאן דאומר קושטא וכו' ומי שמרבר
זי תיבות בראשית ברא ואחר כך כתיב אמת הוא מקיים בנין העולם.

תורה אור

והלא המלאכים ברש"י הביא בשם ב"ר שהמלאכים נבראו ביום שני.

אור דנהרין ליה בנהורא דהחורא עלמא כו.

א, ד וירא אלהים את האור: את האור בגימטריא תרי"ג שהוא התורה והוא אור הגנוז כו.

א, ג'ד ויאמר אלהים יהי אור וגו' וירא אלהים את האור כי טוב: (יז) והיה לא כתיב אלא ויהי אור שכבר היה (יח) וכד אסתכל קב"ה באינון דרין דרשיעייא גניז ליה לצדיקייא הה"ד כח אור זרוע לצדיק, וירא אלהים וכו' מה ראה א"ר חייא כדאמרן חמא בעובדייהו דרשיעייא, רבי אבא אמר וירא כי טוב לגנוז יט) (ה) דסליק נהוריה מסייפי עלמא עד סייפי עלמא וכי טוב הוא לאגנוז ליה דלא יהנון מיניה חייבי עלמא א"ר שמעון כי טוב דלא ישתכח ביה רתחא כט.

א, ו ויאמר אלהים יהי רקיע וכו': ת"ח בשעתא דברא הקב"ה עלמא ברא שבעה רקיעין מלמעלה ז' ארצות למטה וגו' ואית בינייהו בריין משניין אלין מן אלין וגו' ובספרא דרב המנונא סבא פריש כ) (ו) דהא כל ישובא מתגלגלה בעיגולא ככדור אלין לתתא ואלין לעילא כא) ואית אתר דכוליה יממא ולא אשתכח ביה ליליא בר בשעתא חדא זעירא, עיי"ש באריכות ל.

א, י יקוו המים: אמר רבי יהודא יקוו המים כקו זה שמניחים האומנין לבנות הבנין שלא יצא חוץ ממנו לכאן ולכאן כך עשה הקב"ה קו למים שלא יצאו משפתם לכאן ולכאן הה"ד לא ואמר עד פה תבוא ולא תוסיף ד"א ר' תנחום

מראה מקומות

כו תקוין קלו, ע"א. כז ד"ח דות, פה. כח תהלים צו, יא. כט ז' בראשית מה, ע"ב.
ל ד' ויקרא ט, ע"ב; י, ע"א. לא איוב לת, יא.

ביאור

(יז) והיה לא כתיב אלא ויהי והיה הוא שהי' אור של ששת ימי בראשית מאיר מסוף לשון עתיד ויהי הוא לשון עבר שכבר היה העולם ועד סופו.
(יח) וכד אסתכל כשהביט הקב"ה באותם קודם בריאת העולם. הישוב הוא עגול ככדור ושבע עולמות הם, מהן למטה באויר ומהם למעלה.
(כא) ואית אתר וכו' ויש מקומות בישוב לעתיד לבא.
(יט) דסליק נהוריה מסייפי עלמא וכו' שהוא כולו יום והלילה הוא רק זמן קצר.

תורה אור

(ה) דסליק נהוריה דברי ד' אלעזר (תגיגה י"ב, ע"א).

(ו) דהא כל ישובא מתגלגלא בעגולא — מה גדולים דברי דו"ל שכל דו לא נעלם מהם שידעו עוד קודם התגלות אמדיקה שהעולם עגול וכן איתא בידושלמי ע"ז פ"ג, ה"א ובמ"ד פ"ג.

תח בהאי קרא לב הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין
בין כי מפני רעה נאסף הצדיק כשהקב"ה מסתכל בעולם ורואה שאין בני אדם
אין אזי נוטל הצדיק מן העולם הה"ד יקוו המים אלו הצדיקים הנאספים לבית
ולמם שהוא מקום מיוחד להם למעלתם וכדין מאי כתיב ותראה היבשה שהם
רשעים בלי מעשה שאין מי שיגן עליהם ויכסה עליהם כמד"א לג ויראו כל
עדה כי גוע אהרן אל תקרי ויראו אלא ויראו לד.

ו. יא וירא אלהים כי טוב: וירא אלהים כי טוב לעשותו ועל כן אל תשאל יותר,
ועוד כדי להזהיר לבני אדם ולהורות להם הדרך הנכון כי גלוי וידוע
פניו הפעולה קודם שיעשה ולא רצה לומר טוב הוא עד גמר המלאכה וכך אין
אזי לאדם לשבח הדבר עד תומו שמה ימצא בו גרעון ויתבדה ויאחז בדבריו לה.
ג. טו ויאמר אלהים יהי מארת: (כב) מארת כתיב חסר וא"ו משום דאתברי אז
אסכרא לרביי לו.

ה'יו לאתת ולמועדים ולימים ושנים: והיו לאותות אלו שבתות דכתיב בו כי
אות הוא ולמועדים אלו ימים טובים ולימים אלין ריש ירחיק, ולשנין,
ולין רישי שנין דעכו"ם חושבין לשמשא וישראל לסיהרא לז.

ג. יז ויעש אלהים את שני המארת הגדולים וגו' ואת המאור הקטן: למה נקראו
מקודם שני המארת הגדולים ואח"כ המאור הגדול ואת המאור הקטן
בזמן דאתהבר בהדיה בכללא אקרי גדול כיון דאתפרש דא מן דא אדכרו בפרט
ל חד וחד כדקא חזי ליה דא אקרי גדול ודא אקרי קטן ובג"כ (ג) אמרו קדמאי
ל' דליהוי בר נש זנבא לאריותא ולא רישא לשועליא דכד איהו קיימא גו אריותא
וקרי כלא בכללא דאריותא זנבא דאריא אריא הוא, ואי בגו שועלים אפילו איהו
יישא דרישא דשועל שועל איקרי ורזא דא הא קרא דהא בקדמייתא כד יתבין
זחא שני המאורות הגדולים אקרון אע"ג דדא זנבא לגבי דעלאה כיון דדא אתפרש
מעלאה כדין אקרי קטן לט.

את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה: הכא פקודא

מראה מקומות

י"ב ישעי' נה, א. לג במדבר כ, כט. לד ז"ח בראשית ב, ע"א; יד, ע"ב.
י"ה ז"ח בראשית טו, ע"א. לו ז' בראשית יט, ע"ב. לז ז' ויחי רלו, ע"ב.
י"ח אבות פ"ד, מ"ד. לט ז' תרומה קמח, ע"א.

ביאור

(כ) מארת כתיב חסר ו חסרים שני חיים בחולי בגרון.
זהו לשון קלה כמו שכתוב ישלח ה' בך את
(ג) אמרו קדמאי דליהוי בר נש זנבא לאריותא שכך אמרו רז"ל באבות פ"ד,
מט"ו היו זנב לאריות ואל תהא ראש לשועלים.

למעבד צדקה כד) המאור הגדול רזא דעתירין המאור הקטן רזא דמסכנין וכמא דסיהרא לווה מן שמשא ולא אית לה נהורא אלא ממה דיהיב לה שמשא הכי שכינתא אמרת לוו עלי ואני פורע, דהכי צריך בר נש למהוי מלוה למסכנא וכגוונא דא לויין ככביא ומזלי דא מן דא ומלאכיא דא מן דא ורזא דמלה מ ומקבלין דין מן דין מא.

א. יח ויתן אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ: ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל ע"י ג' רועים אחים משה אהרן ומרים וכו' כה) ותלתיהון גליפין ברקיעא דיוקנהון לאנהרא וכותהון על ישראל הה"ד ויתן אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ מג.

א. כו ויאמר אלהים נעשה אדם: כו) אמר הקב"ה לאורייתא בעינא למברי אדם אמרה קמיה האי בר נש זמין לארגזא קמך אי לא תאריך רוגזך עליה היך יקום בעלמא אמר לה אנא ואת נוקים ליה בעלמא דהא לאו למגנא אקרינא ארך אפים וע"ד נאמר נעשה בלשון רבים מג.

נעשה אדם: כז) כהדין מלכא דהוה שליטא על כלא ובעא לאחזאה גרמיה דכלהו כלילן ביה והוה כלא עביד גרמיה בלישן דסגיאין כך קב"ה הואיל לאחזאה דכל עלמא דידיה כליל כוליה בידיה ואמר לישן דסגיאין לאחזאה דהוה כלא מד.

מראה מקומות

מ תרגום ישעי' ו, ג. מא תקו"ז פב, ע"ב. מב ו"ח יד, ע"ב. מג ז' צו, לה, ע"ב. מד ו"ח טו, ע"א.

ביאור

כד) המאור הגדול רזא דעתירין המאור הקטן רזא דמסכנין פה דמוז מצות עשית צדקה, המאור הגדול רמו לעשירים והמאור הקטן רמו לעניים. וכמא דסיהרא לווה מן שמשא — וכמו שהלבנה לווה מן השמש, כי כירוע הלבנה הוא גוף חשוך והמאור הוא מקבלת מן השמש שרק הצד שכנגד השמש מאיר בה כך צריך כל איש להלוות להעני וכן הכוכבים לווים זה מן זה וכן המלאכים. כה) ותלתיהון גליפין ברקיעא היינו ששלשה רועים משה ואהרן ומרים חקוקים בשמים למען להאיר הזכות שלהם לעולם על ישראל.

כו) אמר הקב"ה לאורייתא וכו' אמר הקב"ה להתורה, בעינא רוצה אני לברוא אדם, אמרה התורה לפני הקב"ה, האדם הזה ירגיז לפניך ואם לא תאריך אפך האיך יתקיים בעולם, אמר הקב"ה להתורה אני ואת נקיים אותו. דהא לאו למגנא וכו' שהרי לא בחנם נקראתי ארך אפים ומפני זה כתוב נעשה אדם בלשון רבים היינו הקב"ה והתורה"ק.

כז) כהדין מלכא כמו שהמלך הוא השליט על הכל ורוצה להראות שהכל כלול בו מדבר בלשון רבים כך הקב"ה רצה להראות שכל העולם שלו דיבר בלשון רבים.

נעשה אדם בצלמנו כדמותנו : (כח) מפני שכל עניני בריאת העולם נעשה ע"י אחד מהשלושה היינו שמים וארץ ומים ועל ידם דאילו אתברי כל מה די בעלמא דין, (כט) זמין למיא אמר לו את אפיק לארעא דתחותך הה"ד יקון המים קרא לארעא ואמר ליה את אפיק בריין הה"ד ויאמר א' תוצא הארץ וגו' קרא לשמים ואמר לון אתון אבדילו בין מיא למיא הה"ד ויעש אלהים את הרקיע קרא לארעא אמר לה אפיקו דשאים וגו' הה"ד ותוצא הארץ דשא וגו' כן לשמים אמר לון יהא בכון נהורין הה"ד יהי מאורות ברקיע השמים, אתא יומא שתיתאה כלהו הו זמינין למברי כשאר יומין אמר לון קב"ה לא שום חד מנכון יכיל למעבד בריה דא בלחודוי כשאר כל בריין דהו עד כאן אלא כולכון התחברון כחדא ואנא עמכון ונעביד אנשא גופא יהא דלכון תלתיכון ונשמתא דילי ולפיכך קרא לון קוב"ה ואמר לון נעשה אדם אנא ואתון **מל**.

נעשה אדם בצלמנו כדמותנו : (ל) נעשה אדם בשותפא (ז) כלל דכר ונוקבא בצלמנו עתירי כדמותנו מסכני דהא מסטרא דדכורא (לא) עתירי ומסטרא דנוקבא (לב) מסכני, כמה דדכירי ונוקבי בשותפא חדא וחס דא על דא ויהיב דא לדא וגמיל ליה טיבו דא לדא, הכי אצטריך בר נש לתתא למיהוי עתירא ומסכנא בחבורא חדא למיהב דא לדא ולגמלאה טובא דא לדא **מל**.

מראה מקומות

מה ד' בראשית יט, ע"א. מו הקדמת הוהר יג, ע"ב.

ביאור

(כח) מפני שכל עניני בריאת העולם האדם אלא כלכם תתחברו ביחד ואני עמכם פירוש אחר על מה שנאמר נעשה בלשון רבים, ונעשה את האדם הגוף יהיה מכם והנשמה מפני שכל מה שנברא נברא ע"י אחר מהשלשה ומיני, השמים והארץ והמים.

(כט) זמין למיא קרא להמים ואמר יקון המים ותראה היבשה קרא להארץ ואמר תצא הארץ וגו' קרא להשמים ואמר לו יהי רקיע וגו' ויעש אלהים את הרקיע וכן על הארץ נאמר ותצא הארץ דשא וכו' וכן אמר להשמים יהי מאורות וכן ישרצו המים שרץ וכן תצא הארץ גפס חיה וכו' כשבא יום הששי היו כל השלשה מוכנים לברוא כשאר הימים אמר להם הקב"ה אין שום אחד מכם יוכל בעצמו לברוא את

(ז) כלל דכר ונוקבא בצלמנו האדם אלא כלכם תתחברו ביחד ואני עמכם וממני ומפני זה קרא להם הקב"ה ואמר נעשה אדם אני ואתם.

(ל) נעשה אדם וגו' כולל זכר ונקבה בצלמנו רמז לעשירים כדמותנו עניינם.

(לא) עתירי עשירים.

(לב) מסכני עניינם. כשם שהזכרים והנקבות הם משותפים כאחד וכל אחד מרחם על השני ונותן אחד להשני וגומלים טוב זה לזה כך צריך כל איש, העשירים והעניים להיות מחזירים יחד וליתן אחד להשני ולגמול טוב זה לזה.

תורה אור

(ז) כלל דכר ונוקבא — ב"ב ע"ד, ע"ב ועיין ברכות ס"א, ע"א.

נעשה אדם בצלמנו כדמותנו: תנינא ויברא אלהים את האדם בצלמו, נעשה אדם דא פקודא למגזר ית גיורא בצלמנו בגזירא דערלה כדמותנו בפריעה ואי נטיר אות ברית בתרווייהו איהו בצלמנו כדמותנו ואם לאו לאו, ואי מקיים זכור ושמור בשבת איהו בצלמנו כדמותנו ואם לאו לאו, ואם מיחד לקב"ה תרי זמנין בכל יומא בק"ש ביממא ובלילא איהו בצלמנו כדמותנו ואם לאו לאו, ואם איהו מנח תפלין דיד ודרישא בכל יומא דאינון לקבל זכור ושמור איהו בצלמנו כדמותנו ואי לאו לאו, ואם איהו מקיים יבום וחליצה איהו בצלמנו כדמותנו ואי לאו לאו, וכלא ברחימו ודחילו דקב"ה מ'ז.

וירדו בדגת הים: (ג) רזא דא חמינן בספרא דשלמה מלכא דכל מאן דחס על מסכנא ברעותא דלכא לא משתני דיוקניה לעלם מדיוקנא דאדם הראשון וכיון דדיוקנא דאדם אתרשים ביה שליט על כל בריין דעלמא בההוא דיוקנא הה"ד מ"ח ומוראכס וחתכס יהיה על כל חית הארץ כלהו זעין ודחלין מההוא דיוקנא דאתרשים ביה בגין דדא הוא פקודא מעליא לאסתלקא בר נש בדיוקניה דאדם על כל שאר פקודין מנלן מנבוכדנצר אע"ג דחלם ההוא חלמא כל זמנא דהוה מיחן למסכני לא שרא עליה חלמא כיון דאטיל עינא בישא דלא למיחן מסכני מה כתיב מ"ט עוד מלחא בפום מלכא וגו' מיד אשתני דיוקניה ואטרוד מן בני נשא ובגין כך נעשה אדם, כתיב הכא עשייה וכתיב התם נ שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז נ"א.

א. כח ויברך אותם אלהים: כחזן דמברך לכלה בשבע ברכות מכאן אוליפנא חתן וכלה כיון דאתברכאן בשבע ברכות אתדבקן כחדא כדוגמא

דלעילא נ"ב.

א. לא לד' והנה טוב מאד: תא חזי שאר אומני עלמא כד איהו עביד עבידתא

מראה מקומות

מז תקו"ז פג, ע"ב. מ"ח בראשית ט, ב. מט דניאל ה, כח. נ רות ב, יט.
נא ז' בראשית יג, ע"ב. נב ז' תזריע מד, ע"ב.

ביאור

(ג) **רזא דא חמינן** בספר של שלמה המלך ראינו שכל מי שמרחם על העני בלב שלם לא משתנה צלמו מצלם של אדם הראשון ומכיון שדמות אדם הראשון רשום בו הוא שליט על כל הברואים כמו שכתוב ומוראכס וחתכס יהי' על כל חית הארץ וכולם יראים וחדדים מצלם אדם הראשון שנרשם בו ומצוה זו היא נעלה ביותר מכל מצות שבתורה והראיה מנבוכדנצר שלא היה בו מצות אחרות אבל

כל זמן שהיה מרחם על עניים לא חל עליו גזרת החלום.
(ד) **והנה טוב מאד** במה הוא טוב מאד, תא חזי שאר אומני כל בעל מלאכה שעושה איזו דבר אזי אחרי שעושה הדבר מסתכל בו ולפעמים מוסיף אחר כך ולפעמים מחסר, אבל הקב"ה אינו כן, כל מה שעשה נעשה בשלימות שלא הי' צורך אחר כך להוסיף ולא לחסר ועל זה נאמר כל אשר עשה והנה טוב מאד.

שגח ביה ולבתר אוסיף עליה או גרע מניה וקודשא בריך הוא לאו הכי זיק עבידתא לאמתו מתהו ואיהו אתתקן ממש כדקא יאות ולא אצטרך לאוספא אנרעא מניה בגין כך כתיב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד נג.

זנה טוב מאד : לה טוב מאד דא מלאך המות מ"ט בגין דהא כל בני עלמא ידעי דימותון ויתהדרון לעפרא וסגיאין אינון דמהדרין בתיובתא למאריהון בגין חילו דא ודחלי למחטי קמיה וגו' כמה טבא ההיא רצועה לגביה בני נשא דעבדת ין טבין וקשיטין בארזיהו כדקא יאות וע"ד והנה טוב מאד נד.

(ז) ד"א והנה טוב מאד : דא מלאך המות דאקדים ליה עד לא יתפגים לבתר נה.

ג אשר ברא אלהים לעשות : צריך האדם (ח) להשתדל בדרך ארץ ולעשות עתים לתורה ולהיות עמלו בשני הדרכים האלה מפני שיגיעת שניהם שזכחה עון ושמא יאמר אדם הרינו בן אבות העולם ממשפחה גדולה (ט) איני אוי למלאכה ולהתבנות ממנה אמור לו שוטה כבר קדמך יוצרך וכו' שנאמר וכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות קרא אותה מלאכה וכן וישבות ביום ושביעי מכל מלאכתו וכו' ללמדך שעשה בכל יום ויום מלאכתו וברא העולם וכל באים ובאחרונה ברא את האדם ואמר לו לאדם עד כאן הייתי אני משתדל במלאכה וכאן ואילך תשתדל בה נז.

אשר ברא אלהים לעשות : לז) מאי לעשות דאשתארו גופי דשידו דאתקדש יומא

מראה מקומות

נג שם נ, ע"ב. נד ז' תרומה קמט, ע"ב. נה ז' פקודי דמט, ע"א. נו ז"ח ה.

ביאור

(ה) טוב מאד דא מלאך המות משום שכל בני אדם יודעים שימותו וישווו לעפרם ויש הרבה שעל ידי זה חוזרים בתשובה מפחד המות וידיאים לחטוא וטובה היא הרצועה שעושה את האנשים טובים וישרים ועל זה נאמר והנה טוב מאד שהמלאך המות גורם שייטבו דרכם ומעשיהם.
(ו) פירוש אחר טוב מאד הוא מלאך המות שלוקח את האדם מן העולם קודם זמנו בכדי לעשות (עיינן אבות פ"ה, מ"ו).

תורה אור

(ח) להשתדל בדרך ארץ יכו' אבות פ"ב, מ"ב ; ברכות ח' ע"א ; נדרים י"ט, ע"ב ; גיטין ס"ז, ע"ב ; ירושלמי מעשרות.
(ט) איני ראוי למלאכה פסחים ק"ג, ע"א, אמר לו רב לרב כהנא וכו' פשוט נבילתא כו'.

ולא אתעבידו ואשתארו לעשות רוחין בלא גופי נז.

ב. ד אלה תולדות השמים והארץ בהבראם: תולדות השמים והארץ זה אדם וזוהו אלה השמים והארץ לא כתיב אלא תולדות השמים והארץ ולא תולדות בר נש ותנינן בהבראם באברהם ואינון אתקיימו בגיניה דאברהם ומגלן דאתקיימו בגיניה דאברהם דכתיב ויקם השדה והמערה אשר בו לאברהם ועד דאתא אברהם לא אתקיימו אדם וזוהו בדוכתייהו בההוא עלמא נח.

ב. ד ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים: למה לא נזכר שם המיוחד במעשי בראשית מפני שלא נאה להזכיר שמו של מלך הכבוד על דברים שהם כלים ונאבדים אלא לאחר שנבראו כל הבריות שהם כלים ונאבדים הזכיר שמו המיוחד שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים ושאר הבריות לא הזכיר בכאן רק על דבר העומד לעולם והם ארץ ושמים נט.

ב. ה וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח: שאל רבי חגי לרבי דוסתאי הא כתיב נח ותוצא הארץ רשא עשב מזדיע זרע עץ פרי עושה פרי למינו אי ארעא אפיקת אילנין ופדין מה כתיב לאחר כן וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ לח) ומשמע טרם כתרגומו א"ל כך הוא אבל כוחות להוליד לא היה להם ולמה מפני שלא המטיר ה' אלהים על הארץ ואד לא היה שיעלה מן הארץ ומפני זה לא היה בארץ כח המוליד ס.

ב. ז ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה: כיון דאמר נשמת חיים אמאי חזר ואמר ויהי האדם לנפש חיה אלא נתן הקב"ה נשמה באדם לט) שיהא לנפש חיה מ) במערבא קורין ליולדת חיה סא.

ב. יח לא טוב היות האדם לבדו וגו' כנגדו: וכי לבדו הוה והא כתיב זכר ונקבה בראם אלא מא) דהות מסטרוי והו כחדא מאחורא מב) וכדין הוה האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו שתהיה מג) לקבל אנפוי לאתדבקא דא בדא אנפין

מדאה מקומות

נז ו' תרומה קנה ע"ב. נח ו' חיי שרה קבת ע"ב. נט ו"ח ט, ע"ב. ס שם טו. סא שם תצא סד.

ביאור

לח) ומשמע טרם כתרגומו עוד לא הוה, שעדיין לא היו. אמר לו כך הוא שעוד ביום שלישי יצאו מן הארץ או כמו שפירש רש"י הקדוש שעמדו על פתח האדמה וכוחות להוליד לא היו להם מפני שעדיין לא המטיר. לט) שיהא לנפש חיה שפירושו יולדת שיוכל להוליד בנים. ז) במערבא בארץ ישראל קורין ליולדת חיה. מא) דהות מסטרוי שחיה נבראה מצרו של אדם. מב) וכדין הוה האדם לבדו והיה או האדם לבדו. מג) לקבל אנפוי כנגד פניו בכדי שיתחברו זה בזו פנים בפנים.

באנפין סב.

ב. כב ויבן ה' אלהים את הצלע וגו' ויבאה אל האדם: מכאן אוליפנא מד) מאן דאנסיב ברתיה, עד לא תיעול לבעלה (י) אבוה ואמה מתקנין לה (יא) ויהבין לה כל מה דאצטרך בכ"ד קישוטין, ויבאה בגימ' כ"ד ולבתר ויביאה אל האדם (יב) כיון דאתחברת בבעלה הוא יזון לה והוא יתן לה מה דבעיא ג.ג.

ויבאה אל האדם: מה) מהכא אוליפנא דבעאן אבא ואמא דכלה לאעלה ברשותיה דחתן כד"א סז את בתי נתתי לאיש הזה מכאן ואילך בעלה ייתי לגבה דהא ביתא דילה הוא דכתיב סה ויבא אליה וכל ביתא דילה הוא ויטול רשות מינה סו.

ב. כג ויאמר האדם זאת הפעם וגו': מו) (יג) הא בסימו דמילין לאמשכא עמה חביבותא ולאמשכא לה לרעותיה לאתערא עמה רחמותא וגו' עצם מעצמי ובשר מבשרי וגו' מז) השתא שרי לשבחא לה לזאת יקרא אשה דא היא דלא ישכח כוותה דא היא יקרא דביתא כלהון נשיין גבה כקופא בפני בני נשא וגו' כד"א סז רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנא סח.

מראה מקומות

סב ז' תוריע מה, ע"ב. סז ז' בראשית מת, ע"ב. סד דברים כב, טו.
סה בראשית כט, כג. סו ז' בראשית מט, ע"ב. סז משלי לא, כט. סח ז' בראשית יט, עב.

ביאור

מד) מאן דאנסיב ברתיה מי שמשאי בתו קודם שנכנסת לבעלה אביה ואמה מתקנים ומקשטין אותה בעשרים וארבעה קישוטין ואחר כך ויביאה אל האדם ואחרי הנשואין על הבעל ליתן לה כל צרכיה.
מה) מהכא אוליפנא מכאן למדנו שצריכין אביה ואמה של הכלה להכניסה לרשות החתן. מכאן ואילך בעלה ייתי לגבה הבעל יבוא אליה, מפני שאח"כ כל הבית נחשב של האשה ועל הבעל ליקח רשות מאשתו לבוא אליה

כדכתיב, אליה, משמע שהוא בא לרשותה. מו) הא בסימו דמילין שירבר הבעל עם אשתו דברים נעימים למשוך אותה לרצונו לעורר האהבה ביניהם.
מז) השתא שרי לשבחא לה עכשו מתחיל לשבח אותה בדברי אהבה ונעימות בכדי להראות לה שהם כמו גוף אחד. דלא ישכח כוותה שאין למצוא יקרה כמותה וכו' כלהון נשיין גבה כקופא, שכל הנשים נחשבות כנגדה כמו קוף בפני אדם.

תורה אור

(י) אבוה ואמה מתקנין וכו' כדרש ר' שמעון בן מנסיא ויבן מלמד שקלעה וכו' שקישט אותה בתיקוני השערות (בדכות ס"א, ע"א).
(יא) ויהבין לה וכו' מדברי רשב"י בכתובות נ"ב, ע"ב מדרש הפסוק קחו נשים וכו'.
(יב) כיון דאתחברת כתובות מ"ו, ע"ב.
(יג) הא בסימו דמילין כמו שאמרו רז"ל בחגיגה ה', ע"ב, ברב דסת וצחק וכו'.

ג ו **ותרא** האשה: מח) במה חמאת אר"י ההוא אילנא סליק ריחין כד"א סט
כריח שדה אשר ברכו ה' ובגין ההוא ריח דהוה סליק חמדה ליה
למיכל מניה ע.

ג, יב ו**יאמר** האדם האשה אשר נתתה עמדי: מט) רבי יוסי זעירא עאל קמיה דר'
שמעון אשכחי' דיתבי וקארי אשר נתתה עמדי משמע דאדם וחוה
כחדא אתבריאוו ובגופא חדא דכתיב אשר נתתה עמדי ולא כתיב נתת לי אמר ליה
אי הכי והכתיב **עא** אני האשה הנצבת עמכה בזה ולא כתיב הנצבת לפניך א"ל
אי כתיב הנתנת עמך הוה אמינא הכי אבל הנצבת כתיב א"ל הא כתיב **עב** אעשה
לו עזר כנגדו אעשה לו השתא א"ל הכי הוא ודאי דאדם לבדו הוה ולא הוה לו
סמך מנוקביה בגין דהות בסטרוי ומה דאמר אעשה לו עזר כנגדו הכי הוא דלא
כתיב אברא לו עזר ומאי אעשה אתקו דקב"ה נטיל לה מסטרוי ותקין לה בתקונא
ואייתי לה קמיה עג.

ג, יד **על** גחונך תלך: נחש דמליל שקרא על קב"ה ובגיניה אמר (יד) בארז
מתלא שקרא לית ליה רגלין וכך חויה לית ליה רגלין על גחונך
תלך עד.

ג, טו ו**איבה** אשית בינך ובין האשה: נ) ארבעה ועשרים זיני מסאבותא אטיל

מראה מקומות

סט בראשית כז, כז. ע ז' בראשית לו, ע"א. עא שמואלא א, כז.
עב בראשית ב, יח. עג ז' קדושים פג, ע"ב. עד תק"ז תקב.

ביאור

מח) במה חמאת במה ראתה, מפני שמהאילן שעכשיו יעשה לו עזר. אמר ליה ר' יוסי נכון
יצא ריח טוב ומפני זה חמדה לאכול ממנו. הדבר שהם נבראו ביחד אלא שלא היה לו
מט) רבי יוסי זעירא עאל וכו' רבי יוסי נכנס לר"ש ומצאהו קורא הפסוק אשר נתת
עמדי משמע מזה שאדם ואשתו נבראו ביחד. אמר לו ר' שמעון, מזה אין ראיה שנבראו
ביחד שהלא כתוב אצל חנה שאמרה לעלי הכהן אני האשה הנצבת עמכה בזה והם לא
נבראו ביחד. אמר ליה ר' יוסי שם לא כתיב הנתנת עמך רק כתיב הנצבת משמע
רק שעמדו ביחד אבל כאן כתוב אשר נתת עמדי משמע שהם נבראו ביחד. אמר ליה ר'
שמעון הלא כתיב אעשה לו עזר לשון עתיד

תורה אור

(יד) בארז מתלא בראש אותיות דר' עקיבא שקר אין לו רגלים.

חויא בנוקבא כד אתחבר עמה כחושבן ואיבה וכו' ושערא רבא וטופרין סגינא וכדין דיגין מתערין בכלא ותאנא כד בעית אתתא לאתדכאה (טו) בעייתא לספרא האי שערא דרבי ביומא דאיהי מסאבא ולספרא טופראה וכל ההוא זוהמא די בהון עה.

ג, כד ויגרש את האדם: (נא) האדם ודאי גרש את ובגין דא כתיב וישלחוהו ה' אלהים מגן עדן עו.

ד, א קניתי איש את ה': מאי קניתי איש את ה' וגו' דאיר יהודא אמר רב האי מאן דאתיליד ליה בר נב) כד (טז) שרי למללא חובא עליה לאלפא ליה פסוקי דאורייתא דאינון דחילא מן קדם ה' דכד ירבי ידכר לון דאינון כתיבין לדחלא מן מאריה עו.

ד, ז הלא אם תטיב שאת וגו': אמר רב יהודא מאי הלא אם תטיב שאת נג) מאי שאת כדכתיב יתר שאת דהא בוכרא שבחא אית ליה בכלא תדיר וגו' עח.

ה, א זה ספר תולדות אדם: וכי ספר הוה ליה אלא (יז) אוקמוה נד) דקב"ה אחמי ליה לאדם הראשון דור דור ודורשיו וגו' חמא בעינא כלהו, וההוא

מראה מקומות

עה ז' אחרי עט, ע"א. עו ז' בראשית נג, ע"ב. עז ז"ח יט, ע"ב. עח ז' בראשית לו, ע"ב.

ביאור

(נא) האדם ודאי גרש את, היינו שהאדם פרק מעליו עול מלכות שמים ומפני זה וישלחוהו ה' אלהים מגן עדן.
(נב) כד שרי למללא אם נולד לאדם בן כשמת' לדבר חובה על אביו לאלפא ליה ללמדו פסו' תורה דאינון דחילא מן קדם ד' מענין יראת השי"ת. דכד ירבי ידכר כשיגרל יזכר הפסוקי לירא את השם.

(נד) דקב"ה אחמי ליה הקב"ה הראה לו לאדם הראשון כל הדורות שיולדו וכו'. וההוא דיוקנא דזמינין למיקם והצלם שיעמוד בו האיש בעולם, הראה לו הקב"ה באותו צלם ודמות שיעמדו בעולם.

תורה אור

(טו) בעייתא לספרא האי שערא הנה בשו"ע יו"ד סי' קצ"ח סעי' י"ה, כ, הובא הדין של נטילת צפרנים משום חציצה וכן נוהגין אבל בענין השערות לא הובא שום מנהג ולא שמענו ממנהג זה בשום מקום ולדעתי הטעם שלא נתקבל מנהג של גזיזת השערות מפני שבנוהר פנחס דף רמ"ח הובא טעם אחר על נטילת הצפרנים והשער וגם נזכר שם רק זעיר מרישא דשערא בכדי למיהב חולקא לסט"א עיי"ש לכן לא קבלו עליהן הגשים חומרא זו.
(טז) שרי למללא וכו' בסוכה. מ"ב, ע"א, ת"ר וכו' יודע לדבר אביו מלמדו תורה וקריאת שמע. (יז) אוקמוה וכו' ע"ז ה', ע"א.

דיוקנא דזמינין למיקם ביה בעלמא כלהו חמא בעינא וגו' בהוא דיוקנא ממש דזמינין למיקם ביה בעלמא ע"ט.

זה ספר תולדות אדם: לדיוקנין ברוי נה) דדיוקנין דבר נש לאשתמודעא באינון תולדות דבני נשא דיוקנא דרזין דבר נש בשערא במצחא בעיינין באנפין בשפוזן ובשרטוטי ידין ובאודנין, באלין שבע בני נשא אשתמודען וכו' עיי"ש באריכות פ.

ה. ב ויברך אותם ויקרא שמם אדם ביום הבראם: נו) לא כתיב ויברך אותו ויקרא את שמו אדם דאפילו (יח) אדם לא אקרי אלא רק אם דכר ונוקבא כחדא פ"א.

וילד בדמותו כצלמו: נו) דא איהו בדמותו כצלמו, מה דלא הוה הכי בקדמיתא באינון בנין קדמאי דהוו מקדמת דנא, בגין דהא בקדמיתא אתחברותא אחרא הות לגביה וכו' דכיון נח) דחזא אדם דאתקטיל הבל ואתתריך קין אמר מה אנא אוליד (יט) מכאן והלאה אתפרש מאנתתיה מאה ותלתין שנין ורוחין נוקבי מסאבי הוו אתין ומתחממן מניה והוה אוליד רוחין ושדין ואקרי נגעי בני אדם לבתר קני ואתחבר באתתיה ואוליד לשת ועל דא כתיב ויולד בדמותו כצלמו פ"ב.

מראה מקומות

ע"ט ז' לך צ, ע"ב. פ ז' יתרו ע, ע"ב. פ"א ז' בראשית נה, ע"ב. פ"ב ז' פקודי דלא, ע"ב.

ביאור

נה) דדיוקנין דבר נש לאשתמודעא אחרת. להכיר בצורת האיש בשערות במצח בעינים בפנים בשפתים ובקוי הידים ובאזנים, באותם שבעת סמנים יוכל להכיר טבעו של האיש. נו) לא כתיב ויברך אותו בלשון יחיד אלא כתיב ויברך אותם בלשון רבים ויקרא שמם אדם דהיינו שאחרי שהיו איש ואשתו זכר ונקבה ביחד רק אז נקרא בשם אדם. נו) דא איהו בדמותו כצלמו הפסוק מדגיש שרק זה הנולד היינו שת הוא שנולד בדמותו. דלא הוה הכי בקדמיתא שלא היו כך הבנים הקודמים. בגין דהא בקדמיתא משום שהבנים שנולדו לו מקודם היו לו התחברות

נח) דחזא אדם מפני שראה אדם שהבל נהרג וקין גורש. מה אנא אוליד בשביל מה עלי ללדת בנים. אתפרש מאנתתיה לכן עזב את אשתו ומאה ושלישם שנה היה פרוש ממנה. ורוחין נוקבי מסאבי ושדים נקבות היו באים אליו והיו מתחממן ממנו והוא הוציא הזרע שלו לבטלה והשדים ילדו ממנו רוחין ושדים שהם נקראים נגעי אדם. לבתר קני ואתחבר עם אתתיה אחרי גמר המאה ושלישם שנה נתלבש בקנאה ונזדווג עם אשתו חוה והוליד את שת שהיה בדמותו כצלמו ולכן כתיב ויולד בדמותו.

תורה אור

(יח) אדם לא אקרי וכו' דברי ר' אלעזר יבמות ס"ג, ע"א, כל אדם שאין לו אשה אינו אדם. (יט) מכאן והלאה אתפרש מאנתתיה עירובין י"ח, ע"ב, ואמר ר' ירמיה בן אלעזר כל אותן השנים וכו'.

ה ו'רא' ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר לב האדם רק רע כל היום: (נט) כל בישין הו עבדי ולא אשתלם חוביזו עד (כ) דהו אושדין מין למגנא על ארעא. ומאן אינון רהו מחבלין אורחיהו על ארעא (שהוציאן ש"ז בטלה) הה"ד רק רע כל היום כתיב הכא רק רע (כא) וכתוב התם פג ויהי ער כור יהודה רע בעיני ה' כי רשע מקרי אפילו (כב) ארים ידי לגבי חברי ע"ג דלא עביד לי מידי אקרי רשע אבל רע לא אקרי אלא מאן דמחבל ארחי פד.

ו ו'ינחם' ה' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו: ר' יצחק אמר (ס) וינחם. כד"א פה וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו. ר' ייסא אמר לטב. חזקיה אמר לביש. ר' ייסא אמר לטב: כמה דאתמר, דקב"ה נחם על דאינון עובדי זי, וחייס עליהו. ויתעצב בגין דאינון חטאן קמיה, ור' חזקיה אמר לביש דכד ב"ה בעי לאובדא לחייבי עלמא נטיל נחומין עליהו, וקביל נחומין, כביכול

מראה מקומות

ג בראשית לח, ז. פד ז' בראשית נו, ע"ב; נו, ע"א. פה שמות לב, יד.

ביאור

(א) כל בישין הוי עבדי הם עשו רעות הרבה כל לא נתמלא מרת הרעה שלהם. עד דהו ו'שדין דמין למגנא עד שהיו שופכין דמים זנם על הארץ. דהו מחבלין אורחיהו היו משחיתים דרכם על הארץ היינו שהוציאן ע לבטלה שוה נחשב כמו שפרכת דמים כי הזרע היו יכולים להוליד בנים וע"ז כתיב ק רע כל היום כי רע מקרי מי שמשחית עו בחנם כמו שכתוב אצל עד בן יהודה הי עד בכור יהודה רע בעיני ה' שהכוונה היה משחית וזעו על הארץ. כי רשע מקרי פי ארים ידיה שרשע נקרא אפי' מי שמרים ו להכות את הבריו אפילו לא עשה לו כלום לא הכהו אבל רע הוא יותר גרוע מרשע ורע נרא דק מי שמשחית וזעו על הארץ ורק ז היה הגורם לגזרת המבול. (ב) וינחם מה פירושו של וינחם כמו וינחם

ה' על הרעה, ובנה חולקים ר' ייסא ור' חזקיה, ר' ייסא אמר לטב, ור' ייסא אמר לחם, ר' ייסא לטב שוינחם פירושו נתמלא רחמים עליהם, שהרי הם מעשי ידיו, ויתעצב היה לו צעד שחטאו לפניו, ור' חזקיה אמר לרע, בעי לאובדא כשהקב"ה רוצה לאבד את חטאי העולם, נטיל נחומין מקבל תנחומין, כמו שמקבל אדם נחומין על מה שנאבד אצלו ונתיאש מזה, ואח"כ נעשה דין בהם, וכבר לא יועיל תשובה, אימתי מתי תלוי הדבר בתשובה לבטל הגזרה הוא קודם שקבל תנחומין עליהם אבל אח"כ מחזק למקום הדין, שיעשה דין עם החטאים לאבדם מן העולם, וכלא בקרא וכל זה מרומז בפסוק מקודם וינחם כו' קבל תנחומין, ולבתר ואחר כך ויתעצב, נתן תוקף להדין שיעשה ויוציא לפועל את הדין.

תורה אור

(א) דהו אושדין יבמות ס"ג, ע"ב, תניא ר' אליעזר אומר וכו' בן עזאי אומר וכו'.

(א) וכתוב ויהי ער וגו' יבמות ל"ד, ע"ב, אמר רב נחמן בר' יצחק וכו'.

(ב) ארים ידיה רברי ר"ל סנהדרין ג"ח, ע"ב.

כמאן דמקבל גיחומין על מה דאביד, כיון דקבל גיחומין ודאי דינא אתעבד, ולא תליא מלתא בתשובה. אימתי תליא בתשובה עד לא קביל גיחומין עלייהו וכו' ואתקיף להווא אתר דדינא, למעבד דינא, ואוביד לון לחייביא מן עלמא וכלא בקרא וינחם כו' קבל גיחומין ולבחר ויתעצב על לבו יהב חוקפא לדינא למעבד דינא פו.

פרשת נח

ו. ט אלה תולדות נח וגו' : א"ר שמעון (א) מדת הצדיק, קשה לכעוס ונח לרצות, וזו המדה גדולה מכלם, ובא הכתוב להודות, אלה תולדות נח, נח בדעתו, נח בדבורו, נח במהלכו, ומי עושה זה איש צדיק וכו', ולמאי יזכה, את האלהים התהלך נח, למעלה על כל המעלות א.

איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלהים התהלך וגו' : וכי מאן יכול למיהך עמיה, אלא כל מאן (א) דנטיר ברית קדישא, איזדוגת ביה שכינתא ושריא עליה, ובגין דנטיר ברית, אקרי תמים בדורותיו, מה (ב) דלא הוו כלהו הכי, דאינון מחבלין ארחייהו ב.

ו. י ותשחת הארץ לפני האלהים : מאי לפני האלהים. א"ר יהודה דעבדו חוביהון באיתגליא דעיניהון דכלא, ר' יוסי אומר איפכא, ותשחת הארץ לפני האלהים, בקדמיתא חטאו לפני האלהים, דלא עבדו באיתגליא, לפני האלהים עבדו ולא לפני בני נשא, ולבסוף עבדו באתגליתא ג.

ז. א ויאמר ה' לנח בא אתה וכל ביתך אל התיבה כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה : לא בעא נח לאעלא בתיבותא, עד ג) דבעלה דתיבה

מראה מקומות

פו ז' בראשית נו, ע"א.

א ז"ח כ"א, ע"א. ב ז' שלח לך קסה, ע"ב ; קסו, ע"א. ג נח ט, ע"ב.

ביאור

(א) דנטיר ברית קדישא מי ששומר הברית קודש היינו המילה איזדוגת ביה שכינתא מתחברת עמיה השכינה ושורה עליו.
(ב) דלא הוו כולהו הכי מפני שכל בני דורו של נח לא היו כך, שהם השחיתו דרכם בהוצאת זרע לבטלה וביאות אסורות.
(ג) דבעלה דתיבה שבעל התיבה, היינו הקב"ה נתן לו רשות ליכנס. ואוליפנא ועוד אנו למדים מכאן, שאין דרך ארץ לאשה להכניס אידח לבית רק ברשות בעלה. ואוליפנא ועוד

תורה אור

(א) אבות פ"ה, מ"א.

יהב לו רשו לאעלאה, דכתיב בא אתה וכל ביתך אל התיבה ואוליפנא, דלאו אורח ארעא לקבלא איתתא אושפיזא בהדא אלא ברשו דבעלה, וכן אוליפנא דלית ליה רשו לאושפיזא למיעל לביתא, אלא ברשו בעלה מאריה דביתא, ת"ח מה כתיב כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה, מכאן אוליפנא דלא יקבל בר נש אושפיזא בביתיה, אי איהו חשיד ביה דאיהו חייבא (ב), הה"ד בא אתה וכל ביתך אל התיבה, בגין, כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה, ואוליפנא, דאי לא יהיב ליה רשו לכל איגון דאתיין עמיה, לא ייעול לביתא, הה"ד בא אתה וכל ביתך, לכלא יהיב רשותא למיעל ד.

בא אתה וכל ביתך אל התבה: א"ר יהושע, מה ראה נח שלא ביקש רחמים על דורו, אמר בלבו אולי לא אמלט וגו' א"ר אלעזר אפילו הכי הוה ליה למבעי רחמי על עלמא, בגין ד) דניחא ליה לקב"ה מאן דיימר טבא על בנוי, מנלן מגדעון, דלא הוה זכאי, ולא בר זכאי, ומשום דאמר טיבותא על ישראל, א"ל הקב"ה ה' ה) לך בכחך זה והושעת את ישראל מכף מדין, בכוחך, טיבותא דאמרת על בני ו).

ז, ד אנכי ממטיר על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה: ר' יהודא אמר הני ארבעים וכו' ו) מאי עבידתיהו, אלא ארבעים יום לאלקאה חייבי עלמא, וכתיב ז ארבעים יכנו ולא יוסיף ח).

מראה מקומות

ד ז' נח סו, ע"א. ה שופטים ו, יד. ו ז' ח"א בהשמות רנד, ע"ב.
ז דברים כה, ג. ח ז' נח סא, ע"ב.

ביאור

אנו למדים מכאן, שאין רשות לאורח ליכנס לבית רק ברשות בעל הבית. אוליפנא דלא יקבל ועוד אנו למדים מכאן, שאדם לא יקבל אורח בביתו אם הוא חשוד בעיניו שהוא רשע, כי הלא נתן הקב"ה טעם שהוא מכניס את נח לתיבה, כי אותך ראיתי צדיק, ואוליפנא ועוד אנו למדים מכאן, דאם בעל הבית איננו נתן רשות לכל הנלוים אל האורח ליכנס, לא יכנסו, הגם שכבר נתן רשות להאורח ליכנס, כי פה מפרט הכתוב, בא אתה וכל ביתך.

ד) דניחא ליה לקב"ה משום שרצוי לפני הקב"ה מי שמדבר טוב על בנוי, היינו על ישראל.

ה) לך בכחך זה והושעת שהקב"ה אמר לו לגדעון לך בכחך מהו הכח, הטוב שדברת על בני, על ידי זה תזכה שתושיע את ישראל.

ו) מאי עבידתיהו למה זה דווקא ירד המבול ארבעים יום. לאלקאה חייבי עלמא בכדי להלקות החייבים, שדין מלקות למי שעושה עבירה ארבעים מלקות ולא יותר.

תורה אור

(ב) מס' דר"א דבה ספ"ה רבי יהושע וכו'.

ז. יא בשנת שש מאות שנה וגו' נבקעו כל מעיינות תהום רבה: בשית מאה שנין לאלף שתיאה. ז) יתפתחון תרעי חכמתא לעילא, ומבועי דחכמתא לתתא, וגו' וסימניך בשנת שש מאות שנה לחיי נח וגו', נבקעו כל מעיינות תהום רבה ט.

ז, יב ח) ויהי הגשם: אמר ר' יצחק, בא וראה, כשהוריד הקב"ה המים הורידם תחלה ברחמים, להראות שאם ישובו יקבלם, ולהלן הוא אומר ויהי המבול י.

ז, כב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו: ט) נשמה היא מבועי מדרגה עליונה, י) דלא אשתאר בהו מכל אינון דהוו בהו נשמתא קדישא, כגון: חנוך, ירד וכולהו צדיקיא, בגין לאגנא על ארעא, דלא ישתצי בגינייהו. כבר מתו, ואסתלקו מעלמא, ולא אשתאר מנהון מאן דיגין על עלמא בההוא זמנא יא.

כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו: שאל ר' אבא לר' חייא, אמרתון דנשמתא היא קדישא מעלייא על כלא, אם כן מאי האי דאמר הכא, כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו, יא) הוה להו לאשתזבא, אתו שייליהו לר' אלעזר בר"ש אמר הכי אמר אבוי דכד אתי טופנא

מראה מקומות

ט ז' וידא קיו, ע"א. י ז"ח כב, ע"א. יא ז' ויגש רו, ע"א.

ביאור

ז) יתפתחון תרעי חכמתא לעילא מפני שבשש מאות שנים לאלף הששי יפתחו שערי חכמה למעלה בשמים ומעיני החכמה למטה בארץ.

ח) ויהי הגשם למה קודם כתיב ויהי הגשם ואחר כך כתיב ויהי המבול, על זה אמר ר' יצחק, שהקב"ה הוריד הגשם ברחמים שבאם יוד המבול ישובו מדרכם הרעה, יקבלם בתשובה ואחרי שלא שבו, נאמר אחר כך ויהי המבול.

ט) נשמה היא יש שלש מדרגות באיש, הדרגה התחתונה היא הנפש הנמצאת אפילו בשאר בעלי חיים, מעלה יותר גדולה יש באדם

השלם, שנקראה רוח, והמעלה היותר גדולה, היא הנשמה.
 י) דלא אשתאר בהו הזהר מתרץ הקושיא, הלא נשמה נמצאת באיש צדיק, ולמה זה מתו בזמן המבול, לכן מתרץ הזהר הקדוש, שכל הצדיקים המכונים בשם נשמה, שהם הצדיקים שהגיננו על הדור, מתו מכבר, קודם המבול, ולא נשאר מי שיגין על העולם, שלא תבוא עליהם רעה ומפני זה ירד המבול. וזהו הפי', כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, היינו הצדיקים, מתו מכבר וזהו הסיבה שידר המבול על העולם.
 יא) הוו להו לאשתזבא היה להם להנצל מהמבול.

לא הוה בר נש דיעביד קב"ה בגיניה בר מנח ובנוהי יב) דזכותהון לא הוה סגי אלא לאגן עליהון, ולא לאגנא על כל דרא, ואינון דהוו זכאין כגון: חנוך וירד דהוה להון נשמתא, כל אלו מכל אשר בחרבה מתו מכבר, וכבר נסתלקו מן העולם, ולא נשתייר צדיק להגן על דורו, ואז נעשה דין ברשעים יב.

ז, כג וימח את היקום: את כל היקום, לאכללא כל אינון יג) שליטין דשליטין ממנן על ארעא דכד עביד קוב"ה דינא בבני עלמא, אעבר לאינון שליטין בקדמיתא, ולבתר לאינון דיתבי תחות גדפייהו, דכתיב יג יפקוד ה' על צבא המרום במרום, ולבתר ועל מלכי האדמה באדמה, וכן כאן, מקודם וימח את כל היקום, ואח"כ מאדם ועד בהמה יד.

ח, י וישלח את היונה: אמר נח, אין בכל העופות דיסכול מיתתא בלא סרבנות כיונה, ולפיכך נמשלו ישראל כיונה, אמר נח כך יאות לנא למסבל כלא בלא סרבנותא, ולפיכך וישלח את היונה טו.

ח, כ ויבן נח מזבח וגו' ויעל: אמאי קריב עולה, יד) דהא עולה לא סלקא אלא בגין הרהורא דלבא, ונח במה חב, אלא נח הרהר ואמר, הא קוב"ה נזר דינא על עלמא דיתחריב, דלמא בגין דשוב לי, כל זכות פקע לי, ולא נשתאר לי זכו בעלמא, מיד ויבן נח מזבח (שתהא לו לזכות) טז.

ח, כא לא אסף לקלל עוד את האדמה: טו) מהו לא אוסיף, לא אתן עוד תוספת לההוא חרב, אלא כגוונא דיכיל עלמא למיסבל, והגם דכתיב ויספתי ליסרה, ליסרה כתיב טז) ולא לשיצאה יז).

מראה מקומות

יב ז"ח בראשית יד, ע"א. יג ישעי' כו, כא. יד ז' נח סט, ע"א.
טו ז"ח כב, ע"ב. טז ז' נח עט, ע"ב. יז ז' מצודע נה, ע"א.

ביאור

יב) דזכותהון לא הוה סגי בזמן המבול חשב שאולי על ידי זה שהצילו הקב"ה ממיתה, נשארו רק נח ובניו, שזכותם לא היתה גדול כל זכות שהיתה לו יצא, ולא נשאר לו שום יק להגן על עצמם ולא שיוכלו להגן על כל זדור.

יג) שליטין דשליטין ממנן כל היקום מרמו על השרים, המלאכים בשמים הממונים על הארץ, העביד אותם הקב"ה מקודם, ואחר כך אתו אלו שהם תחת כנפיהם.

יד) דהא עולה לא סלקא, שהרי קרבן עולה זקריבין רק על חטא שחטא בהרהור הלב, ונח זמה חטא, דשוב לי, כל זכות פקע נח לסכול.

טו) מהו לא אוסיף שהרי די היה אם היה כתוב לא אקלל, לכן פירש, שהכוונה, באם אפילו יעשו בני אדם עבירות וארצה להענישם, אזי העונש יהיה רק כפי שיוכלו לסכול.

טז) ולא לשיצאה אענוש אותם אבל לא לכלותם.

דג' הים בידכם נתנו : ר' חייא אמר, יז) בידכם נתנו מקדמת דנא, דכר ברא קב"ה עלמא מסר כלא בידהון, דכתיב ורדו בדגת הים ובעוף השמים י'ח).

ט, ו' שופך דם האדם באדם : מאן דשפיך דמא, יח) כאילו אזעיר דמותא וצלמא דלעילא, כלומר לא אזעיר דמותא דא אלא דמותא אחרא, משמע באדם, דמו ישפך, מטי האי פגימותא מהאי דמא דאשיד, מאי טעמא, משום כי בצלם אלקים עשה את האדם והבן י"ט.

ט, ז' יט) ואתם פרו ורבו בהני ברכאן לא אשתכחו נוקבי, אלא את נח ואת בניו, אבל נוקבי לא אמר קרא, כ) אמר ר' שמעון, ואתם, כללא דדכורי ונוקבי כחדא, ותו את נח לאסגאה נוקביה ואת בניו לאסגאה נקבי דלהון ובגין כך כתיב ואתם פרו ורבו (ג) למעבד תולדות מכאן ולהלאה שרצו בארץ, (ד) והכא יהיב לון קב"ה כא) שבע פקודי אורייתא, לון ולכל דאתו אבתרייהו עד דקיימו ישראל בטורא דסיני, ואתייהיב לון כל פקודי אורייתא כחדא כ. ט, יג) את קשתי נתתי בענן : את קשתי נתתי (ה) (כב) נתתי מן יומא דאתברי עלמא כא).

מראה מקומות

יח' ז' נח עא, ע"א. יט' ז' מצורע צ, ע"א. כ' ז' נח עא, ע"א—ע"ב. כא' ז' בראשית יח, ע"א.

ביאור

יז) בידכם נתנו מקדמת דנא שהלא היה צריך לכתוב בידכם הנני נותן, ואם כתיב נתנו, הכוונה של התורה"ק, שכבר נתנו מעת בריאת העולם, דכתיב ורדו. יח) כאילו אזעיר דמותא השופך דם האדם הוא כאילו ממעט דמות וצלם שלמעלה. באדם שלמעלה, דמו ישפך, ועושה פגם למעלה כביכול. יט) ואתם פרו ורבו לכאורה התיבה ואתם היא מיותרת לכן דייק מזה הויה"ק, שבהברכות האלו לא נזכרו הנקבות רק נח רבים ובתוספת, וכולל זכרים ונקבות ביחד. כא) שבע פקודי אורייתא פה ניתן להם שבע מצות שחייבים בני נח, להם, ולכל אלה שיבואו אחיהם. עד דקיימו ישראל בטורא דסיני עד שעמדו ישראל על הר סיני ששם קבלו כל מצוות התורה. כב) נתתי מן יומא דאתברי מדכתיב נתתי לשון עבר, ולא כתיב הנני

תורה אור

ג) לכאורה דעת ר' שמעון שגם נשים חייבות בפו"ר, ובש"ס לא מצינו רק שזה דעת ר' יוחנן בן ברוקה יבמות סה, ע"ב. ד) סנהדרין נ"ו, ע"א, תנו דבנן שבע מצות ובשם מחלוקת בין תנאים אם למדים אנו זאת מכאן או מן פ' ויצו (בראשית ב, ט"ז). ה) אבות פ"ה, מ"ו.

ט, טז וראיתיה לזכור ברית עולם: כג) כד יפקון ישראל מן גלותא, זמינא האי קשת לאתקשטא בגוונני נהירין, ויתנהר לעלמא, וכדין צפי ליה למשיח, מנלן דכתיב וראיתיה לזכור ברית עולם וגו', וידכר קב"ה להאי בריתי דאיהו בגלותא, ומקים לה מעפרא וכו' כב.

ט, יח ויהיו בני נח היוצאים מן התבה: מכיון דכתיב ויהיו בני נח, אמאי כתיב היוצאים מן התבה, וכי בנין אחרנין הוו ליה דלא נפקי מן תיבותא, אלא היות דלבתר, אולידו בנוי בנין, ואינון לא נפקו מן תיבותא, ובגין כך כתיב היוצאים מן התבה כג.

ט, כ ויחל נח איש האדמה: כד) ויחל דאתעביד חול, איש האדמה דבגיניה כה) אשתצאו בני עלמא, דלא בעי רחמי עלייהו: כז) ד"א איש האדמה, דבגיניה אתקיימת, לבתר דאשתצאו קדמאי, דכתיב לא אוסיף לקלל עוד את האדמה כד.

ט, כה ויאמר ארור כנען כז) כד הוו זכאין ישראל, אקרי ארעא על שמא דא ארץ ישראל, וכד לא זכו, אקרי ארעא על שמא אחרא ארץ כנען, ועל דא כתיב ארור כנען כה.

יא, ב ויהי בסעם מקדם וימצאו בקעה: ויראו מבעי ליה, מאי וימצאו, כה) אלא

מראה מקומות

כב ז' נח עב, עב: תקו"ז ת, יח. כג שם. כד ז' בראשית נח, ע"ב; ויקרא טו, ע"א. כה ז' נח עג, ע"א.

ביאור

נותן, או אתן, שכבר נתתי מיום בריאת העולם. כג) כד יפקון ישראל כשיגיע הזמן שיצאו בני ישראל מהגלות, יתקשט הקשת בצבעים מאירים, וכדין צפי ליה למשיח ואו כשתתראה הקשת בגוונני נהירין, תחכה לביאת משיח צדקנו. כד) ויחל דאתעביד חול ירד ממדרגתו, איש האדמה דבגיניה למה נקרא נח איש האדמה, מפני שעל ידו נחרב וכלה העולם, שלא בקש רחמים עליהם שתיבטל הגזירה. כה) אשתצאו נחרבו. כז) ד"א איש האדמה דבגיניה אתקיימת הקב"ה,

פירוש אחר למה נקרא איש האדמה, שעל ידו ובזכותיה נבנה ומתקיים העולם, אחרי שכלו הראשונים, שבזכותו נשבע הקב"ה שלא יוסיף לקלל עוד את האדמה. כז) כד הוו זכאין בזמן שישראל זכאין וצדיקים, נקראת הארץ ארץ ישראל, ובזמן שאינון זכאים נקראת הארץ ארץ כנען, ועל זה נאמר ארור כנען. כח) אלא מציאה אשכחו אלא שמצאו שם מציאה מסודות החכמה מהראשונים, שע"י המבול ירדו לשם ספרי חכמה, ומהחכמה הזאת למדו לעשות מעשים כאלו נגד רצון הקב"ה,

מציאה אשכחו תמן מרזי דחכמתא מקדמאי דאתנער תמן מן בני טופנא, ובה אשתדלו למעבד בההוא עבידתא לסרבא ביה בקב"ה, והו אמרו בפומא ועבדו עבידתא כו.

יא, ד הבה נבנה לנו עיר ונעשה לנו שם: (כט) נבנין בתי כנסיות ובתי מדרשות ושוויין בהון ספר תורה ועטרה על רישוי, ולא לשמה דה', אלא למעבד לון שם, וסטרא אחרא מתגברין על ישראל דאינון כעפרא דארעא, וגזלין לון, ואתברת עבדתא (ו) כו.

מראה מקומות

כו ד' נח עו, ע"א. כז ד' בראשית כה, ע"ב.

ביאור

(כט) נבנין בתי כנסיות עצת היצר הרע לבנות בתי כנסיות ובתי מדרשות, ולהכניס

תורה אור

(1) ואתברתו עבידתא לכאורה דברי הוה הם בניגוד לדברי רז"ל בפסחים ג, ע"ב וכן בניד סוטה ערכין והוריות, אמר ר' יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילי שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וכן אמר רבא שם שגם על שלא לשמה נאמר כי גדול עד שמים חסדך, והנה התוספות בפסחים ובברכות וסוטה הקשו ע"ז מגמרא ברכות יז ע"א ותענית ז, ע"א ששם אמרו שאם יעסוק שלא לשמה נעשית לו סם מות ונות לו שלא נברא, ותיצרו שונה לו שלא נברא הוא, באם עושה לקנתר, אבל אם עושה בשביל שיכבדוהו ועוד, ע"ז אמרו לעולם יעסוק אדם בתו"מ אפילו שלא לשמה, אם כן לכאורה לפי תירוץ התוס' דברי הזהר הם בניגוד לדברי הגמ' שהזכרנו, אולם כד נעיין בגמ' סוטה כב, ע"ב, אחרי שהביאו הברייתא, שחשבה של השבעה פרושים שהם מגונים נאמר שם, אמרו לו אביי ורבא לתנא, לא תתני פרוש מאהבה פרוש מיראה, דאמר ר"י אמר רב לעולם וכו' הלא לפי ההסבר של התוס' הנ"ל קשה, למה אמרו להתנא לא תתני אלו השנים, הלא חמשה האחרים הם ג"כ עושים המצות שלא לקנתר, ובמה גרועים יותר מהשנים מאהבה ומיראה, ולפענ"ד שיש חילוק אם עושה לשם שמים, וגם רוצה להפיק תועלת לעצמו, שיכבדוהו, או אפילו שהשיות ישלם לו בעד זה טובה, זה נחשב ג"כ למצוה, כמו שאמרו הנותן סלע לצדקה ע"מ שיחיה בני הוא צדיק גמור, וכמו שאמרו על בלק שהקריב מ"ב קרבנות לה', וכוונתו היתה בשביל שהקב"ה ישלם לו שכר שישראל לא יגעו בו לרעה, ושבעד זה זכה ויצאה ממנו רות, וגם אלו השנים מיראה ואהבה לומד התורה וכוונתו לה' ומקוה שבעד קיום התו' יציל מעונש בעוה"ה, ויקבל שכר בעוה"ב, אבל החמשה הראשונים הם אינם עושים כלום לשם ה', רק לתועלתם הפרטית, כמו פרוש שכמי שמלו בשביל שיתנו לשכם את דינה, ולכן הם מגונים, ועפ"י הנחה זו מתאימים דברי הזהר עם דברי הגמ' שהזהר מזכיר שהם בונים בתי כנסיות ועוד לא לשמא דיי', אלא למעבד לון שם, זה הוא מסטרא אחרא וסוף דבר שהמעשים לא יתקיימו.

יא, ה וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל אשר בנו בני האדם: (ל) למה בני האדם, ולא כתיב בני נח. בגין דאדם חטא קמיה מאריה, כד אתו אינון דמרדו במאריהון כתיב, אשר בנו בני האדם, בנוי דאדם קדמאה, דמרד במאריה, ועבר על פקודא, כד"א כח בן חכם ישמה אב, כד ברא טב, כל בני עלמא דכרין לו לאבוי לטב, וכד איהו ביש, כלא דכרין ליה לאבוי לביש כט.

יא, ו ועתה לא יבצר מהם וגו': (לא) בגין דהוו ברעותא ולבא חד, וממללי (ז) בלשון הקודש, כתיב לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות, ודינא דלעילא לא יכיל לשלטה בהו, אנו או חבריא דמתעסקין באורייתא ואנון בלבא חד, על אחת כמה וכמה, עיי"ש ל.

יא, כה וימת הרן על פני תרח אביו: (לב) מאי איריא הכא, אלא עד ההוא יומא לא הוה בר נש דמית בחיי אבוה כד אתרמי אברם לגורא אתקטיל הרן,

מראה מקומות

כח משלי י, א. כט ז' נח ס, ע"ב. ל' ז' נח עו, ע"ב.

ביאור

לשלוט עליהם.

(לב) מאי איריא הכא בשביל מה נזכר בתורה שהרן מת על פני תרח אביו, מפני שעד היום הזה לא היה מקרה שימות בן בחיי אביו, כד אתרמי אחרי המעשה, שהשליכו את אברהם לכבשן האש, נהרג הרן, וזו היתה הסיבה, שיצאו מאור כשדים ומאיזו סיבה נהרג הרן, כד אשתזיב כשניצל אברם מאיר כשדים, אמרו הכשדים שאברם ניצל בזכות הרן, ומיד יצא אש ושרף את הרן, ואית דאמרי ויש אומרים שמסיבה אחרת נהרג הרן, היינו, שהכשדים אמרו למה לא נשרף אברהם, מפני שבבניו של תרח אין האש שולטת בהם, לכן, כדי לנסות אם זה אמת, השליכו את הרן לאש, והרן נשרף תיכף, ואז ידעו כל אומות העולם, שאברם ניצל רק ע"י הקב"ה.

בהם ספר תורה וכתר, והכל עושים לא לשם מצוה, רק בכדי להתפאר ולרכוש לעצמו שם, והסוף יוצא שגוזלין כל אלה מהם, ונתבטל ונשבר כל מה שעשו.

(ל) למה בני האדם למה נקראו דור הפלגה בני אדם, ולא בני נח, משום דאדם הראשון היה הראשון שמרד באדון העולם, לכן כל מי שמורד בה' נקראים על שמו, וע"ז נאמר במשלי, בן חכם ישמה אב, אם בני של אדם הוא צדיק אזי כולם משבחים את האב, שילד בן צדיק, ומזכירין אותו לשבח, ואם הבן הוא רע, אזי מזכירין את האב לרעה ולבזיון.

(לא) בגין דהוו ברעותא משום שהיה ביניהם אהבה ואחווה, ודברו בלשון הקודש, כתוב לא יבצר מהם כל אשר יזמו וחשבו לעשות, והדין שמלמעלה, מהשמים לא יכיל

תורה אור

(ז) עיין ירושלמי מגילה פ"א, ה"ט וכעין שאמרו בב"ר פל"ח גדול השלום שאפילו ישראל עובדי ע"ז ושלום ביניהם, כביכול איני יכול לשלוט בהם.

ובגין דא נפקו מתמן, מאן קטיל ליה להרן, אלא, כד אשתויב אברם מנורא דכשדאי, אמרו כשדאי בגין זכותיה דהרן אשתויב, מיד נפק שלהובא דאשא ואוקדיה להרן, ואית דאמרי, לזרעא דתרח לית אשא שלטא ביה, אבל נרמי להרן לגורא, ואי לא איתקוד גדע דלא שלטא נורא בזרעיה, מיד רמו להרן לגורא ואתוקד, בההוא יומא ידעו כל אומיא, דלא שזביה לאברם אלא קב"ה (עיי"ש) לא.

יא. ל ותהי שרי עקרה אין לה ולד: ממאי דאמר ותהי שרי עקרה, לית אנא יודע דלית לה ולד, לג) מאי אין לה ולד, אלא הכי אמר רב מתיבתא, ולד לא הוה מולדא, אבל נשמתין הוה מולדא, באתדבקותא דתיאובתא דאינון תרין זכאין, הוו מולידי נשמתין לגיורי, כל ההוא זמנא דהוו בחרן, כמה דכתיב, ואת הנפש אשר עשו בחרן לב.

יא. לא ויקח תרח כו' ויצאו אתם: ויצאו אתם, לד) אתו מבעי ליה, דהא כתיב ויקח תרח, אלא תרח ולוט עם אברהם ושרה נפקו, דאינון (אברהם ושרה) הוו עיקרא למינפק, מגו אינון חייביא, דכיון דחמא תרח דאברהם בריה אשתויב מגו נורא, אתהדר למיעבד רעותיה דאברהם, ובגין כך, ויצאו אתם תרח ולוט לג.

פרשת לך לך

לב. א ויאמר ה' אל אברם לך לך וכו': (א) א"ר אלעזר לר' שמעון אביו, מכיון דכתיב מקודם ויקח תרח וכו' ויצאו מאור כשדים ללכת ארצה כנען,

מראה מקומות

לא ז' לך ע"ה, ע"ב; שלח קסה, ע"א. לב ז' ויקהל קצת, ע"א. לג ז' לך עה, ע"ב.

ביאור

היוצאים היו אברם ושרה, שחפצו לצאת ממקום הרשעים, דחמא תרח וכשדא תרח, שאברם ניצל מן האש, חזר בתשובה לעשות רצון השם, ולכן יצאו אתם תרח ולוט. (א) אמר רבי אלעזר ר' אלעזר שאל מר' שמעון אביו, מכיון שכתוב מקודם ויקח תרח וכו' ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען, וכאשר נתעורר בהתעוררות טובה, לצאת ביחד עם אברהם, והלא הקב"ה רוצה בתשובת הרשעים, למה לא כתוב לכו לכם, לכולם, וכתוב רק, שהקב"ה אָמַד לאברם לך לך, השיב ר' שמעון לבנו, אל תחשוב שתרח יצא מאור כשדים מפני שחזר בתשובה,

לג) מאי אין לה ולד מכיון שכבר נכתב שהיתה ערה, אנהנו יודעים מעצמנו שאין לה ולד, אלא הכי אמר רב מתיבתא, ולד לא ולדה, אבל נשמות היו יולדים, בזמן שנזדווגו שני הצדקים אברם ושרה, היו יולדים נשמות לגרים (וואת היא גם הסיבה שמבני אומות העולם, נמצאים, שרוצים להתגייר) כל הזמן שהיו בחרן, וזו היא כונת הכתוב, ואת הנפש אשר עשו בחרן. לד) אתו מבעי ליה כי הלא כפי פשט הפסוק, לקח תרח את בנו ויצאו, אם כן היה צריך לכתוב ויצאו אתו, שכלם יצאו עם תרח, ולמה כתוב אתם, לרמוז שעיקר

ואתער באתערותא טב למיפק בהדיה דאברהם, וקב"ה אתרעי בתיובתא דחייביא, אמאי לא כתיב לכו לכם, אמאי אמר לאברהם בלחודוי לך לך, א"ל ר' שמעון, אי תימא דתרח כד נפק מאור כשדים בגין לאהדרא בתשובה הוה, לאו הכי, אלא כד נפק לאשתזבא נפק, דהו כולהו בני ארעיה בעאן למקטליה, כיון דחזו דאשתזיב אברהם, הו אמרי ליה לתרח, אנת הוא דהוית מטעי לן באלין פסילין, ומגו דחלא דלהון נפק תרח, כיון דמטא לחרן, לא נפק מתמן, דכתיב וילך אברם כאשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט, ואילו תרח לא כתיב א.

יב, ב ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה: ואעשך, בגין דכתיב לך לך, ואברכך, בגין דכתיב מארצך, ואגדלה שמך, בגין דכתיב וממולדתך, והיה ברכה, בגין דכתיב ומבית אביך ב.

יב, ד וילך אברם כאשר דבר אליו ה': אמר ר' אלעזר, לא כתיב ויצא אברם כאשר דבר אליו ה', אלא וילך, דהא יציאה בקדמיתא עבדו, דכתיב ויצאו אתם מאור כשדים כאשר דבר אליו ה', דאבטח ליה בכלהו הבטחות, וילך אתו לוט, התחבר עמו ללמוד ממעשיו, ועם כל דא, לא אוליף כולי האי ג.

יב, ה ויקח אברם את שרי אשתו: מאי ויקח, (ב) אלא אמשיך לה במילי מעלייתא, בגין (א) דלית ליה רשו לבר נש לאפקא אתתיה, למיהך בארעא אחרא בלא רעותא דילה, וכן הוא אומר ד קח את אהרן, ה קח את הלויים, ולמה לקח את לוט, אלא בגין דצפה ברוח קודשא, דזמין למיפק מניה דוד ו.

ואת הנפש אשר עשו בחרן: אי הוה כתיב והנפש, הוה אמינא שסתם שהם הלכו עמו, וכאן כתיב ו"את" ג) את, לאסגאה זכותא דכלהו נפשאן דהו עמיה.

מראה מקומות

א' ד' לך עת, ע"ב. ב שם עת, ע"א. ג שם עת, ע"ב. ד במדבר כ, כה.
ה שם ג, מה. ו' ד' לך עט, ע"א.

ביאור

אלא יצא להנצל, מפני שבני ארצו רצו להרוג אותו, לאחר שראו שניצל אברם, אמרו לתרח אתה הטעית אותנו באותם הפסלים, ומפחד שמא יתרגוהו יצא, ומכיון שבא לחרן, והסכנה עברה, לא רצה לצאת מחרן.
(ב) אלא אמשיך לה במילי מעלייתא זה שכתוב ויקח אברם את שרה, לקחה בדברים נוחים, לשדל אותה, שתסכים ללכת, הואיל ואין רשות לאיש להוציא את אשתו לארץ אחרת בלי הסכמתה.
ג) את לאסגאה זכותא דכלהו נפשאן התיבה את, לרבות, שהזכויות מכל הנפשות

תורה אור

(א) כתובות ק"י.

דכל מאן דמוכא לאחרא, (ב) ההוא זכותא תלוי ביה ולא עדי מניה, זכותא דאינון נפשן הוה אוזיל עמיה דאברהם ז.

אשר עשו בחרן: (ד) מאן דחיים למסכנא, ואתיב ליה נפשיה, קוב"ה סליק עליה כאלו ברא לנפשיה, ועל דא אברהם דהוה חיים לכל בני עלמא,

סליק עליה קב"ה כאילו הוא ברא לון, דכתיב ואת הנפש אשר עשו בחרן ח. יב, ו ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה: עד מקום שכם עד אלון מורה, אלו בתי מדרשות ה' דאולפין ומורין תמן תורה ברבים שכם, דא בי כנישתא, אתר דדירורא (ג) דשכינתא תמן, עיי"ש באריכות ט.

יב, יא ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה: כאשר קרב מיבעי ליה, מאי כאשר הקריב, הקריב אברם גרמי לקב"ה כדקא יאות י.

אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך: א"ר אלעזר האי קרא קשיא, ז וכי אברהם דאיהו דחיל חטאה, רחימוי דקב"ה, הוה אמר על אתתיה בגין

מראה מקומות

ז שם עט, ע"א. ח ז' ויקהל קצת, ע"א. ט ז' לך פ, ע"א. י שם פא, ע"ב.

ביאור

על אשתו למען ייטב לי בעבורך, אלא אברם אף שהיה ירא חטא, לא סמך על זכותו, אלא סמך על זכות אשתו, שייטיבו לו בזכותה. דירווח בגינה ממוגא שירויח בזכותה כסף של שאר אומות, מפני שכסף זוכה אדם בזכות אשתו, ככתוב בית והון נחלת אבות בית ורכוש יורש לפעמים מאבותיו, אבל מה' אשה משכלת, ומי שזוכה באשה 'משכלת היינו צדקנית, זוכה בכל, ואברם סמך על זכות אשתו שלא ירעו לו, ולא יצחקו בה, ומפני זה אמר אמרי נא אחותי את, ולא עוד אלא שראה מלאך הולך לפניו לשומרה, ולכן לא נתיירא אברם מאשתו, אלא פחד על עצמו שלא ראה מלאך, רק עמה.

שהכניסם תחת כנפי השכינה הלכו עמהם. דכל מאן דמוכא שכל המזכה את אחרים, זכות של האחרים תלוי בו, ולא נבדלת ממנו. (ד) מאן דחיים למסכנא מי שמרחם על עני ומשיב נפשו, קב"ה מעלה עליו, כאילו ברא את העני. דהוה חיים אברם שהיה מרחם על כל בני העולם, נחשב אצל הקב"ה, כאילו הוא ברא אותם. ולכן כתוב אשר עשו בחרן, שנחשב כאילו אברהם ושרה עשו אותם. (ה) דאולפין ומורין תמן שמלמדים ומורים שם תורה ברבים, בבתי מדרשות אלו, הוא מקום השראת השכינה.

(ו) הקריב אברם את עצמו להקב"ה.

(ז) וכי אברם דאיהו דחיל חטאה אברם שהיה ירא שמים, אוהבו של הקב"ה, יאמר

תורה אור

(ב) אבות פ"ה מ"ח.

(ג) ברכות ו' ע"א, אבות פ"ג, מ"ד, מ"ה, מגילה כ"ט, ע"א.

דיוטבין ליה, אלא אברהם אע"ג דהוה דחיל חטאה, לא סמיך על זכותא דיליה, ולא בעא מקב"ה לאפקא זכותיה אלא על זכותא דאתתיה, דירווח בגינא ממונא דשאר עמין, דהא ממונא (ד) באתתיה זכי ליה בר גש, הה"ד י"א בין דהון נחלת אבות ומה' אשה משכלת, מאן דזכי באשה משכלת זכי בכולא, וכתוב י"ב בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר, ואברהם הוה אזיל בגינה למיכל שללא משאר עמין, וסמיד על זכותא דילה, דלא יכלין לאענשא ליה, ולחייכא בה, ובגיני כך לא דחיל מדי למימר אחותי היא, ולא עוד, אלא דחמא חד מלאכא אזיל קמה, וכדין לא דחיל אברהם מאתתיה, אלא מניה, דלא חמא עמיה מלאכא אלא עמה, אמר הא היא מתנטרא, ואנא לא נטירנא, ובגיני כך אמר אמרי נא אחותי את, ייטב לי, ח) ייטיבו לי מיבעי ליה, אלא ייטב לי (ה) דא דאזיל קמד, ייטב לי בהאי עלמא קב"ה בממונא, וחיתה נפשי בההוא עלמא, בעולם הבא, בגללך, ט) דלא תסטי מן אורחא דקשוט, דאי תיסטי אנת באורחא, הא מיתה זמינא בההוא עלמא, אלא תסתמר דתחי נפשי בההוא עלמא בגללך י"ג.

ע"א הנה נא ידעתי, דחמא עמה שכינתא, י) ובגין כך אתרחיץ אברהם, וכו', למען ייטב לי בעבורך, כלפי שכינה אמר, בעבורך ייטב לי קב"ה, וחיתה נפשי בגללך י"ד.

י"ב, טו. ויראו אתה שרי פרעה ויהללו וגו' ותקח האשה בית פרעה: האי קרא לדרשא הוא דאתא, י"א) תלת פרעה הכא, חד בההוא זמנא, וחד ביומוי דיוסף, וחד ביומוי דמשה, דאלקי בקולפוי טו.

מראה מקומות

י"א משלי יט, י"ז. י"ב שם לא, י"א. י"ג ד' תוריע נב, ע"א. י"ד ד' לך פא, ע"ב. טו ד' וארא ל, ע"א.

ביאור

ח) ייטיבו לי מבעי ליה שהלא אמר
שהמצרים ייטיבו לו, היה צריך לומר ייטיבו
לשון רבים, ולמה אמר ייטב לי בלשון יחיד,
אלא כוונתו היתה שייטיב לו, מי שהולך אתה,
היינו הקב"ה.
ט) דלא ותסטי מן אורחא דקשוט שלא
הסור מן דרך האמת.

י) ובגין כך אתרחיץ ומפני זה בטח אברם.
י"א) תלת פרעה שלש פעמים נזכר פרעה
בפסוק זה, לרמז שג' פעמים נזק ונלקה בעד
עם ישראל: אחד באותו הזמן והשני בימי
יוסף, והשלישי בימי משה. דאלקי בקולפוי
שנלקה במטהו. הרמז מכאן שבכל שלשת
הזמנים נלקו המצרים ע"י ישראל.

תורה אור

(ד) ב"מ, נ"ט, ע"א א"ר חלבו אין הברכה מצויה בביתו של ארם אלא בשביל אשתו,
עיי"ש במהרש"א.
(ה) עיין במהרש"א שם.

יג. ב וילך למסעיו: יב) וילך למסעיו, למסעו מיבעי ליה, מאי למסעיו, אלא תרין מטלנין אינון חד דידיה, וחד דשכינתא יז.

יג. ד אל מקום המזבח אשר עשה שם וגו': יג) מאן עשה, ומאן מזבח, אלא אשר עשה שם, דא קב"ה דאיהו עבד תמן האי מזבח, וכו' ומזבח דא עשה שם בראשונה, כד אתברי עלמא, ומכאל כהנא דבא קאים (ו) ומקריב עלה קרבנין דנשמתין וכו' יז.

יג. ז ויהי ריב בין רעי: יד) רב כתיב חסר יוד, דבעי לוט למהדר טו) לפולחנא נוכראה דפלחי יתבי ארעא, ומסופיה דקרא מוכח, דכתיב והכנעני והפריזי או יושב בארץ יח.

ויהי ריב בין רעי מקנה אברהם וגו': מה כתיב ויהי ריב בין רועי מקנה אברהם ובין רועי מקנה לוט, דא יצר הרע טו) דבכל יומא בהאי עלמא אינון יז) סיען ומנהיגין דנשמתא, ואינון סיען ומנהיגין דיצה"ר, מקטרגין אלין באלין, יח) וכל שייפין דגופא בצערא בינייהו, בין נשמתא וההוא נחש, דקא מגיחין קרבא בכל יומא יט).

יג. ח ויאמר אברהם אל לוט: נשמתא אהדרא לגבי יצה"ר ואמר ליה, אל נא תהי מריבה ביני וביניך יט) סטרין דילי וסטרוון דילך, כי אנשים אחים אנחנו, יצ"ט ויצה"ר קריבין דא בדא, דא לימינא ודא לשמאלא כ).

מראה מקומות

זז ז' לך עט, ע"ב. יז שם פ, ע"א. יח שם פד, ע"א. יט שם פ, ע"ב. כ שם.

ביאור

יב) וילך למסעיו למה כתוב למסעיו בלשון רבים, אלא אחד לו ואחד לשכינה.
יג) מאן עשה מי עשה את המזבח, הקב"ה עשה את המזבח בעת בריאת העולם, ומלאך מיכאל הכהן הגדול, עומד ומקריב עליו קרבנות של נשמות הצדיקים.
יד) בספרי תורות שלנו הוא מלא ביו"ד.
טו) לפולחנא נוכראה לעבודה זרה, שרצה לוט לחזור לעבודה זרה, שעברו יושבי המקום הזה.
טז) דבכל יומא דבהאי עלמא כאן נרמו המלחמה הנצחית הקיימת בין היצר הרע לבין היצר טוב, שהם המנהיגים של האדם כל ימי חייו בעולם הזה.
יז) סיען ומנהיגין חברים ומנהיגים של הנשמה.
יח) וכל שייפין דגופא שכל אברי הגוף שרויים בצערה, שזה מושכו לטוב, וזה מושכו לרע.
יט) סטרין דילי צד שלי ושלך, כי היצר טוב הוא בצידו הימני של האדם, והיצר הרע לשמאלו.

תורה אור

(ו) מנחות ק"י ע"א, ובתוספתא שם.

יג. יא ויסע לוט מקדם: מקדם (כ) מקדמונו של עולם, כתיב הכא ויסע לוט מקדם, וכתיב ויהי בנסעם מקדם מה להלן נטילו מקדמונו של עולם, אף הכא כן כב.

יג. יב אברם ישב בארץ כנען כא) לאתדבא באתרא דמהימנותא, ולמנדע חכמתא לאתדבא במאריה, ולוט ישב בערי הככר ויאהל עד סדום, עם אינון חייבין דעלמא וכו' כל חד אתפרש לארחה כדקא יאות כג.

ולוט ישב בערי הככר ויאהל עד סדום: כב) בכולהו עביד דיוריה, ולא קבילו ליה, בר דמלך סדום קביל ליה בסדום בגיני דאברהם כד.

יד. יב ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברהם וילכו: כג) תא חזי, בשעתא דאתחברו כל אינון מלכין לאגחא קרבא עליה דאברהם, אתייעטו לאעברא ליה מן עלמא, וכיון דשלטו בלוט בר אחוה, ודיוקנא דלוט הוי דמא לאברהם, בגין כך וילכו, דכל האי קרבא בגיניה הוה כה.

יד. יד וישמע אברם כי נשבה אחיו: וישמע אברם, דא נשמתא כד) דאשתארת בדכיו בגופא, כי נשבה אחיו דא יצר הרע דנשבה בין אינון חייביא בחובין סגיאי, וירק את חניכיו, אינון צדיקיא כה) דלעאן באורייתא וכו', בכלא אודרו למהר לגבי אינון חייביא, לאתבא לון מחוביהון, מה כתיב וירדוף עד דן.

מראה מקומות

כא בראשית יא, ב. כב ז' לך פו, ע"א. כג שם. כד ז' וירא קת, ע"א. כה ז' לך פו, ע"ב.

ביאור

כ) מקדמונו של עולם שהתרחק מהקב"ה, שהיה קודם בריאת העולם, ויהי בנסעם מקדם זה כתוב אצל דוד הפלגה, שנסעו למרוד בהקב"ה.

כא) לאתדבא באתרא דמהימנותא להתחבר במקום האמונה, בה' ולמנדע כזי לדעת החכמה האמיתית להתקרב לאדון עולם, ולוט ישב בערי הככר עד סדום, להתחבר עם הרשעים.

כב) בכלהו עביד דיוריה בכל ערי הככר רצה להתיישב, ולא קבלו אותו, עד שמלך סדום קבלו לשבת בסדום.

כג) תא חזי למה כתיב ויקחו את לוט, וגו' להחזירם למוטב.

כד) דאשתארת בדכיו, רמז להנשמה שנשארה שהורה בגוף.

כה) דלעאן באורייתא שהם עמלים בתורה והודרו למהך ללכת להשתדל אצל הרשעים להחזירם למוטב.

רדיף אבתרייהו כו) ואורו לון דינא דההוא עלמא ועונשא דגיהנמ, ולא יהיב דמיכו לעיניה ביממא ולילא, עד דאוכח לון לאינון חייביין, ואתיב לון בתויבתא לגבי קב"ה כו.

יד, כב הרימותי ידי אל ה': תרגום אונקלוס בצלו, מפני דאטור להרים ידים רק בתפלה או בברכה, ולא ירים ידוי כו) למגנא כז.

טו, ו ויחשבה לו לצדקה: מאי דכתיב ויחשבה לו לצדקה, אי קב"ה חשבה לאברהם, או אברם לקב"ה, ואנא שמענא דקב"ה חשבה לאברהם, ולא אתישבא בלבאי, אמר לו וכו', תא חזי ויחשבה לו לא כתיב, אלא ויחשבה, אברהם ודאי חשבה לקב"ה כח.

טז, יד ואחרי כן יצאו ברכש גדול: (כח) שאל ה' יוסי זעירא דמן חבריא מר"ש בן יוחאי, וכו' האי דקב"ה מדכר להון לישראל בכל אתר ואתר כט אנכי ה' אלהיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים ל אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מאי רבותא אלפא הכא, הלא תנאה שלים הוא דכתיב, דאמר לאברהם כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם וגו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, א"כ למה לאדכרא להון בכל אתר ואתר, אמר ליה ברי קב"ה לא אתני עם אברהם, אלא דיפיק את ישראל מן גלותא דמצרים, ולא מתחות שעבודא דדחלא אחרא וכו', וקב"ה אפיק יתהון מתחות פולחן כל שאר חולין וכו' לא.

טז, יב והוא יהיה פרא אדם וגו' ועל פני כל אחיו ישכון: והוא יהיה כט) פרא

מראה מקומות

כו שם פ, ע"ב. כז ז' יתרו סה, ע"א. כח ז' נשא קמה, ע"א. כט ושמות כ, ב. ל במדבר טו, מא. לא ז"ח יתרו לא, ע"א.

ביאור

כו) ואורו להסביר להם שעליהם ליתן דין וחשבון לפני הקב"ה בעד מעשיהם, ולהענש בגיהנום, ולא יהיב דמיכו ואינו נתן הצדיק שינה לעיניו ביום ובלילה, עד שמחזיר את הרשעים בתשובה להקב"ה. כז) למגנא אסור להרים היד בחנם. כח) שאל ר' יוסי זעירא רבי יוסי שהיה הקטן שבתבריא, שאל מר' שמעון בן יוחאי למה זה הקב"ה מוכיח לישראל כמה פעמים בתורה שהוציאם ממצרים, ומה מלמדנו חידוש בזה, הלא כך התנה תנאי עם אברם כי בניו

יהיו בגלות ארבע מאות שנה, ואחר כך יצאו ברכוש גדול, אם כן מה הוא החידוש, שקיים דברי הבטחתו, ומוכיח זאת הרבה פעמים, ע"ז ענה ר' שמעון, שהקב"ה הבטיח לאברהם שיוציא את בניו מגלות מצרים, משעבוד הגוף, אבל לא הבטיחו שיוציאם משעבוד הנפש, העבודה זרה והקב"ה הוציאם משיעבוד של ע"ז, כט) פרא אדם, ישמעאל, למה נקרא פרא אדם ולא אדם, מפני שהתחלת אדם היה בן, שנימול, ושירחטא התחלת אדם, אבל לא השתלם במצוות התורה, לכן נקרא דק פרא

אדם ולא אדם, משום דאתגזר ושירותא דאדם הוא ביה, כו' ולא אשתלם בפקודי אודייתא, אבל זרעא דישראל דאשתלמו בכלא, (ז) אקרון אדם ממש. מהו (ל) על פני כל אחיו ישכון כו' כד אתגזר ישמעאל זכה דשוי מדוריה וחולקיה באתר דשליטא על כל אינון פנים רחיקין, על כל אינון פנים דשאר עמין, כלומר ישוי מדוריה וחולקיה לעילא מכולהו, דכתיב ידו בכל לב.

יז, א ויהי אברהם בן תשעים שנה ותשע שנים וירא ה' אל אברהם: (לא) האי קרא קשיא, וכי עד השתא לא אתגלי לאברהם, והא כתיב ויאמר ה' אל אברהם, ויאמר לאברהם ידוע תדע, ועוד דכתיב בן תשעים שנה ותשע שנים, בקדמיתא שנה, ולבסוף שנים, אלא, דהכי תנא, מקודם לא כתיב וירא, כל זמן שהיה אטום, ותשעים שנה נאמר, דכל יומי קדמאי לא הוו שנים, אלא כחד שנה, השתא דמטא להאי שנים, שנים אינון, ולא שנה לג.

פרשת וירא

יח, א וירא אליו ה' באלני ממרא: (א) אמאי באלוני ממרא, אלא בגין דיהיב ליה

מראה מקומות

לב ז' יתרו פו, ע"ב; פו, ע"א. לג שם צה, ע"א.

ביאור

זרם, אבל בני ישראל ששלמים בכל, נקראו זרם ממש. (על פני מה הכוונה של התיבות על פני, כד אתגזר כשנימול ישמעאל זכה שהמדור שלו יהא במקום שישלוט על כל העמים, היינו, שישבתו וחלקו למעלה מכולם. (א) האי קרא קשיא הפסוק הזה קשה להבינו, האם רק אחרי שהיה בן תשעים ותשע שנה התראה הקב"ה לאברהם, הלא מה פעמים כתיב, שדיבר עם אברהם ועוד ושה, למה אצל תשעים כתיב שנה, בלשון חיה, ואצל תשע כתיב שנים, בלשון רבים, ולא דהכי תנא כן למדנו, שבכל המקומות ענוכר מקודם, שהקב"ה דיבר עם אברהם לא נזכר בלשון וירא, שהלשון הזה הוא

מדרגה יותר גדולה, מפני שמקודם היה אטום, סתום, בלתי מהול, וזה שנאמר אצל תשעים, שנה מפני שכל התשעים שנה היו נחשבים רק כמו שנה אחת וזה מפני שלא היה נימול, אבל התשע שנים, שבהם נימול, נקראים שנים שהם יותר חשובים מכל התשעים שנה. (א) אמאי באלוני ממרא למה נגלה הקב"ה אל אברהם באלוני ממרא. עיטא על גזירו דקיימא אלא, מפני שממרא נתן לו עצה על המילה אזיל אברהם לימך עם חברוי הלך אברהם לשאול בעצת חבריו. ואת מעיק גרמך אמר לו ענר אתה בן תשעים שנה ואיך אתה רוצה לצער עצמך. אמר לו ממרא אתה זוכר היום שהשליכו אותך לתנור אש, ואח"כ סבלת מהרעב שהיה בעולם, ועינן המלכים

תורה אור

(ז) יבמות ס"א, ע"א דברי רשב"י — ועיין בנדרים ל"א, ע"ב שגוים שהם נימולים ג"כ נקראים ירלים, וישראל שלא נימולו מחמת אונס, נקראו מולים.

עיטא על גזירו דקיימא דיליה, בשעתא דאמר קב"ה לאברהם למגור, אזיל אברהם לימלך עם חברוי, א"ל ענר, את בן תשעים שנין, ואת מעיק גרמך, א"ל ממרא, דכרת יומא דדמו לך באתון דנורא, וההוא כפנא דעבר על עלמא, ואינון מלכין דרדפת בתדיהון, וקב"ה שובינך מכלא, קום עביד פקודא דמארך, א"ל קב"ה, ממרא, את יהבת ליה עיטא למגור, לית אנא מתגלי עליה אלא בפלטיין דילך, הה"ד באלוני ממרא א.

יח. ב והנה שלשה אנשים נצבים עליו: (ב) א"ר כרוספדאי, האי מאן דמדכר בפומיה בבתי כנסיות ובבתי מדששות עניינא דקרביינא תקרובתא, ויכוון בהו, ברית כרותא הוא, דאינון מלאכי דמדכרין חוביה לאבאשא ליה, ולא יכלין למעבד ליה אלמלא טיבו, ומאן יוכח האי פרשתא יוכח, דכיון דאמר והנה שלשה אנשים נצבים עליו, מהו עליו, לעיין בדיניה, כיון דחמא נשמתא דצדיקא כד, מה כתיב וימהר אברהם האהלה וגו', מהו האהלה, בית המדרש, ומהו אומר מהרי שלש סאים, ענין הקרבנות, ונשמתא מתכוונת בהו, הה"ד ואל הבקר רץ אברהם, וכדין גייחא להו ולא יכלין לאבאשא ליה, ד' פנחס פתח קרא, כתיב ב' ויאמר משה וגו' והולך מהרה וגו' וכפר עליהם, כתיב הכא מהר וכתוב התם מהרי מה להלן קרבן לאשתזבא אף כאן קרבן לאשתזבא ג.

יח. ג (ג) והשענו תחת העץ: בההוא אילנא, הוה ידע, מאן דאתאחיד ביה בקב"ה

מראה מקומות

א ד' וירא צח, ע"ב. ב במדבר יז, יא. ג ד' ק, ע"א—ע"ב.

ביאור

שרדפת אחריהם, וקב"ה שובינך והקב"ה הצילך מכל הצרות, עכשיו עמוד וקיים פקודת הקב"ה, אזי אמר לו הקב"ה, ממרא, אתה שנתת לו העצה על המילה, תזכה שאתראה לאברהם בביתך.

(ב) א"ר כרוספדאי כל מי שמדבר בבתי כנסיות ענין הקרבנות והקרבנות, ומכוין בהם, ברית כרותה היא, שכל המלאכים שמזכירין עבירות האדם לפני הקב"ה כדי לקטרג עליו, לא יוכלו לעשות לו רק טוב, מגין אנחנו יודעים זה מפרשה זו, דכתיב והנה שלשה אנשים נצבים עליו, היינו בית דין של מעלה מעיין בדינו, העצה היא, וימהר אברהם האהלה, לאהלה של תורה, ואומר, מהרי שלש סאים

קמת, היינו, שמזכירים ענין הקרבנות, ואז המלאכים המקטרגים עליו, לא יוכלו להרע לו. (ג) והשענו תחת העץ למה אמר להם אברהם להשען תחת העץ, מפני שע"י העץ והאילן, היה יודע אברהם טיבם של האורחים, מי שהוא מקושר להקב"ה, היה העץ פורש ענפיו ומכסה ראשו, והיה עושה לו צל נאה, ומי שהוא מקושר לע"ז, היה העץ מסתלק, והענפים היו עולים למעלה, וידע אברהם שהאיש חטא, והיה אברהם מלמדו ומזהירו, ולא אעדי מתמן ולא היה זו ממנו, עד שהיה משפיע עליו שהיה מתאחד ומתקשר באמונת הבורא ב"ה.

הוה פריש ענפוי, וחפו על רישיה, ועביד עליה צלא יאה, ומאן דאתאחיד בסטרא דעכו"ם, ההוא אילנא הוה אסתלק, וענפוי סליקין לעילא, כדין הוה ידע אברהם, ואזהיר ליה, ולא עאדי מתמן, עד דאתאחיד במהימנותא דקב"ה עיי"ש באריכות ד.

יח. ז ואל הבקר רץ אברהם: (ז) בגין, דהוה רהיט אבתריה דההוא עגלא, וההוא בן בקר ערק עד ההוא מערת המכפלה, עאל אבתריה, וחמא מה דחמא ה.

יח. י ויאמר שוב אשוב אליך: (ה) שוב אשוב, שוב ישוב מיבעי ליה, דהא מפתחא למיפקד עקרות בידא דקב"ה הוא, ולא בידא דמלאכא, כמא דתנינן (א) תלת מפתחות אינון דלא אתמסרו בידא דשלוחא, דהיה, ותחית המתים, ודגשמים אלא, ויאמר לא אמר המלאך, אלא הקב"ה בעצמו ו.

והנה בן לשרה אשתך: מאי טעמא לא כתיב והנה בן לך, אלא בגין דלא יחשוב, דהא מן הגר איהו (ו) כדבדמיתא ו.

ושרה שומעת פתח האהל והוא אחריו: והיא אחריו מיבעי ליה, אלא דא קב"ה וכו'. ד"א, דהות יתבא שרה פתח האהל בגין למשמע מלין, והיא שמעת האי מלה דאתבשר בה אברהם, והוא אחריו, אברהם, דהוה יתיב אחריו דשכינתא ח.

יח. טז ויקומו משם האנשים וישקפו וגו': (ז) ויקומו, מההיא סעודה דאתקין

מראה מקומות

ד' ישם ק, ע"ב. ה' ז' חיי שרה קכו, ע"א. ו' ז' וירא קב, ע"א; קטו, ע"א.
ו' שם קג, ע"א. ח שם.

ביאור

(') בגין מה רץ, מפני שהעגל ברח רהיט רץ, ישמעאל נולד לו מן הגר. אברהם רץ אחריו להשיגו והבן בקר ערק ברח עד מערת המכפלה, וזאת היתה הסיבה שנכנס אברהם אחריו למערת המכפלה חמא וראה שם קדושת המקום ואור השראת ושכינה. (ז) שוב אשוב למה כתיב אשוב והיה צריך לכתוב שוב ישוב, אלא זה לא דיבר המלאך ולא הקב"ה בעצמו אמר זאת. (ח) כדבדמיתא כמקורם, שהבן הראשון

ישמעאל נולד לו מן הגר. (ז) ויקומו קשה לו למה כתיב ויקומו, הלא מעצמנו נדע שמביתו של אברהם הלכו, ומתוך את הכתוב שזה שכתוב אחר כך וישקיפו, שפירושו הבטה ברחמים, לרחם על לוט להצילו מן ההפכה, היתה בוכותו של אברהם ע"י שזכה במצות הכנסת אורחים, שילם לו הקב"ה השכר, שלוט ניצל מההפכה. וזה פירושו שהשקפה של רחמים היתה על ידי שקמו המלאכים משם מביתו של אברהם.

תורה אור

(א) תענית ב', ע"א, א"ר יוחנן וכו', במערבא אמרי ארבעה, היינו גם של פרנסה, וכן בתרגום יושלמי בראשית ל', כ"ב, כתב ארבעה.

לון אברהם וזכה בהו. [מקודם נאמר] דחנינן, בשעתא דקב"ה ח) רחים ליה לבר נש, משדר ליה דורונא, ומאן איהו, מסכנא, בגין דיזכי ביה, דאע"ג דמלאכין הוו, זכה בהו, וכל ההוא מיכלא לא אשתאר מניה כלום בגיניה דאברהם, כגוונא דא בעי ליה לבר נש (ב) למשתי מההוא כסא דברכה, בגין דיזכי להתוא ברכה דלעילא, אוף אינון אכלו ממה דאתקין לון אברהם, בגין דיזכו לאתונא מסטרא דאברהם, דהא מההוא סטרא, נפיק מזונא לכלהו מלאכי עלאי, וישקיפו, אתערותא דרחמי, לשיזבא ללוט, כתיב הכא וישקיפו, וכתיב התם ט השקיפה ממעון קדשך, מה להלן לרחמי, אף הכא לרחמי י.

ו**אברהם** הלך עמם לשלחם: ט) למעבד לון לוייה, בגין כך (ג) אצטריך ליה לבר נש ט) למעבד לוייה לאושפיוני, דהא כלא (ד) בהאי תליא, ובעוד דהוה אויל עמהו, אתגלי קב"ה עליה דאברהם, דכתיב וה' אמר המכסה אני מאברהם וגו' יא.

יח, יז וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה וגו': רבי חייא פתח יב כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו לעבדיו הנביאים, וכל מה דקב"ה י) עביד ברקיעא וזמין למעבד בעלמא, על ידי דזכאין עביד ליה, ולא

מראה מקומות

ט דברים כו, טו. י' ז' וירא קו, ע"א. יא שם. יב עמוס ג, ז.

ביאור

ח) רחים כשהקב"ה אוהב את האדם משדר לו דורונא שולח לו מתנה, את העני, שיוכה על ידו לטוב.
ט) למעבד לון לוייה לקיים מצות לוייה לאורחים, שע"י מצוה זו זכה אברהם להתגלות אלהים, שכתוב ואברהם הולך עמם לשלחם ותיכף כתיב וה' אמר המכסה אני מאברהם וגו'.
י) עביד ברקיעא וזמין למעבד בעלמא כל מה שהקב"ה עושה בשמים ומוכן לעשות בארץ, הוא עושה זאת ע"י הצדיקים, בגין דקב"ה בעי לשתפא משום שהקב"ה רוצה לשתף הצדיקים במעשיו, ולהודיעם, מהגזרות שרוצה לגזור על העולם, משום שהצדיקים מזהירים את כל בני העולם שישובו מדרכם הרעה, ולא יענשו בדין של מעלה, ולא יהא לון פתחא דפומא שלא יהא להם אח"כ פתחון פה לטעון, שאילו היו מתרין בהם,

תורה אור

(ב) ירושלמי ברכות פ' כ"מ שמצוה על כל המסובין לשתות מכוס של ברכה והובא בב"י.
(ג) סוטה מ"ו, ע"ב ר' מאיר אומר כופין ללויה, ששכר הלוייה אין לה שיעור.
(ד) שהלויה משפיעה לטובה גם על המתלוה, שהרי ר' מאיר אומר שם שכאילו שופך דמים שבלא לוייה הוא בסכנה, ושוקני העיר אמרו בפרשת עגלה ערופה, כלום פטרנוהו בלא מזונות ובלא לוייה, אמנם בירושלמי לא גריס בלי לוייה וכן הוא גרסת רש"י בגמרא, אבל רש"י בפירושו על התורה גריס בלי לוייה.

כסי מגייהו לעלמין כלום, בגין דקב"ה בעי לשתפא בהדיה לצדיקייא, בגין, דאינון אטיין ומזהירין לבני נשא לאתבא מחובייהו, ולא יתענשון מגו דינא עלאה, ולא יהא לון פתחא דפומא לגביה וכו'. תו בגין, דלא יימרון, דהא בלא דינא עביד בהו דינא. א"ר אלעזר וכו' ומה קב"ה די כל עובדוהי קשוט, ואורחתיה דין, לא עביד כל מה דעביד בעלמא עד דגלי להו לצדיקייא, בגין דלא יהא לון פתחא דפומא לבני נשא, גבי בני נשא לא כל שכן דאית לון למיעבד מלייהו דלא ימללון בני נשא סטיא עליהון, וכן כתיב י'ג והייתם נקיים מה' ומישראל וכו'. יא) א"ר יהודה קב"ה יהב כל ארעא לאברהם וכו', ולבתר קב"ה אצטריך לאעקרא אתרין אלין וכו', ולא יאית לי למימחי בנין, ולא אודע לאבוהון וכו', ובג"כ אמר וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה י"ד.

יח, יה ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום: מאי טמעא ברכה דא הכא, אלא בגין לאודעא דאפילו בשעתא דקב"ה יתיב בדינא על עלמא, לא אשתני, דהא יתיב בדינא על דא, וברחמי על דא טו.

יח, כא ארדה נא ואראה: יב) וכי לא הוא ידע קב"ה, דאיהו אמר ארדה נא ואראה, והא כלא אתגלי קמיה, אלא, ארדה נא מדרגי דרחמי, לדרגא דדינא, והיינו האי ירידה, ואראה, ראיה דא הוא לאשגחא עליהון, במאן דינא ידין לון טז.

יח, כג ויגש אברהם ויאמר: אמר ר"י יג) מאן חמא אבא דרחמנותא כאברהם,

מראה מקומות

יג במדבר לב, כב. יד ו' וירא קד, ע"א—ע"ב. טו שם קה, ע"ב. טז שם.

ביאור

היו חוודין בתשובה, שלא יאמרו חלילה שנענשו בלא דין וזה הוא אולי כוונת הפסוק שאחר זה, כי ידעתי למען אשר יצוה, שהוא טעם למה דצה הקב"ה להודיע זאת לאברהם, מפני שאברהם יזהירם שישבו מדרכם הרעה למען ינצלו מהרעה, וע"ז אמר ד"א שכל שכן בני אדם צריכים להזהר, שלא יעשו מעשים כאלו, שבני אדם יחשדום, וידברו עליהם שעשו מעשים רעים, וע"ז נאמר והייתם נקיים מה' ומישראל.

יא) אמר ר' יהודה לדעתי העניה כוונת ר' יהודה לתת טעם אחר, למה אמר הקב"ה המכסה אני מאברהם, שמפני שהקב"ה נתן כל הארץ לאברהם וקראו אב המון גוים, ואם אח"כ נגזר הדין לעקור את המקומות האלו, לכן מצא הקב"ה לנכון להודיע זאת לאברהם ולזה אמר המכסה אני מאברהם וזהו קשר אל הפסוק שלאחריו ואברהם היו יהיה וגו' וכדפי' דש"י ז"ל.

יב) וכי לא הוה ידע האם לא ידע הקב"ה מה שעשו אנשי סדום, שאמר ארדה נא, אלא ארדה מדרגא של רחמים, שהוא מדתו יתברך, שהוא מקור הרחמים, ואשב בדין, לדון החייבים, וזה נחשב אצל הקב"ה ירידה. ואדאה באינו דין לדון אותם.

יג) מאן חמא מי ראה אב דחמן כאברהם

ת"ח, בנה כתיב ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר וגו', ואשתיק ולא אמר ליה מידי ולא בעא רחמי, אבל אברהם בשעתא דאמר ליה קב"ה זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו' ארדה נא וגו', מיד כתיב ויגש אברהם וכו' (יד) אמר רבי אלעזר, אוף אברהם לא עביד שלימו כדקא יאות, כד אברהם תבע דינא כרקא יאות, דלא ימות זכאה עם חייבא, אבל מאן עביד שלימו כדקא יאות, דא משה, דכיון דאמר ליה קב"ה ין סרו מהר מן הדרך וגו', מיד מה כתיב, ויחל משה וגו' עד דאמר ואתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת, ואע"ג רכולהו חטו, לא זו מתמן עד דאמר ליה סלחתי כדברך (עיי"ש) י"ח.

י"ט, ב ויאמר הנה נא וכו' סורו נא : טו) סורו נא, גשו נא מיבעי ליה, מאי סורו נא, אלא לאהדרא לון סחרנין דביתא, בגין, דלא יחמי לון בני מתא, ולא יעלו באורח מישר לביתא, ובג"כ סורו נא י"ט.

י"ט, יז ויהי כהוציאם וגו' המלט על נפשך וגו' : טז) בשעתא דדינא שרי בעלמא, הא אתמר (ה) דלא ליבעי לבר נש לאשתכחא בשקא, בגין דכיון דשריא דינא,

מראה מקומות

יז שמות לב, ח. יח ו' וירא קו, ע"א. יט שם, ע"ב.

ביאור

אבינו, דאה מה כתיב בנה שהיה צדיק, ששמע גזרת המבול ושחק, ולא ביקש רחמים על דודו שתבטל הגזרה, אבל אברהם תיכף כששמע מהקב"ה שרוצה לדון את החייבים לעונשם, תיכף ויגש אברהם להתפלל עליהם. (יד) אמר ר' אלעזר גם אברהם לא עשה השלימות הנצרכת. אברהם תבע דינא אברהם ביקש מהקב"ה דין, שלא ימות הצדיק עם הרשע, אבל מי כן נהג בשלימות הרצויה, זה משה דבינו, שכששמע יאמר הקב"ה סרו מהר וגו', ועתה הניחה לי וכו' ואכלם, מיד כתיב ויחל משה, ומסר נפשו עליהם, ואמר מחני נא מספרך, הגם שכולם חטאו, לא פסק מלהתפלל על כלם, עד שהקב"ה אמר לו (כמדבר יד, כ) סלחתי כדברך. טו) סורו נא כתיב ולא כתיב גשו נא, שהרי

ביקשם ליכנס לביתו, אלא לאהדרא לון סחרנין ביקשם שיסובבו את הבית ויכנסו בכניסה אחורית של הבית. דלא יחמו לון כרי שלא יראו אותם בני העיר. טז) בשעתא דדינא בעת שדין שורה בעולם, למדנו, שאין לאיש להמצא בשוק, כי בזמן שניתן רשות למלאך המשחית להשחית, לא אשגח איננו מבחין בין רשע לצדיק, ועל זה אמרו הטעם אסותים נח נסגר נח בזמן המבול בתיבה, בכדי שלא יתראה, ולא יראה, בזמן שיעשה הדין הוא המבול, כי להצלתו, היה יכול הקב"ה להצילו גם בלי התיבה, וכן כתיב בזמן מכת בכורות במצרים, ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו, שהוהיד הקב"ה, שלא ימצא שום יהודי בלילה הזה בחוץ, וזהו הטעם כאן, שהמלאך הוהיד את לוש המלט אל תביט אחריך.

תורה אור

(ה) ב"ק דף ס', ע"א, ע"ב, ת"ד דבר בעיר כנס דגליך וכו', דבא סכר כוי וכו'.

לא אשגח בין זכאה וחייבא. והא אתמר דבגין כך, אסתים נח בתיבא ולא ישגח בעלמא בשעתא דדינא יתעביד, וכתיב, ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, עד דאתעביד דינא, ובגין כך ויאמר המלט על נפשך אל תביט אחריו כ.

יט, כד ויהי המטיר על סדום וגו' : יז) מאי שנא דכתיב והי המטיר, ומאי שנא בטופנא דכתיב אלהים אלהים בכל אתר וכו', אלא בסדום אתעביד דינא, ולא לשיצאה עלמא, ובגין כך אתערב איהו בהדי דינא, אבל בטופנא כל עלמא שצי, ואי תימא נח ודעמיה אשתזיבו, הא סתים מעינא הוה, וכל מה דאשתכח בעלמא שצי ליה וכו', יח) רבי יצחק אמר דעביד דינא ברחמי וכו', ואי תימא מאי רחמי הכא, דכתיב ויהי בשחת ה' את ערי הכנר ויזכר אלהים את אברהם כא.

יט, כו ותבט אשתו מאחריו : יט) מאחריה מיבעי ליה, רבי יוסי אמר מבתריה דלוט (כ) דמחבלא אזיל אבתריה, בכל אתר דהוה אזיל לוט, אתעכב מחבלא לחבלא, וכל אתר דאזיל כבר ושביק לאחוריה, הוה מהפך ליה מחבלא, ובגין כך אמר ליה אל תבט אחריו, ועל דא כתיב, ותבט אשתו מאחריו וחמת מחבלא, כדין ותהי נציב מלח, דהא בכל זמנא דמחבלא לא חמא אנפוי דבר נש,

מראה מקומות

כ שם קו, ע"ב. כא ד' נח סד, ע"ב ; וירא קו, ע"ב ; פקודי רכו, ע"ב.

ביאור

יז) מאי שנא למה פה כתיב והי המטיר, שהוא שם רחמים. ומאי שנא בטופנא ולמה אצל המבול כתיב בכל הפרשה אלהים, שהוא שם של דין. ולא לשיצאה משום שבסדום היה רק הדין על מקומות אחדים ולא לכלות כל העולם, ומפני זה אתערב איהו נתערבו שני השמות שם של רחמים עם הדין, כי כל מקום שנכתב והי בתוספות וא"ו הוא רמז על דין ורחמים ביחד. אבל בטופנא אבל בזמן המבול, נחרב כל העולם, לכן נזכר שם רק שם אלהים, שהוא רק דין. ואי תימא נח ואם תשאל, שגם בזמן המבול היה רחמים, שהרי נשאר נח ובניו, שניצלו. הא סתים מעינא, אלא הם היו סגורים בתיבה ולא נראו בעולם, וכל מה שהיה גלוי בעולם נחדב.

יט) מאחריה למה כתיב מאחריו הלא היה צריך לכתוב מאחריה ועל זה משיב ר' יוסי שאשתו של לוט הביטה מאחריו של לוט.

כ) דמחבלא אזיל מלאכי חבלה הלכו אחרי לוט, ובכל מקום שהלך משם לוט, הפך והשחית, ומפני זה אמר לו אל תבט אחריו, ואשתו הביטה מאחרי לוט ונעשתה נציב מלח.

לא מחביל ליה, כיון דאתתיה אהדרת אנפּהא לאסתכלא אבתריה, מיד ותהי נציב מלח כב.

יט, כט ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה: אמר ר' אלעזר וכו' ויזכור את לוט לא נאמר, אלא ויזכור את אברהם, ומאי כא' ויזכור, דדכיר ליה מאי דאזכי קודם עם אינון תלת מלאכין כו' כג.

ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה: אמר ר' אבא, ת"ח, ענוותנותא דאברהם, דאע"ג דאמר ליה קב"ה זעקת סדום וגו' ועם כל דא כב' דאוריך עמיה, ואודע ליה דבעי למיעבד דינא בסדום, לא בעא קמיה לשזבא ללוט, מ"ט, בגין דלא למתבע אגרא מן עובדוי, ועל דא שלח הקב"ה ללוט, ושזביה בגיניה דאברהם, דכתיב ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה כד.

אשר ישב בהן לוט: וכי בכולהו הוה יתיב לוט, אלא כג' בגיניה הוה יתבי, דלא אתחרבו, ואי תימא בזכותיה, לא, אלא בזכותא דאברהם כה.

ע"א בכולהו עביד דיוריה לוט, דכתיב ולוט ישב בערי הכנר ויאהל עד סדום ולא קבילו ליה כז' בר דמלך סדום קביל ליה בגיניה דאברהם כו.

יט, לג ול"א ידע בשכבה ובקומה: כה' בקדמיתא כתיב ולא ידע בשכבה ובקומה

מראה מקומות

כב ז' וירא קח, ע"ב. כג שם קח, ע"א. כד שם קח, ע"א. כה שם קח, ע"א.

ביאור

לא חמא כל זמן שהמחבל אינו רואה את פני האיש לא יוכל להזיק לו, והיא החזירה פניה להביט אחר המלאך המשחית, נענשה היכף כא' ויזכור דדכיר מה זכר ה', זכר את מעשיו הטובים של אברהם, מה שעשה עם שלשה המלאכים, שקיים בהם מצות הכנסת אורחים, בזמן שהיה חולה אנוש מהמילה. כב' דאוריך עמיה הגם שהקב"ה האריך, והודיעו שרוצה לעשות דין, בסדום ושאר העירות להחריבן, ולוט הלא ישב בתוך הערים, אף על פי כן לא ביקש על הצלת לוט. למתבע אגרא כי לא רצה לדרוש שכר על מעשיו הטובים, שבשכר זה ינצל לוט, ושזביה

בגיניה ודוקא מפני שלא ביקש על עצמו וקרובו, הציל הקב"ה את לוט בזכות זה, וזהו כוונת הפסוק ויזכר את אברהם, שביקש רחמים בעד כל הדור, ולא בעד עצמו, ומפני זה שלח את לוט מתוך ההפכה. כג' בגיניה הוה יתבי בזכותו של לוט, ישבו עד הזמן הזה, שלא נחרבו מקודם. כד' בר ממלך סדום חוץ ממלך סדום, שקבלו לשבת בעידו בשביל אברהם. כה' בקדמיתא כתיב אצל הבכורה כתיב ובקומה מלא וא"ו, וגם נקודה על הו"ו. בגין דסיועא דלעילא משום שמן השמים ענדו, שיצא הרבר לפועל, שעתידי מלך המשיח לצאת

ווא"ו, ונקוד על ווא"ו, בגין דסיועא דלעילא הוה אשתכח בההוא עובדא, דזמין ולכא משיחא לנפקא מניה ובאחרא כתיב ובקמה חסד ווא"ו, בגין דלא נפק מינה וולקא לקב"ה כהאי אחרא כז.

ג. יא ר'ק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי: (ו) אין יראת אלהים (כו) דא מהימנותא. (ז) אמר רבי אלעזר בגין דלא שריא שכינתא בר מאדעא קדישא, ועל דא אין יראת אלהים במקום הזה, דלאו אתריה הוא, לא שריא הכא, ויצחק אתתקיף ביה במהימנותא, דחמא דהא שכינתא גו אתתיה זריא כח.

א. ט ותררא שרה את בן הגר המצרית: א"ר יצחק, ותררא שרה, (ח) בעינא דקלנא חמאת ליה שרה, דלא חמאת ליה בעינא דאיהו ברא דאברהם, ולא דאיהו ברא דהגר המצרית וגו' (ט) ר' שמעון אמר האי קרא תושבחתא

מדאה מקומות

ז. שם קי, ע"ב. כח ז' תולדות קמא ע"א.

ביאור

מנה, ממובא יצאה רות שנתגירה, ונכדה היה מהמלים "במקום הזה", מפני שהמקום הזה וד המלך, ובאחרא כתיב אצל הצעירה נכתב בקמה חסד ווא"ו מפני שלא יצא ממנה חלק הקב"ה כמו מהבכירה. שבכל מקום קדושה יתוסף אות מאותיות השם ב"ה, להורות על קדושה, וחסד האות, מרמו, שאין שם קדושה, כאן אצל הצעירה ניטל אות ווא"ו הרומז קדושה.

(ח) בעינא דקלנא חמאת ליה עם עין של ביוזי וחרפה ראתה אותו שרה.

(ט) רבי שמעון אמר בפסוק זה מסופר שבח של שרה, שמפני שראתה את ישמעאל מצחק בעכו"מ, אמרה אין זה בנו של אברהם, שיעשה כמעשי אברהם.

(ו) דא מהימנותא למי שאין לו יראת אלהים, אין לתת אימון בו, באם התאוה תגבר עליו יעשה מעשים שהוא בעצמו חושב ות לעול ופשע, לכן הוכרח לומר אחותי היא.

(ז) אמר רבי אלעזר רבי אלעזר מדייק

תורה אור

() לענין שהזה"ק מדייק תיבה רק, שהיא לכאורה מיותרת, אלא שהפירוש הוא שאברהם מר שהגם שהם חושבים את עצמם לישירים וטובים, ורק אין יראת אלהים אצלם, אבל הם עלי ישר, לכן אמר אברהם שאם רק חסד להם יראת אלהים, אזי אין שום אמון בהם, כי תאוה והחמדה תתגבר על כל היושר שלהם, לעשות כל מעשים רעים, וזהו לדעתי כונת זהר אין יראת אלהים דא מהימנותא, ורק זה הוא יסוד הנאמנות,

דשרה איהו, בגין דחמאת ליה דקא צחק לעכו"ם, אמרה ודאי לאו ברא דא ברא דאברהם, למעבד עובדוי דאברהם, ובגין כך, ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת וכו' דחמאת ליה בעכו"ם, ל) ואמיה אולפא ליה נמוסי דעכו"ם. בגין כך אמרת שרה כי לא יירש בן האמה הזאת וכו' ובגין כך אודי עמה קב"ה כט.

כא, יד ויתן אל הגר שם על שכמה: ר' בורקא אמר כו' כיון דכתיב אל הגר, מהו לא) שם על שכמה אלא מלמד שהזהירה על עול האמונה כו', כתיב הכא שם על שכמה, וכתיב התם ל שם שם לו חק ומשפט, מה להלן עול שכינה, אף כאן עול שכינה לא.

כי שמע אלהים אל קול הנער: ת"ח, בקדמיתא כד אזלת מקמה דשרה מה כתיב, כי שמע ה' אל ענייך וכו', ולבתר כתיב ותלך ותתע במדבר באר שבע, כתיב הכא ותתע, וכתיב התם לב הבל המה מעשה תעתועים דטעאת בתר כו"מ, והשתא דטעאת בתר כו"מ, אע"ג דכתיב ותשא את קולה ותבך, מה כתיב כי שמע אלהים אל קול הנער, ולא כתיב כי שמע אלהים את קולך. לב) באשר הוא שם, הא אוקמוה, דלאו בר עונשא הוא לגבי בי דינא דלעילא, דהא בי דינא דלתתא ענשין מתליסר שנין ולעילא, ובי דינא דלעילא מעשרים שנין ולהלאה, ואע"ג דחייבא הוה, לאו בר עונשא איהו, והא אוקמוה, ודא הוא דכתיב באשר הוא שם לג.

כב, א והאלהים נסה את אברהם: מאי נסה, הרמת נס, כד"א לד הרימו נס, לה שאו נס, לג) ארים דגלא דיליה בכל עלמא, ר"י אמר, לו צדיק יבחן

מראה מקומות

כט ז' וירא קיח, ע"ב ל שמות טו, כח. לא ז"ח רות פב, ע"א. לב ירמיהו י טו.
לג ז' וירא קיח, ע"ב. לד ישעיהו סב, י. לה ירמיהו ה, ו. לו תהלים יא, ה.

ביאור

ל) ואמיה אולפא ליה נמוסי דעכו"ם פה עבודה זרה, האם והבן, לכן מתרץ שהפסוק מתרץ הזהר, למה אמרה שרה שיגרש גם את הגר, שכתוב גרש את האמה הזאת, מפני שראתה שאמו למדה אותו מנהגי עכו"מ, אם כן אמו אשמה בכל מעשיו הרעים, ולכן הסכים הקב"ה לדרישת שרה.

לא) שם על שכמה שהזהירה על עול האמונה, שאברהם הזהיר את הגר שתקבל עליה עול מלכות שמים.

לב) באשר הוא שם הוהר מתרץ למה שמע אלהים את קול הנער, כי הלא שניהם עבדו

עבודה זרה, האם והבן, לכן מתרץ שהפסוק מדייק באשר הוא שם, שעדיין לא היה בן עונשין, אבל קולה לא נשמע, מפני שכתוב מקודם ותלך ותתע שחזרה לגלולי בית אביה, והיא היתה כבר בת עונשין, לכן לא נשמע קולה.

לג) ארים דגלא דיליה שע"י הנסיון הזה נתרומם דגל אברהם, שהתיבה נס יש לו שני פירושים, גם בחינה ונסיון, וגם הרמת הראש, בחן אותו וניסה אותו שעל ידי שיעמוד בנסיון, יתרומם כבודו בכל העולם.

איהו בחין להון, לארמה רישויהו בכל עלמא. ואע"ג דהא אתמר בגין דא קב"ה ארים ארים דגלא דאברהם בעינייהו דכלא הדא הוא דכתיב נסה את אברהם לז. **כב**, ב ויאמר קח נא את בנך: וכי האיך יכיל אברהם דאיהו סבא לקחת את יצחק, אבל כד"א לח קח את אהרן ואת אלעזר בנו, בגין לד) לאמשכא לון במלין, ולאדברא לון לרעותא דקב"ה, אוף הכא קח במילין לט.

ולך לך אל ארץ המריה: למה נקרא מוריה, על שם לה) המר הטוב מ.

כב, ז—ח ויאמר יצחק אל אברהם אביו וכו' ויאמר אברהם אלהים יראה לו השה: ויאמר אברהם, ולא כתיב ויאמר אביו, דהא לא קאים עליה כאבא, אלא בעל מחלוקת הוה ביה, אלהים יראה לו השה, יראה לנו מבעי ליה, מאי יראה לו, אלא א"ל אלהים לו) יראה לו לגרמיה, כד איהו יצטריך, אבל השתא בני, ולא אמרא, מיד וילכו שניהם יחדיו מא.

כב, יא ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר אברהם ויאמר הנני: (לו) פסיק טעמא בגווייהו, דלאו אברהם בתראה כדקדמאה, בתראה שלים, קדמאה לא שלים וכן מב יעקב יעקב וכן מג שמואל שמואל מד.

כב, יג וישא אברהם וגו' והנה איל: הא תנינן מיה הוא איל דאתברי בין השמשות היה, והא יצחק [כדין] לא הוה בעלמא, לח) אלא אתפקד חילא, לאודמנא ההוא אימרא בשעתא דאצטריך ליה לאברהם, כמה דכל אינון מלין דהוה בין השמשות, אתמנא חילא לאודמנא ההיא מלה בשעתא דאצטריך ליה מל.

מראה מקומות

לו ז' תולדות קמ, ע"א. לח במדרב כ, כה. לט ז' וירא קיט, ע"ב. מ ז' בא לט, ג"ב.
מא ז' וירא קכ, ע"א. מב בראשית מה, ב. מג שמואלא ג, י.
מד ז' וירא קכ, ע"א. מה אבות פ"ה, מ"ו. מו ז' וירא קכ, ע"ב.

ביאור

לד) לאמשכא לון במלין לשדלו ולמשוך שיהיה צריך לזה. אותו במלים, ולהדריכו לרצון הקב"ה, וגם כאן אברהם לאברהם. כן הכונה, לשדלו בדברים שיקבל עליו מצות ה'. לח) אתפקד חילא הקב"ה נתן כח בהטבע לה) המר הטוב שיצא משם ריח טוב וקדוש. שיזדמן השה בעת שיהיה צורך לו לאברהם. לו) יראה לו לגרמיה יראה לו לעצמו, בזמן דכל אינון מלין כל העשרה דברים שנאמרו

תורה אור

(ז) כי בית דין שלמעלה עונשין רק למי שהוא למעלה מבן עשרים שנה, וכן אמרו בשבת פ"ט, ע"א, דל עשרין שנין ולא ענשת עלייהו.

כב. יד אשר יאמר היום בהר ה' יראה: אברהם קרא ליה הר, מה הר הפקרא לכל מאן דבעי בעלמא (לט) אוף אתר דא, קדישא הפקרא, לקבלא לכל מאן דבעי בעלמא מז.

פרשת חיי שרה

כג. א ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים: (א) מאה דאיהו חשבון רב כתיב ביה שנה, זעירן דשנין, שבע דאינון חשבון זעיר, אסגי ליה ורבי ליה וכתיב שבע שנים, ת"ח דלא רבי הקב"ה אלא לדאזעיר, לא אזער אלא לדרבי א.

ויהיו חיי שרה, (ב) אינון תלתין ושבע שנין, מיומא דאתיליד יצחק עד השתא דאתקד אינון הוו חיי שרה ודאי, כחושבן ויהיו בגימטריא תלתין ושבע שנין הוו ב.

כג. יט ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו: מאי ואחרי כן, אמר רבי שמעון בשעתא דעאל אברהם במערתא, (ג) ועאל שרה תמן, קמו אדם וחיה ולא קבילן לאתקברא תמן, אמרו מה אנן בכסופא קמי קוב"ה בהוא עלמא, בגין ההוא חובא דגרימנא, והשתא יתוסף לנו כסופא אחרא מקמי עובדין טבין דבכו, אמר אברהם הא אנא זמין קמיה דקב"ה בגינך, דלא תכסוף קמיה לעלמין, מיד ואח"כ קבר אברהם את שרה אשתו, מאי ואחרי כן, בתר דקביל עליו מלא דא, אדם עאל

מראה מקומות

מז ז' יתרו סט, ע"ב. א ז' חיי שרה קכב, ע"ב; ז' שלח קסה, ע"א וע"ב. ב ז' חיי שרה קכג, ע"א.

ביאור

במשנה (במס' אבות פ"ה, מ"ו) שנבראו בין השמשות, הכוונה שניתן כח בדבר שיזדמן הדבר הזה בעת שיהיה צורך בו כי כבר אמר שלמה המלך, אין כל חדש תחת השמש, אין כעת בריאה חדשה, רק הכל נברא בששת ימי בראשית.

(לט) אוף אתר דא כן המקום הקדוש הזה, הפקר לכל מי שירצה להתקדש, ההר הזה יקבלו ויקדשו.

(א) מאה למה אצל מאה כתוב שנה, לשון יחיד,

ואצל שבע כתוב שנים, לשון רבים, ומסביר הזהר הקדוש, שמאה שנה חשבון גדול כתיב

שנה, ושבע שנה מעט בשנים כתיב שנים לשון רבים, ולרמוז דלא רבי הקב"ה אלא לדאזעיר שהקב"ה מגביה לאיש שבעיני עצמו הוא שפל ומשפיל למי שבעיני עצמו הוא גדול, ויש בו גאות, ומי שהוא משפיל את עצמו בעולם הזה, הוא רב וגדול בעולם העליון.

(ב) אינון תלתין ושבע שנין רק אלו השלשים ושבע שנים האחרונות של חיי שרה, נחשבו לה חיים, כי מקודם, שלא היה לה בן לא נחשבו לחיים.

(ג) ועאל שרה תמן והכניס את שרה לשם ולא קבילן לא רצו אדם וחיה לקבל את

דוכתיה, חוה לא עאלת עד דקריב אברהם ועאיל לה לגבי אדם וקביל לה בגי'ניה, זה"ד ואחרי כן קבר אברהם את שרה לשרה לא כתיב, אלא את שרה לאסגאה זזה ג.

אל מערת שדה המכפלה: למה נקראת שדה המכפלה, שהיתה כפולה בזוגות, ששם נקברו אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה, וסדר שכיבתן יך סידורא דלהון, ד) היאך שכני, נשין לגבי נשין, ודכורין לגבי דכורין, אדם: רישא חוה סמיך ליה, שרה לגבי חוה אברהם סמיך לשרה, יצחק סמיך לאברהם יבקה סמיך ליצחק, לאה סמיך לרבקה יעקב סמיך ללאה, אשתכח אדם בסטרא יא ויעקב בסטרא דא, דא רישא ודא סיפא, ה) בספרא דשלמה מלכא איהו כדקא אות והכי הוא, אדם וחוה בקדמיתא ושרה ואברהם סמיך לון, יצחק ורבקה לזויא וחרא בארע מישר בשורה חדא, יעקב ולאה באמצעיתא ואינון נשים לגבי נשין, דכורין לגבי דכורין, אדם וחוה שרה ואברהם יעקב ולאה רבקה ויצחק אדם: סטרא דא, ויצחק בסטרא דא, ויעקב באמצעיתא, יצחק לגבי אבוה לאו אורח ולמא עיי'ש ד.

ד, טו והנה רבקה יוצאת כו' ותרד העינה: יוצאת, באה מיבעי לי, מאי יוצאת, ו) דקב"ה אפיק לה מכל אינון בני מתא, דכולהו חייבין והיא יוצאת

מראה מקומות

שם קבת, ע"א—ע"ב. ד ז' שלח קסד, ע"א.

ביאור

ורה, שתקבר עמהם, אמרו מה אנן בכסופא שגם אותה הכניס אברהם למקומה, וע"ז דרשו רז"ל אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, אותיות באברהם, שנתיישבו במקומם כנכון על ידו.

ד) האיך שכני איך הם שוכנים, נשים על יד נשים ודכורין וזכרים על יד זכרים ועל פי סדר זה יוצא מסטרא דא שמצד האחד אדם הוא הראשון ויעקב בצד השני בסוף השורה.

ה) בספרא דשלמה בספר שלמה המלך כתוב באופן אחר, שאדם הוא מצד אחד ובסוף השורה בצד השני שוכן יצחק ויעקב באמצע ולמה זה, משום שאין זו דרך העולם שיצחק ישכב על יד אברהם אביו.

ו) דקב"ה אפיק שהשי"ת הוציא את רבקה מכלל כל בני עירת, שכולם היו רשעים, ורה, שתקבר עמהם, אמרו מה אנן בכסופא מרו מה אנו בחרפה, אנחנו מתביישים לפני קב"ה, כי עברנו על ציווי הקב"ה באכילת רי עץ הדעת, שגרמנו מיתה על בני העולם. השתא וכו' מקמי עובדין ועכשיו תתוסף נו בושה, מחמת המעשים הטובים שבכם, מר אברהם אני מוכן להמליץ לפני הקב"ה, ולא תתביישו לעולם, שעי' המעשים הטובים ילו נתכפר להם החטא, אז נחה דעתו דאדם זסכים לקבל את שרה לתוך המערה ונכנס יקומה, אבל חוה לא נכנסה למקומה מפני עיקר החטא נגרם על ידה, עד שהכניס אברהם יתה לאדם לכן כתיב ואחרי כן קבר, אחרי קבל אברהם עליו את הדבר הזה, וגם כתוב ת שרה ולא כתוב לשרה, לרבות את חוה

מכללא דלהוק, ז) ותרד העינה, כתיב ב"ה"א", רוא איהו דארעת תמן בירא דמרים. ובגין כך כתיב העינה ב"ה"א" ה.

כד, לא בוא ברוך ה': תא חזי אליעזר עבד אברהם מבני כנען הוה, כד"א כנען בידו מאזני מרמה וכנען כתיב עליה ארור כנען, ובגין דהוה ח) שליחא מהימנא, כתיב בהי בא ברוך ה', ועל דא אכתיב באורייתא בגין דנפק מההוא קללא, ואתברך בשמיה דקב"ה ואוליפנא דאתי מלאך ואעיל מלה דא בפומיה דלבן ז).

כד, סג ויצא יצחק לשוח בשדה: וכי לא הוה ליה ביתא או מקום אחר להתפלל, אלא, אותו שדה היה אשר קנה אברהם סמוך למערה, דכתיב השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת, ובשעתא דהוה יצחק עאל בגויה, חמא שכינתא עליה, ט) וסליק ריחין עילאין קדישין, ובגין כך קבעיה לצלותיה תמן, ואברהם אמאי לא הוה מצלי תמן (א), משום דקביעותא דאתרא אחרא הוה ליה בקדמיתא ח).

פרשת תולדות

כו, ה עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי: אברהם עד א) דלא אתגזר הא לא אתמר דאיהו נטיר אורייתא, כיון

מראה מקומות

ה' ז' חיי שרה קלב, ע"א. ו' הושע יב, ח. ז' ז' שלח קנתי, ע"א. ח' ז' בא לט, ע"ב.

ביאור

והיא יצאה מהכלל, ומפני זה כתוב יוצאת. ז) ותרד העינה לא כתוב ותרד לעין, אלא כתוב העינה בהא לרמוז שוה באר ידוע. דארעות שנוזמן לה בארה של מרים. ח) שליחא מהימנא שהיה שליח נאמן בשליחותו, לכן כתיב בו בא ברוך ה' להראות שיצא מהקללה שנתקלל כנען, ונתברך בשם ה', ואעיל, והכניס מלים אלו בפני לבן. ט) וסליק ריחין שהיה עולה ריח טוב מהשדה, לכן קבע מקום תפילתו שם. א) דלא אתגזר קודם שנימול לא נאמר עליו ששמר התורה, בגין דאתגזר וכו' ונטיר ושמר את הברתי קודם, נחשב עליו כאילו שמר את כל התורה.

תורה אור

(א) וזוהו אנו רואים גידול מצות קביעת מקום לתפלה, שהחזיק בה אאע"ה, שהגם שהשדה היתה כי"כ קדושה, לא רצה אברהם להתפלל שם, רק במקום שהיו לו קביעות מקודם, וע"ז אמרו רז"ל בברכות ו', ע"ב, כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו.

דאתגור מה כתיב עקב אשר שמע וכו', וכלא בגין דאתגור וכו' ונטיר ליה כדקא יאות, סליק ליה (א) כאילו נטיר אורייתא כלא א.

כו, ח ויהי כי ארכו לו שם הימים כו' את רבקה אשתו: וכי ס"ד דיצחק הוה משמש ערסיה ביממא, דהא תנינן (ב) ישראל קדושין אינון ולא משמשי ערסייהו ביממא, ויצחק דהוה קדוש הוה משמש ערסייה ביממא, אלא אבימלך (ב) חכים הוה, ואסתכל באיצטגנוניתא דיליה דאיהו חלון, כתיב הכא בעד החלון, וכתיב התם ב בעד החלון נשקפה, מה להלן (ג) באיצטגנוניתא, אוף הכא, וחמא דלא הוה כמה דהוה אמר יצחק וכו' ג.

כז, כו וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה וגו': בגדיו הבגדים מיבעי ליה, דהא אינון לבושין לא הוו דיעקב, דהא ד) אורייתא אסהידת, דכתיב את בגדי עשו בנה הגדול, אלא בגדיו ודאי הוו, ולא דעשו, ואע"ג דכתיב בגדי עשו, בטופסא הוה גביה, כיון דאלביש לון יעקב אשתמודעו מאנין למאריהון, ומיומא דעביד לון קב"ה לא סליקו ריחין עד זמנא דא ועד דלא ארח ריחין דלבושיה לא ברכיה, דהא כדין ידע דאתחזי הוא לאתברכא, וכו' ויאמר ה) מלה סתים הוא אית דאמרי שכינתא הות, ואית דאמרי יצחק הוה וכו' ד.

ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה': וכי מנין הוה ידע יצחק ריח שדה אשר

מראה מקומות

א ז' ויקרא יג, ע"ב. ב שפטים ה, כה. ג ז' תולדות קמ, ע"ב.
ד שם קמב, ע"ב; ז"ח שה"ש ע, ע"ב.

ביאור

(ב) חכים הוה זה שנאמר וישקף אבימלך בעד החלון פירושו שבחכמתו ראה והבין, שרבקה היא אשתו של יצחק.
(ג) באיצטגנוניתא בחכמה.
(ד) אורייתא אסהידת הלא התורה מעידה שהבגדים היו של עשו, ולמה כתיב בגדיו, בטופסא בגזילה באו הבגדים לידי עשו. אשתמודעו מאנין למאריהון נודעו וניכרו הבגדים לבעליהון, שבאמת הם של יעקב.
(ה) מלה סתים הוא התיבות ויאמר ראה הם סתומים, ולא ידוע מי אמר למי, אית דאמרי יש אומרים שהשכינה אמרה ליצחק, שיראה ויבין, שריח גן עדן יצא מיעקב, זהו סימן שראוי הוא שיברכהו. יצחק הוה ויש אומרים, שהם דברי יצחק להקב"ה, שראוי הוא להתברך והקב"ה הסכים על ידו.

תורה אור

(א) נדרים ל"ב, ע"א וכפירש"י שם.
(ב) שבת פ"ז, ע"א; גדה י"ז, ע"א אמר ר' חסדא אסור לשמש מטתו ביום, וכו' אמר רב הונא ישראל קדושים הם.

ברכו ה' אלא ו) תרין מלין אינון וכלא חד, שאותו השדה אשר קנה אברהם סמוך למערה, דכתיב השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת בשעתא דהוה יצחק עאל בגויה, חמא שכינתא עליה, וסליק ריחין עילאין קדישין, ומלא אחרא, ריחא דחמא בהר המוריה, ולמה נקדא מוריה ע"ש המר הטוב דהוה תמן וכלא הוה וג"ע דעאל עמיה וברכיה, ובגין כך לא תלה מלין בלבושין, אלא ביעקב ממש, דחמא דביה הוה תליא מלה, ויאות הוה לאתברכא ה'.

אשר ברכו ה': תא חזי, בשעתא דברין יצחק ליעקב, לא ברכיה עד דברין לקב"ה בקדמיתא, כיון דברין לקב"ה בדיך ליעקב, מנ"ל דכתיב ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' הכא קיים בדכה לקב"ה דכתיב אשר ברכו ה' אתברך בקיומא דברכאן וכו' ו.

כו, לג ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד ויאמר מי אפוא: מאי מי אפוא, מי הוה זה מבעי ליה, אלא מי אפוא ז) דקיימא שכינתא תמן כד בדיך ליה יצחק ליעקב, ועל דא אמר מי אפוא, מאן הוה דקאים הכא ואודי על אינון ברכאן דברכית לו, ודאי גם ברוך יהיה ז'.

כו, לו ויעקבני זה פעמים: זה, מאי זה, ויעקבני פעמים מיבעי ליה, אלא מלה חד ח) הוה תרי זמני בכורתי אהדר ליה זימנא אחרא ברכתי, בכורתי ברכתי, כגוונא דא ח כי עתה שבנו ט) זה פעמים, מלה חד תרי זימנין, חד דהא אהדרנא ליה, ולא נהוי בכסופא קמיה דבר נש שבנו בשנו און בכסופא מניה וכבר אהדרנא ט'.

מראה מקומות

ה' ז' בא לט, ע"ב. ו' ז' פנחס רכא, ע"א. ז' ז' תולדות קמדן ע"ב.
ח בראשית מג, י. ט' ז' תולדות קמה, ע"א.

ביאור

ו) תרין מלין אינון וכלא חד זה שכתוב ריח שדה אשר ברכו ה' להם שתי כונות שהן אחת, שהכונה על השדה שעל יד מערת המכפלה שלשם נכנס יצחק, וראה שכינתו יתברך, ושיש שם ריח קדוש של הגן עדן, והכונה השניה היא, הריח שראה והריח בהר המוריה דית גן עדן וכשנכנס יעקב נכנס עמי ריח גן עדן, והרגיש יצחק מזה, לכן לא תלה יצחק הריח במלבושים, אלא ביעקב, וע"י זה ראה שראוי הוא יעקב להתברך.
ז) דקיימא שכינתא תמן מי הוא שעמד בזמן שברכתי ליעקב, והסכים לברכותי, והבין שזו היתה שכינתו יתברך, לכן גמר בדבריו גם ברוך יהיה.
ח) הוה תרי זמני הכונה בתיבת זה, על התיבה בכורתי שמכורתי נהפך לברכתי.
ט) זה פעמים שהתיבה שבנו נהפכה לבשנו.

פרשת ויצא

כח. יא ויפגע במקום וילן שם : א) מכאן אוליפנא, דמאן דמתחבר באנתתיה, בעי למיפגע לה ולבסמא לה במלין ואם לאו לא יבית לגבה, בגין דיהא רעותא דלהון כחדא (א) בלא אניסו, דלא תשתכח כהפקרא, וילן שם כי בא השמש, לאחזאה דאסור ליה לבר נש (ב) לשמשא ערסיה ביממא, ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו, הכא אוליפנא, דאפילו יהון למלכא (ב) עסרי דדהבא ולבושי יקר למיבת בהו, ומטרוניתא תתקין ליה ערסא מתתקן באבנין, ישבוק דיליה ויבית במה דאיהי תתקין דכתיב וישכב במקום ההוא א.

ויקח מאבני המקום : א"ר יוסי אבן אחת ממש היה משמע דכתיב ג) מאבני, ולא אבני, כד"א ב מבנות הכנעני ולא אמר אלא אחת, הה"ד אשר לא תקח אשה לגבי מבנות הכנעני אחת מהן ג.

וילן שם כי בא השמש : אמר רבי יוסי, התפלל והתחיל להתרעם לפני קונו, על (ד) דאתעבר מגיה ההוא שולטנותא דשמשא, הה"ד וילן שם, כד"א ד וילונו העם

מראה מקומות

א ז' בראשית מט, ע"א—ע"ב ; פנחס רכה, ע"ב ; רכו, ע"א.
ג ז"ח כו, ע"ב. ד שמות ט"ו, כה.

ביאור

א) מכאן אוליפנא מכאן אנו למדים דרך ארץ למיפגע מי שרוצה להזקק לאשתו, צריך הוא לבקשה, ולדצותה בדברים נעימים, ובלא זה אל ילין אתה כחדא בכרי שרצון שניהם יהיה בזה הענין בלי אונס, שלא יחשוב אותה כהפקר, למלאות תאותו בלי רצונה. דאסור והפסוק כי בא השמש, בא לרמוז שאסור לאיש לשמש מטתו ביום, ורק בלילה בחשך.
ב) ערסי דדהבא עוד אנו למדים מכאן שאפילו יש לו למלך מטות של זהב, ואשתו התקינה לו מטה של אבנים, יעזוב את מטת הוהב שלו, וילין במטה שהיא הכינה, וזה

מרומו בדבדים, וישכב במקום ההוא.
ג) מאבני אבן אחת לקח מהאבנים שהיו במקום הזה, וכונת רבי יוסי שלא נחשוב שלקח הרבה אבנים שהלא כתוב אחר כך ויקח את האבן אשר שם מראשותיו, שרק אבן אחת לקח, לכן אמר ר' יוסי שהפירוש מאבני הוא אבן אחת מאבני, ומביא ראיה מיצחק שאמר לאליעזר מבנות הכנעני ג"כ לשון רבים, וכונתו היתה שלא יקח אשה אחת מבנות הכנעני, וכפי שמוכח מהפסוק שלאחריו, שאמר אשר לא תקח אשה, בלשון יחיד, אשה אחת.
ד) דאתעבר מגיה שערב ממנו השלטון

תורה אור

(א) נדרים כ', ע"ב.
(ב) דברי ר' חסדא נדה י"ה, ע"א.

ולמה, מפני כי בא השמש, דאתעבר מניה ואתיהבת לעשו, מה עשה התחיל בוכה, ויקח מאבני המקום ושם מראשותיו כדי לצער עצמו ה.

כח, טז ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי: (ה) וכי תוהא הוא דלא ידע, אלא ואנכי לא ידעתי, אמר, וכל האי אתגלי לי, ולא אסתכלנא למנדע (ו) אנכי, ולמיעל תחות גדפי דשכינתא למהוי שלים ו.

כח, כ אם יהיה אלהים עמדי: אמר רבי יהודה, כיון דכל האי אבטח ליה קביה, אמאי לא האמין דאמר „אם” יהיה אלא אמר יעקב, חלמא חלמנא, (ז) וחלמין מינייהו קשוט, ומינייהו לא קשוט, ואם יתקיים הא ידענא דחלמא קשוט הוא ז.

כט, יח אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה: וכי מה דעתוי דיעקב, דלא קאמר ח) עשר ירחין או שתא דדא, שבע שנים אמאי, אלא יעקב בחכמתא עבדי, דלא יאמרן דבגין תיאובתא דשפירו דרחל עבדי, אלא בגין חכמתא דסיהרא בת שבע שנין היא וכלהו שרו עליה דיעקב עד לא נסיב לה עיי"ש ח.

ל, יג בא גד: אי"ר יצחק ט) אלמלא דהוה גד מבני שפחות, שעתא קיימא ליה לאשלמא יתיר מכלא, הה"ד ט באגד קרי, וכתוב בגד חסר אלף, דהא

מראה מקומות

ה ז"ח כג, ע"ב. ו ז' ויצא קנ, ע"א. ז שם ע"ב.
ח שם קנג, ע"ב. ט בראשית ל, יא.

ביאור

ח) עשר ירחין עשרה חדשים, למה לא הציע יעקב ללבו שיעבוד אצלו עשרה חדשים או שנה, אלא, יעקב עשה זאת בחכמה שלא יאמרו עליו תיאובתא דשפירו משום שרחל היתה יפת תואר ויפת מראה, התאהב בה, לכן הציע לו שבע שנים שהיתה לו בזה כוונה קדושה, חכמתא דסיהרא שרצה להגיע לשלמות החכמה העליונה, המכונה בשם חכמת הלבנה, שהיא בת שבע שנים. וכלהו שרו וכל החכמות השיג, קודם שנשא אשה.

ט) אלמלא אילו לא היה גד מבני השפחות, היה מצליח במעשיו, להגיע להשלמות יותר מכל האחים, כי נשמתו היתה גבוהה כמו שמרומו בשמו בא גד, שבא מזל טוב לעולם.

וההצלחה, המכונה בשם שמש, ונמסרה לעשו, וילן לשון תלונה, וע"ז הצטער ובכה, ויקח מאבני המקום כדי לצער עצמו, להביע בזה את צערו.

ה) וכי תוהא מה הפלא שלא ידע, אלא הכוונה שיעקב הצטער על שבאמת ראה, והיתה לו התגלות אלהות, רק לא התבונן לדעת. ו) אנכי השכינה, שמכונה בשם אנכי, לא התבוננתי, ולמיעל להכנס תחת כנפי השכינה, להיות שלם במעשים טובים.

ז) וחלמין וחלומות חלק מהם אמת, ויש כאלו שאינם אמת, לכן היה מסופק ואמר אם יקויים החלום, זה יהיה סימן שחלום אמת הוא.

שעתא קיימא בשלימו, ואסתלק מיניה, הה"ד י אחי בגדו כמו נחל, בגין דההוא נהר דנגיד אסתלק בהאי שעתא, וכתיב בגד חסר אלף ועל דא לא זכה בארעא קדישא ר"י אמר מנין לראובן דהוה כהאי גוונא כדכתיב לא פחו כמים אל תותר, דאסתלקו מיין ולא נגידו, והא אתמר במה אפגים ותרזויהו לא זכו בארעא קדישא י"ב.

ל, טז ו**תצא** לאה לקראתו ותאמר אלי תבא: י) האי מלה חציפותא איהו, לאו איהו הכי אלא מהכא אוליפנא, ענותנותא דלאה דלא אמרה קמי אחתה מידי, ואקדימת לאורחא ואמרה ליה בחשאי וכו', ובגין דלא יבאיש בעינאה דרחל אמרה ליה לבר ולא בביתא וכו', מנא ידעת הא, אמרו דגעת חמרא ולא ידעת ונפקת, הה"ד יג ישכר חמוד גרם אל תקרי גרם, אלא גרם דחמרא גרמא ליה י"ד.

וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה: (ג) קב"ה אפתח את רחמה, יא) ולא מלה אחרא, בגין דאינון דודאים אף על גב דחילא דלהון לעילא, בההוא

מראה מקומות

י איוב ו, טו. יא בראשית מט, ה. יב ז' ויחי דמד, ע"ב. יג בראשית מט, יח. יד ז' ויצא קנו, ע"א—ע"ב.

ביאור

אלא מפני שהיה מבני השפחות, נסתלק המול וזה מדומו בשמו שנכתב חסד אלף, שפירושו בגידה, הגם שמקודם נשא יעקב אבינו את בלהה שהיא ג"כ שפחה אבל את בלהה נשא על פי דרישת אשתו רחל, בטענה של „ואבנה גם אנכי ממנה“, אבל את זלפה, אולי לא היה לו ליעקב לקחתה, שללאה לא היתה סיבה מספקת לזה (מרבדי המד"ל) ע"ש.

י) האי מילא חציפותא איהו לכאורה יציאתה לקראת יעקב לחוץ, כעין חציפות, אבל באמת אנו למדים מכאן הענוה והצניעות של לאה, שלא רצתה לומר זה בפני רחל, לצערה, לכן יצאה לקראת יעקב, לדדך, ואמרה לו בחשאי, יבאיש שלא ירע בעיני רחל אמרה

תורה אוד

(ג) כונת הנוה"ק שפקודת עקרות היא מהשלשה דברים שאמרו דו"ל בתענית ב', ע"א שהקב"ה לא מסר המפתחות לשום שליח אלא הוא כביכול בעצמו פוקד עקרות, ושום דבר אחר טבעי

חילא דלהון לא אתמני פקודא דבנין, דהא בנין במזלא תליין, ולא במלא אחרא, ואי תימא דהא אינון למגנא אתבריא, לאו, דהא אפילו למילא דא סיועא אינון, לאינון דמתעכבי, ולא אינון עקראן ולא אתגור עלייהו אלא במזלא טו.

ל, כח ויאמר נקבה שכרך עלי ואתנה: מאי נקבה, אמר רבי יצחק, האי רשע אמר, יב) אנא חמי דיעקב לא אסתכל אלא בנוקבי, ובגין כך יפלא לי, אמר נקבה שכרך, הא נקבה דאיהו שכרך כד בקדמיתא, אימא מאן נקבה אסתכלת בה ואתנה ופלא לי בגינה, ויאמר יעקב לא תתן לי מאומה, כל מה דעבידנא לשום יקרא דמלכא קדישא עבידנא, ולא לכסופי דגרמאי ועל דא לא תתן לי מאומה דהא לאו דעתאי בהאי, אלא אם תעשה לי את הדבר וכו' טז.

לא, כד ויבוא אלהים אל לבן וגו' השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב: פן תדבר, פן תעשה ליעקב רעה מיבעי ליה אלא לבן לא רדף אבתריה דיעקב יג) בחילא דגוברין לאגחא קרבא, דהא חילא דיעקב ובנוי רב מניה, אלא

מראה מקומות

טו שם קנו, ע"א. טז ד' ויצא קס, ע"ב.

ביאור

בכחם לעזור, לאלו שאינון עקרות ורק לא תתן לי מאומה, עד היום, עשיתי לכבוד מתאחרות ומתעכבות ללדת אבל לאותן קב"ה, ולא מאהבתי הפרטית. הנשים שבטענן הן עקרות, לזה נחוץ שיהא פקודה מיוחדת מהקב"ה. יב) אנא חמי אני רואה שיעקב מביט אלא על נקבות, ואוהב אותן, ועל ידי זה יעבוד אותי. אימא מאן נקבה תאמר לי, על איזו נקבה הבטת והנך חושק בה, ואתנה לך ותעבדני בעדה. כל מה דעבידנא ויאמר יעקב

תורה אור

לא יוכל להועיל, שהלא רחל השתמשה בהדודאים, ולא הועילו לה לפתוח רחמה, אף שילדה לאה שני בנים ובת אחרי זה, ורק אח"כ פתח אלהים את רחמה, ובזה יתורץ לדעתי הענינה הקושיא שהקשה המהרש"א ועוד, למה הביא בגמרא בתענית זה הפסוק, ולא הביא הפסוק שלפני זה שכתוב אצל לאה (כ"ט, ל"א) ויפתח את רחמה אלא שמלאה עדיין אין ראייה ברורה שהמפתח של חיה לא נמסר לשליח, כי הלא לאה לא עשתה שום פעולות טבעיות שתלד בנים שנוכל לומר עליה שהועילו או לא הועילו אלא ראייה ברורה על זה. הוא דק מרחל, שהשתדלה לקחת הדודאים, שהיא מקובל בעולם שהם סגולה לפקירת עקרות, ואעפ"כ לא הועילו, ורק פקודה מיוחדת מהקב"ה שפתח את רחמה.

למקטליה בפומיה, ולשיצאה כלא, הה"ד י'ז ארמי אובד אבי ובגין כך אמר פן
נדבר ולא כתיב פן תעשה וכו', ולא שבקיה קב"ה, והיינו דאמר בלעם בר בריה
ח' כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל י"ט.

פרשת וישלח

ל"ב. ה עם לבן גרתי ואחר עד עתה: וכי מה א' עביד בשליחותיה דעשו (דאמר)
מלה דא, אלא לבן הארמי קליה אויל בעלמא דלא הוי בר נש דישתזיב
גניה, דהוא הוי חדש בחרשין, כו' ועם כל דא לא יכיל ביעקב, ואי תימא ב' דזעיר
זוה, ירח או שתא לאו הכי אלא ואחר עד עתה, עשרין שנין וכו', מיד מסתפי הוה
נשו ונפק לקדמותיה א'.

ל"ב. ח ויירא יעקב מאד ויצר לו ג' אמאי הוה דחילו הלא כתיב והנה אנכי עמך,
וכתיב ויפגעו בו מלאכי אלהים אי משריין קדישין הוו עמיה אמאי הוה
חיל וכו', אלא יעקב לא הוה בעי למסמך על ניסא דקב"ה, בגין דחשיב דלאו איהו
דאי דקב"ה יעביד ליה ניסא, מאי טעמא בגין דלא פלח לאבוי ולאמיה כדקא יאות
לא אשתדל באורייתא, ונטל שתי אחיות וכו', דכתיב ב' אשרי אדם מפקח תמיד ג'.
ל"ב. יב הצילני נא מיד אחי מיד עשו ד' מכאן, מאן דצלי צלותיה, דבעי א' לפרשא
מלוי כדקא יאות ד'.

מראה מקומות

י'ז דברים כו, ה. יח במדבר כג, כג. יט ז' וישלח קסו, ע"א.
א ז' וישלח קסו, ע"ב. ב משלי כח, יד. ג ז' וישלח קסו, ע"א. ד שם קסו, ע"א.

ביאור

(י) עביד בשליחותא בשביל מה, שלח יעקב
הודיע לעשו שגר עם לבן דישתזיב מניה
אפני שלא היה אדם שניצל מלבן, חרש
חרשין שהיה מכשף במכשפות.
(ז) דזעיר הוה אם תאמר, שזמן קצר הייתי
וצל לבן ואחר עד עתה, שהייתי אצלו זמן
יב, עשרים שנה מסתפי עשו כששמע זאת
נשו, פחד מיעקב ויצא לקראתו.
(ז) אמאי הוה דחיל למה נתיירא יעקב, הלא

הקב"ה הבטיח לו בצאתו מבאר שבע, ואמר
לו הנה אנכי עמך ושמרתך, משריין
קדישין וגם מחנות מלאכי קודש היו עמו
כדאי חשב שאינו ראוי שיעשה לו הקב"ה
נס, פלח שלא עבד את אביו ואמו כנדרשו,
ולא עסק בתורה, ולקח שתי אחיות לנשים,
מפני זה נתיירא.
(ד) מכאן מזה שהאריך יעקב בתפלתו, ואמר
מיד אחי, מיד עשו, אנו לומדים דצלי כל

תורה אור

(א) לפרשא והגם דברכות ל"ה, ע"א אמר ר"י אמר ר' חסדא דאין צריך לפרט השם ורש"י
הדגיש דר"ח אמר בחולה, ואולי כונתו דבשאר תפלות צריך לפרש.

לב, כה ויותר יעקב לבדו: ה) מכאן אוליפנא, (ב) מאן דאשתכח בלחודוי בביתא, בליליא או ביממא בביתא מיחדא כ"ש בליליא מאי מיחדא מיחדא משאר ביתין, או מאן דאזיל בלחודוי בליליא יכיל לאתקא, תא חזי ויותר יעקב לבדו, כדין ויאבק איש עמו וגו' ה.

לב, כו ויגע בכף יריכו: ו) ת"ח, כמה עקימו וחכימו אתחכם (עשו) וכו' דהא איהו הוה ידע, דכתיב הקל קול יעקב והידיים ידי עשו, ואי פסיק קלא דייעקב, כדין והידיים ידי עשו, בגין כך אסתכל לכל סטרין לאבאשא ליה ליעקב ולאפסקא קליה, וחמא ליה תקיף בכלא וכו', מיד ויגע בכף יריכו וכו', אמר, כיון דאתברו סמכין דאורייתא, מיד אורייתא לא אתתקף, וכדין יתקיים וכו' והידיים ידי עשו וכו', וכד חמא דלא יכיל לה לאורייתא, כדין חליש תוקפא דאינון דסמכין לה, וכד לא ישתכח מאן דסמיד לאורייתא, כדין לא יהא הקל קול יעקב, ויהון ידיים ידי עשו, וכד חמא יעקב הכי, כד סליק צפרא אתקיף ביה ואתגבר עליה, עד דאיהו בריך ליה, ואודי ליה על אינון ברכאן ו.

מראה מקומות

ה' ז' תוריע מה, ע"א. ו' ז' וישלה קעא, ע"א.

ביאור

מצא עצה ליגע בכף יריכו היינו בתמכין דאורייתא שהם מכונין בשם ירך, כמו שהירך מעמיד הגוף, כן הסומכים והעוזרים לתלמידי חכמים, הם מעמידי עמוד התורה, וחשב, אם בתלמידי חכמים עצמם לא יוכל לגעת ולהתגבר עליהם, אבל לבעלי-בתיים, העוזרים בכספיהם לתלמידי חכמים יוכל להזיק, ולהשפיע עליהם שלא יבואו לעזרת תלמידי חכמים, ואמר כיון דאתברו כיון שישברו תומכי התורה, הלא לומדי התורה לא יוכלו ללמוד, כי אם אין קמח אין תורה, או יקוים והידיים ידי עשו וכד חמי וכשראה יעקב כך, כשעלה השחר, התקיף יעקב בשרו של עשו ונתגבר עליו, עד שבירך אותו והודה לו על הברכות שברך יצחק ליעקב.

מי שמתפלל לפני הקב"ה, עליו לפרט בקשתו. ה) מכאן אוליפנא מזה אנו לומדים, מי שנמצא לבדו בלילה, או אפילו ביום, אם החדר מרוחק משאר בתים, בלחודיה או הולך ביחידות בדרך בלילה, יכול להנוק, כמו שכתוב ויותר יעקב לבדו, וזו היתה הסיבה, ויאבק איש עמו.

ו) ת"ח בא וראה עד כמה התחכם עשו להתגבר על יעקב, הוה ידע מפני שידע עשו שאם הקול קול יעקב בתורה, או לא יוכל ליגע לדעה בישראל, ורק אם יפסק קול יעקב, או והידיים ידי עשו, ויוכל להתגבר על יעקב, ומפני זה אסתכל לכל סטרין הסתכל לכל הצדדים לאבאשא להרע ליעקב וחמא וראה אותו חזק בכל מיד ויגע מיד

תורה אור

(ב) שבת קנ"א, ע"ב א"ר חנינא אסור לישן בבית יחיד; אבות פ"ג, מ"ד ר' חנינא בן חכנאי אומר וכו' והמהלך בדרך יחיד וכו' ה"ו מתחייב בנפשו.

ב. כו ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני: ז) כי אם ברכתני, כי אם תברכני מיבעי ליה מאי כי אם ברכתני, אם אודית לי על אינון ברכאן דברכני כא ולא תהא מקטרגא לי בגינייהו ז.

א אשלחך כי אם ברכתני: תברכני מיבעי ליה, ומהו שהשיב לו לא יעקב יאמר כו' אלא, אמר לו יעקב אבא בריך לי ברכאן דבעא לברכא לעשו, שתפינא מינד, אי אודית לי עלייהו או לאו, אמר לו, לא יעקב כלומר לאו בחכימו או בעוקבא דילך רווחת לברכתא, כי אם ישראל, ישראל ודאי אודי עלך, ועל אגא וכל שאר אוכלסין אודינא עלייהו, כי שרית עם אלהים, עם כל אינון אתיין מסטרא דדינא קשיא, ועם אנשים דא עשו ואוכלוסין דיליה, יכילת להון וינון לא יכלין לך, ולא שביק ליה יעקב עד דאודי ליה על אינון ברכאן, הה"ד ברכ אותו שם ח.

ב. לג על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה: אמאי אתקרי גיד הנשה, כלומר גיד דהוא ח) מנשה לבני נשא לפולחנא דמאריהון ט.

ג. ג והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה וגו': וכי יעקב דאיהו שלימא דאבהו האיך ט) סגיד ליה לההוא רשע דאיהו בסטרא דאל אחר, אלא, והוא נר מאי והוא דא שכינתא, וישתחו לשכינתא, ולא כתיב וישתחו לעשו י.

י. כי על כן ראיתי פניך: דחמא באינון אנפין י) כדיוקנא דאתחזי ליה סמאל ממש, דהא בכל אתר דבר נש אתקשר הכי אתחזי באנפוי יא.

יז. יד יעבר נא אדני לפני עבדו וגו': א"ר אלעזר, היינו דקאמרינן בקדמייתא,

מראה מקומות

ו' תולדות קמו, ע"א. ח' ד' תזריע מה, ע"א. ט' ז' וישלח קע, ע"ב. שם, קעא, ע"ב. י' א' ז' תרומה קסג, ע"ב.

ביאור

כי אם ברכתני למה כתוב ברכתני, יתברך.

שמעו בלשון עבר, היה צריך לכתוב כי אם רכני לשון ציווי ועתיד, שהרי דרש ממנו רכנו, אלא זה הוד שדרש ממנו אם אודית תודה ותסכים על הברכות שברכני אבא, תקטרג עלי בשבילם, על שלקחתים בחכמה אחיך במרמה תרגום אונקלוס ויונתן בן יאל — בחכמתא).

ט) סגיד השתחוה, איך השתחוה לרשע, שהוא מצד עבודה זרה והוא עבר מאי והוא, דא שכינתא והוא עבר, זה עולה על השכינה, שעבדה לפניהם, לכן השתחוה לשכינה. י) כדיוקנא כצלם, ראה יעקב את פני עשו כפני סמאל, הוא המלאך שנאבק עמו, דבר נש אתקשר בכל מקום שהאיש מתקשר, כך נראה בפניו.

מנשה משכח לבני אדם עבודת הבורא

דיעקב לא בעא השתא אינון ברכאן דברכיה אבוי, בגין דסליק לון לסוף יומיא, בשעתא יא) דאצטריכו לבנוי לגבי כל עמין דעלמא, דיקדים עשו לשלטניה השתא בהאי עלמא, יעבר נא כד"א י"ב יעבור מלכם לפניהם ואנא אתנהלה לאטי, אנא אסלק גרמי להווא עלמא דאתי, ולסוף יומיא לאינון יומיא דאזלין לאט י"ג.

לה, ב הסירו את אלהי הנכר : יב) אלין אינון דנטלו משכם, מאני כספא ודהבא דהוה חקוק עלייהו טעוה דלהון י"ד.

לה, ג ונקומה ונעלה בית אל ואעשה שם מזבח : תא חזי, בקדמיתא כתיב ונקומה ונעלה, יג) אכליל בנוי בהדיה, ולבחר ואעשה ולא כתיב ונעשה, בגין דעליה הוה מלה, יעקב אתקין תפלת ערבית בגין דאיהו עבר כל אינון עקתי, ואינון אתו לבחר לעלמא, ועל דא לא אעיל לון בהדיה טו.

לה, טז ותלד רחל ותקש בלדתה : מאי ותקש יד) דאתקשי דינא לעילא גבי מלאך המות, בגין דיעקב אחר נדריה דנדר קמיה קב"ה, אתתקף דינא על ידא דמקטרגא דקטריג עליה דיעקב, דאמר קמיה קב"ה והא יעקב נדר נדריה והא איהו תקיף מכלא בעותרא ובבנין ולא שלים נדריה, ולא נסבת עונשא מניה, ואתעניש יעקב בהאי בגין דכתיב טז אם אין לך לשלם למה יקח טו) משכבך ג) מתחתיד ועל דא מיתת רחל י"ז.

לה, יח ויהי בצאת נפשה כי מתה : א"ר אבא, וכי כיון דאמר ויהי בצאת נפשה,

מראה מקומות

י"ב-מיכה ב, יג. י"ג ד' וישלח קעב, ע"א. י"ד שם קעב, ע"א. טו שם, ע"ב.
טז משלי כב, כז. יז ד' וישלח קעד, ע"ב ; קעה ע"א.

ביאור

יא) דאצטריכו לבנוי בזמן שיצטרכו בני להברכות, כנגד כל האומות.
יב) אלין אינון מנין היה לבני יעקב הקדושים אלהי נכר, מתרץ הוהר, שאלהי הנכר היה להם מהכסף והזהב שלקחו אתם משכם. טעוה דלהון עבודה זרה שלהם, היה חקוק על הכלים שבזונו מעיד שכם.
יג) אכליל בנוי כלל הבנים אתו נקומה ונעלה, בלשון רבים, ואחר כך אמר ואעשה, שאני בעצמי אעשה המזבח. דעליה הוה מלה שעליו היה החוב לעשות המזבח, עקתין צדות, שעבד עליו כמה צדות וניצל מהם, ובניו באו לעולם אחר כך.
יד) דאתקשי דינא שנברו עליה הדינין בשמים אחר נדריה שנדר יעקב (בראשית כח, כ) אם יהיה אלהים עמדי וגו' והאבן הזאת וגו', אתתקף נתגברו הדינים.
טו) משכבך היינו אשתך.

תורה אור

ג) שבת ל"ב, ע"ב רבי נתן אומר בעוון נדרים מתה אשתו.

א ידענא כי מתה, אלא אצטריך, בגין למידע טז) דלא אהדרא לגופא זיה, בגין דאית בני נשא דנפקי נשמתיהו ואהדרן לאתריהו, וכד"א יח ותשב רוחו ליה יט ויצא לבם כ נפשי יצאה בדברו כא לא נותרה בו נשמה אבל האי, נפקת שמתה לא אתהדרת לאתרה, ומיתת רחל כב.

ו, א ואלה תולדות עשו: תא חזי, בחיי יצחק לא אתמנון בנוי דעשו כמה דאתמנון בנוי דיעקב, מאי טעמא, בגין דהא בחולקיה יז) ואחסנתיה ידביה לאו איהו (ד) אלא יעקב ובניו כג.

ו, ח וישב עשו בהר שעיר: למה נקרא שמו שעיר, ע"ש תוקף וחזק העול הכבד שמונעים מישראל התורה והעבודה, ושעיר בגימטריא תקף כד.

ו, לא ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום: בארץ אדום, באתר דכל דינין מתקיימין תמן, וכלהו לא אתקיימו עד דרישא חוורא עתיקא דעתיקין תתקן, וגו' יח) מכאן אוליפנא, כל רישא דעמא דלא אתתקן הוא בקדמיתא, לית מא מתתקנא, ואי (ה) איהו מתתקן, כולהו מתתקנו כה.

ו, לט ושם אשתו מהטבאל בת מטרד: יט) ארחי דאורייתא אינון אורחי דקב"ה, ולית מלה זעירא דלית בה כמה אורחין ושבילין ורזין דחכמתא עילאה, יח דהא ר' יוחנן בן זכאי הוה אמר תלת מאה הלכות פסוקות ברזא דחכמתא לאה בפסוק ושם אשתו מהטבאל בת מטרד, בת מי זהב, ולא גלי לון אלא לרבי לעזר דהוה עמיה, בגין כ) למנדע דכמה רזין עילאין אינון בכל עובדא דאיהו אורייתא כו.

מראה מקומות

ז שמואל ל, יב. יט בראשית מב, כח. כ שה"ש ה, ו. כא מלכימ"א יז, יז.
ב ז' וישלה קעה, ע"א. כג שם קעז, ע"א. כד ז"ח בראשית ת, ע"א; ט, ע"ב.
ה ז' נשא קלה, ע"א. כו ז' תולדות קמה, ע"ב.

ביאור

(ו) דלא אהדרא שלא חזרה הנשמה לגופה. לשוב ולתקן את אשר פגמו, ואם ראש הקהל (ואחסנתיה ועדביה ירושתו, וחלקו של מתקן את עצמו, הוא משפיע על כל הקהל קב"ה הם רק ישראל. שישבו ממעשיהם הבלתי טובים, ויתקנו מעשיהם. (ז) מכאן אוליפנא מכאן אנו למדי, אם נש העם אינו מתוקן, אינו שם לב לתקן וש"ו מקורם, אזי כל הקהל אינם שמים לב (ט) ארחי דאורייתא דרכי התורה. (כ) למנדע לדעת ולהבין.

תורה אור

(כמש"כ דברים ל"ב, ט' כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו (תהלים כ"ד, י"ד), כי לא יש וגו' ונחלתו לא יעזוב (קל"ה, ד), כי יעקב בחר וכו'.
(אולי זה כונת רז"ל הוריות י' ע"ב א"ר יוחנן בן זכאי אשרי הדור שהנשיא שלו מביא יבן על שגגתו מכיון שהנשיא מתקן א"ע אזי כל הקהל מתקנין, ועי"ז מאושר הדור.

פרשת וישב

לז, א בארץ מגורי אביו : מאי מגורי אביו, כד"א א א) מגור מסביב דכל יומי הוה דחיל והוה בדחילו ב.

לז, ה ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנא אתו : כתיב ג ויהי כאשר פתר לנו כן היה, מאי טעמא, בגין דאית ביה בחלמא ב) כדיבו וקשוט, ומלה שלטאה על כלא, ובגין כך בעי חלמא ג) פשרא טבא, א) כתיב ד בחלום חזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים בתנומות עלי משכב או יגלה און אנשים דהא כד בר נש ד) נאים על ערסיה, הא נשמתא נפקא מניה ואולא ושטיא לעילא, כל חד וחד כפום ארחיה וגו' וכדין קב"ה אודע לה לנשמתא בההוא דרגא דקיימא על חלמא, אינון מילין ה) דומינין למיתי על עלמא וגו' וכמה דרגין על דרגין ברזא דחלמא כלחו ברזא דחכמתא וגו' ויחלום יוסף חלום וגו' מהכא דלא מיבעי ליה לבר נש למימר חלמיה בר לההוא בר נש ו) דרחים ליה, ואי לא, איהו גרים ליה, דאי ההוא חלמא מתהפך לגוונא אחרא איהו גרים לסלקא, ת"ח, דיוסף אמר חלמא לאחיה, ועל דא גרמו ליה ז) לסלקא חלמיה תרין ועשרין שנין דאתעכב, ר' יוסי אומר מנלו, דכתיב ויוספו עוד שנא אתו מאי שנא אותו דגרמו ליה קטרוגין בדא ה.

לז, ו ויאמר אליהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי : דבעא מגייהו דישמעין ליה, ואיהו אודע להו ההוא חלמא, ח) דאלמלא אינון דאהפכו ליה לגוונא

מראה מקומות

א ירמיהו ו, כה. ב ד' וישב קפ, ע"א : קפד, ע"א. ג בדאשית מא, יב.
ד איוב לג, טו—טז. ה ד' וישב קפג, ע"ב.

ביאור

א) מגור מודא ופחד דחיל היה מפחד אולי מהדר גאונו של הקב"ה, או מדינים קשים וכמו שכתוב (בראשית לא, מב) ופחד יצחק.
ב) כדיבו וקשוט שקר ואמת ומלה שלטאה על כלא והדברים שולטים על הכל, היינו כמו שיפתרו את החלום, כן יקום ויתקיים.
ג) פשרא טבא פותר טוב, איש טוב שיפתור לטובה.
ד) נאים על ערסיה ישן על מטתו.

ה) דומינין למיתי, דעתידין לבוא על העולם מודיעין לנשמתא.
ו) דרחים שהוא אהבו.
ז) לסלקא חלמיה לדחות חלומו מלהתקיים, עד עשרים ושנים שנה, ור' יוסי מדייק, מרכתב אותו, שהם גרמו עליו קטרוגין על השמים, שידחה קיום החלום עד עשרים ושנים שנה.
ח) דאלמלא אילו האחים ששמעו את החלום היו פותרין אותו באופן אחר, היה מתקיים

תורה אור

א) ברכות נ"ה, נו.

חרא הכי אתקיים, ואינון אתיבו ואמרו המלוך תמלוך עלינו, אם משול תמשול
 נו, אמרו ליה פשרא דחלמא, וגזרו גזרה, ובגין כך, ויוסיפו עוד שנא אותו. א"ר
 ייא הא תנינן חלמא דלא אתפשר כאגרתא דלא מתקריא, אי בגין דאתקיים, ואיהו
 א ידע, או דלא אתקיים כלל, א"ל ר' שמעון אתקיים ולא אתיידע וגו' עיי"ש 1.

1. יג הלא אחיד רועים: וכי יעקב שלימא, דהוה ט) רחים ליה ליוסף, והוה ידע
 דכל אחוי הוו שנאין ליה, אמאי שדר ליה לגבייהו, אלא לא חשיד עלייהו,
 ידע דכולהו הוו זכאין, אלא גרים קב"ה כל דא, בגין לקיימא גזירה י) דגזר בין
 זבתרים יא) אשכחנא בספרי קדמאי, דבעיין אלן בני יעקב לשלטאה עליה, עד
 יב) לא יחות למצרים, דאילו הוא יחית למצרים, ואינון לא שלטו בו בקדמיתא,
 יכלי מצראי יג) לשלטאה לעלמין עלייהו דישראל, אתקיימא ביה ביוסף דאזדבן
 לעבדא ואינון שלטו עלוי, ואע"ג דיוסף הוה מלכא לבתר, ומצראי הוו עבדין ליה
 אשתכחו ישראל דשלטו על כולהו, וכלא הוה מעם קב"ה כדקא יאות 1.

לז, טו וימצאהו איש והנה תעה: בכלא תועה, דאבטח על אחוי, דהוה יד) מתבע
 אחוה דלהון ולא אשכח, ותבע להו ולא אשכח ועל דא תועה בכלא, ועל
 דא וישאלהו איש מה תבקש 1.

מראה מקומות

ו שם. ז שם קפד, ע"א: ח שם.

ביאור

באופן אחר, (וצריך לומר אלמלא כמו אלמלי
 ביו"ד) וגזרו גזרה, אבל האחים גזרו גזרה
 בדבריהם, ופתרו הפתרון האמיתי, מלוך
 תמלוך, משול תמשול, וכן היה גזרה מן
 השמים שכן יתגלגל הדבר, שהאחים יפתרו
 הפתרון האמיתי לטובתו, וכמו שגזרו והוציאו
 מפיהם, כן אשרו ותזקו החלום, שכן יתקיים,
 שיוסף יהיה מלך ומושל, ומפני זה הוסיפו
 עוד שנא אותו על החלום בכלל, וגם על
 דבריו, שפנה אליהם בתחנונים, זה מדומו
 בהדברים, שמעו נא, שבפסוק הקודם כתוב,
 ויגד לאחיו ובפסוק זה כתוב שמעו נא, ומוה
 מוכח, שבקש בדברי תחנונים ובדברים דכים,
 וזה היה הגורם שהם בעצמם פתרו לטובתו,
 ונתחרטו אחר כך.
 ט) רחים אוהב.

י) דגזר בין הבתרים שגר יהיה זרעך בארץ
 לא להם, כי בני יעקב היו גם כן קדושי עליון
 ולא היו ראויים לעשות מעשה אכזרי באחיהם.
 יא) אשכחנא מצאנו בספרים קדמונים.
 יב) לא יחות למצרים קודם שירד למצרים.
 יג) לשלטאה לעלמין לשלוט לעולם, כאם
 לא היו שולטים בני יעקב על יוסף קודם שירד
 למצרים, היו המצרים שולטים לעולם, על
 יוסף ועל כל ישראל, ולא היו יכולים לצאת
 משם, אבל כיון דשלטו השבטים על יוסף,
 ויוסף שלט על מצרים, יצא ישראל שלטו על
 כלם, וכל זה היה מהקב"ה מסבב הסיבות ועל
 כגון דא נאמר מאת ה' היתה זאת היא נפלאת
 בעינינו (תהלים קית, כג).
 יד) מתבע דרש אחוה ואהבת אחים מאחיו
 ולא מצא, וזו כוונת הכתוב תועה.

לו, טז איפה הם רעים: יצחק אמר ט מי טו) איפוא באיפה אתענש יעקב, דכתיב איפה הם רעים ותמן יוסף אתאביד ואתעניש יעקב וכו' י.

לו, כב—כד ויקחהו וגו' למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו: ר"י אמר, אי (ב) נחשין ועקרבין הוו בית, אמאי כתיב למען הציל אותו, וכי לא חשש ראובן דהא נחשין ועקרבין ינזקון ליה ואיך אמר להשיבו ולמען הציל אותו, אלא טו) חמא ראובן דנזקא אשתכח בהדיהו דאחוי, דידיע כמה שנאין ליה, אמר ראובן למגפיל ליה לגו גובא דנחשין ולא יתמסר בידא דשנאווי, בגין, דהכא קב"ה אי צדיקא איהו ירחיש ליה ניסא, ולזמנין בזכותא דאבהו מסייען לו לבר נש דישתזיב, אבל כיון דיתמסר בידא דשנאווי, זעירין אינון דיכלין לאשתזבא, ובגין כך אמר למען הציל אותו מידם דוקא, ולא כתיב למען הציל אותו, אלא אמר ראובן ישתזיב מן ידיהו ואי ימות בגובא ימות, ואי ימות ישתאר כל גופא שלים, ואייתי ליה לאבא שלים, וכדכתיב להשיבו אל אביו, אע"ג דימות התם, ובגין כך אמר הילד איננו, ולא אמר איננו חי, אלא אמר איננו אפילו מת יא.

מראה מקומות

ט בראשית כז, לג. י' תולדות קמד, ע"ב. יא ז' וישב קפה, ע"א.

ביאור

טו) איפה אחרי שקבל את הברכות מאביו בלי שידע יצחק שהוא איננו עשו, הצטער יצחק בדבריו "מי איפא", לכן נענש יעקב במדה כנגד מדה בתיבת "איפה".
טו) חמא ראובן דאה ראובן שהנזק מצוי וברור אצל האחים, שידע גודל שנאתם ליוסף, וקרוב לודאי שיהרגוהו לגו גובא לתוך בור, לכן החליט ראובן שיותר טוב להפילו לבור נחשים, ולא ימסר ביד שונאיו, ירחיש ליה יומין לו, אם צדיק הוא יעשה לו הקב"ה נס ולזמנין ולפעמים אפילו אם איננו צדיק, בזכות אבות יעזרו לו. דישתזיב שינצל זעירין מעטים, אדם נמסר ביד שונאיו שהם בעלי בחירה, הסיכויים הם מעטים שיוכל להנצל ובגין כך ומפני זה אמר להם להשליכו אל הבור מידם דוקא כונת ראובן להצילו מידם, כי זה לא הצלה, שהרי בבור היו נחשים ועקרבים, ועיקר כונתו היתה להצילו מיד שונאיו. בגובא ימותו בבור ימות, לפחות אם ימות ישאר הגוף שלם, ויוכל להביאו לאביו שלם וכדכתיב וכמו שכתוב להשיבו אל אביו, אפילו מת, יביא את גופו לאביו ובגין כך אמר הילד איננו ועכשיו יהיו מובנים דברי ראובן, כשחזר אל הבור ולא מצא את יוסף, אמר לאחיו הילד איננו, לא אמר איננו חי, אלא התאונן, שאיננו אפילו מת.

תורה אור

(ב) בשבת כב, ע"א דרש ר' נתן משמיה דר' תנחום ממשמע שנא' והבור ריק איני יודע שאין בו מים, אלא מה ת"ל אין בו מים, מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו.

לט, ג וירא אדוניו כי ה' אתו וגו' מצליח בידו : וידע אדוניו כי ה' אתו לא כתיב, אלא וירא אדוניו, דהא יו) בעיננו הוה חמי עובדא דנסין בכל יומא דקב"ה עביד בידיה, דאפילו מאי דהוה בידיה, והוה תבע ליה מאריה בגוונא אחרא, הוה מתהפך בידיה להווא גוונא, דרעותא דמאריה הוה רעי ביה, וזהו שנ' בידו יב.

לט, יא ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית : האי קרא הכי מיבעי ליה, ואין איש בבית, מהו מאנשי הבית, אלא לאכללא יח) דיוקנא דיעקב דהוה תמן, ואשתכח תמן, ובגיני כך מאנשי הבית אבל איש אחרא הוה תמן, וכיון דסליק יוסף עיננו וחמא דיוקנא דאבוי, יתיב בקיומיה ותב לאחורא יג.

ע"א ויבא הביתה לעשת מלאכתו : בגין יט) לאשתדלא באורייתא, ולעבד פקודי דאורייתא, דאיהו מלאכתו דבר נש בהאי עלמא יד.

לט, יב ותתפששו בבגדו : בגין, כ) דכד יצר שליט עליה דבר נש, אתקין ליה וקשיט ליה לבושו, מסלסל בשערו, הה"ד ותתפששו בבגדו לאמור שכבה עמי אתדבק עמי עיי"ש באריכות טו.

ותתפששו בבגדו לאמר : מהו לאמר, למי יאמר, אלא, בשעתא דאתיה דפוטספר הות כא) אחידא ביה לההיא מלה, הוה יוסף עביד גרמיה כמאן דלא ידע לישנא דילה, וכן בכל יומא עד ההוא שעתא בתרייתא, דכתיב ותתפששו בבגדו לאמר מאי ותתפסוהו, אלא בגין דעביד גרמיה כמאן דלא ידע לישנא טז.

מראה מקומות

יב ד' וישב קפט, ע"א. יג ד' ויחי רכב, ע"א. יד ד' וישב קצ, ע"ב. טו שם. טז ד' בלק ריג, ע"ב.

ביאור

יו) בעיננו הוה חמי בעיננו דאה מעשה נסים בידי יוסף תבע ליה היה דורש ממנו שאפילו מה שכבר היה עשוי בידי יוסף, והיה דורש באופן אחר, אזי היה נס, שהיה מתהפך בידו, לאופן שדצה אדוניו, וזה שמדגיש הפסוק בידו. יח) דיוקנא דיעקב צורת יעקב, הכתיב מדייק שרק מאנשי הבית לא היה שום איש, אבל תמונת יעקב היה שם. דסליק יוסף עיננו כיון שהדים יוסף את עיניו, וראה דמות דיוקנו של אביו, חזר לאחוריו ומאן לשמוע אליה.

יט) לאשתדלא באורייתא לעסוק בתורה, ולקיים מצות התורה, שזוהי מלאכתו של אדם בעולם הוה. כ) דכד יצר הרע בומן שהיצר הרע שולט על האדם, משדלו, שיקשט מלבושו וכל גופו, ועל ידי זה הוא מושכו אליו שידבק בו. כא) אחידא ביה כל הזמן שאשת פוטספר היתה מפתה אותו, לעשות עבירה אתה, היה יוסף עושה את עצמו, כאילו אינו מבין שפתה ודבורה, עד שתפשה אותו בבגדו שחשבה, שעד היום לא הבין מה היא רוצה, וזהו לאמור שיבין דרישתה וחפצה.

מ. י ובגפן שלשה שריגים: אמר יוסף, הא ודאי כב) בשורה דחודה בשלימו איהו, מאי טעמא, בגין דהאי גפן על כנסת ישראל אתחזי ליה, (ג) ובגפן שלשה שריגים אינון וכו' כהני ליואי וישראל, והיא כפורחת עלתה נצה, דהא כג) בגיניהון סלקא כנסת ישראל, ואתברכת מעם מלכא עלאה, הבשילו אשכולותיה ענבים, אלן צדיקא דעלמא דאינון כענבים מבושלים כדקא חזי וכו' עד הכא אתבשר יוסף בחלמיה, מכאן ולהלאה חלמא איהו כד) דיליה, בגין דאית חלמין ליה ולאחרנין יז).

פרשת מקץ

מא. יג אותי השיב על כני ואותו תלה: אותי השיב על כני מאן, דא יוסף ואותו תלה, מכאן (א) דחלמא אזיל (א) בתר פישרא, דכתיב ויהי כאשר פתר לנו כן היה א.

מא. יד ויריצהו מן הבור: מאי וירצהו, כד"א ב ויריצהו, כגוונא דא ויריצהו מן הבור, ולבתר ויבא אל פרעה, ד"א ויריצהו, (ב) דאמשיך עליה חוטא דחסד, למיהב ליה חנא קמיה דפרעה ג.

ויגלה: בגין יקרא דמלכא ד.

מראה מקומות

יז ז' וישב קצב, ע"א. א ז' מקץ קצד, ע"ב. ב איוב לג, כו.
ג ז' מקץ קצד, ע"ב; קצה, ע"א. ד שם.

ביאור

כב) בשורה דחודה זוהי בודאי בשורה בשבילי, ושמחה לכלל ישראל.
כג) בגיניהון על ידי כהנים לויים וישראל, יתברך כלל ישראל מהקב"ה.
כד) דיליה של שר המשקים בעצמו, שיצא לחירות מבית האסורים, ושישיבו אותו על משמרתו, ליה ולאחרנין משום שיש חלומות, שהחולם חולם בשבילי, מה שיקרה עמו, וגם

מה שיקרה עם אחרים.
א) בתר פישרא אחר הפתרון, כמו שפותרין ימלום, כך מתקיים על האדם, נמצא שיומה הושיב את שר המשקים על כנו, ואת שר האפים תלה ע"י הפתרון.
ב) וירצהו לשון רצון וקבלת התפילה, וע"י זה בא אל פרעה, והקב"ה נתן את חינו של יוסף בעיני פרעה.

תורה אור

ג) דברי ר' ירמיה בר אבא חולין צ"ב, ע"א, גפן אלו ישראל, וכן הוא אומר גפן ממצרים תסיע וכן אמר ר"ל שם, אומה זו כגפן נמשלה.
א) ברכות נ"ה, ע"ב.

מא, לט ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע וגו': (ג) אחרי הוית, בההיא שעתא דחלמית חלמא תמן הוית וכו' (ד) ידעת חלמא היך הוה וידעת פשריה וכו' יוסף אסתכל מגו מלולא דפרעה דהוה אמר בדרגין ידיען, וחמא ליה דקא טעה וא"ל לאו הכי, אלא הכי הוא, בגין דדרגין כסדרן אתיין עיי"ש באריכות ה.

מא, מז ויעבר בכל ארץ מצרים: (ה) אמר רבי חזקיה (ה) מאי טעמא וכו', בגין לשלטאה דמכרוי קמיה הכי ובגין למכנש עבורא בכל אתר ואתר. (ו) רבי אלעזר אמר כנש יוסף עיבור בכל אתר בגין דלא יתקב. אמר ר' שמעון כל מה דעבד קב"ה כלא איהו לגלגלא גלגולין בגין דבעי לקיימא קיומא וכו' כגוונא דא, קב"ה אמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך וגו' ואחרי כן יצאו ברכש גדול, כד אתא יוסף לארעא דמצרים, לא אשתכח בה רכוש גדול, (ז) גלגל גלגולין ואיתי כפנא על עלמא וכל עלמא הוו מייתין כספא ודהבא למצרים ואתמלי כל ארעא דמצרים כספא ודהבא וכו', (ח) יוסף דאיהו צדיק איהו גרים עותרא כספא ודהבא לבטלא ישראל ז.

מב, א וירא יעקב כי יש שבר במצרים: (ט) שבר תבירה, דהא תבירו דגלותא חמא דהוה ליה במצרים, ושוי תוקפיה בקב"ה, ובנוי דיעקב י) סבלו תבירו דגלותא, ולא אשתנו מגו רזא דמהימנותא דאבהתהון, ושמא דקב"ה הוה בגלותא דגילא בפומיהו, ועל דא כתיב במשה ח ואמרו לי מה שמו מה, בגין דהוו ידיעי ליה,

מראה מקומות

ה ז' מקץ קצו, ע"א. ו בראשית טו, יג. ז ז' מקץ קצו, ע"א—ע"ב. ח שמות ג, יג.

ביאור

- (ג) אחרי הוית מאחורי היית, בזמן שחלמתי.
 (ד) ידעית חלמא ידעת החלום ואת הפתרון
 יוסף אסתכל מפני שיוסף הביט, והבין מדבריו שטעה, ותקן לו הלשון, ואמר לא כר ראית, אלא כר.
 (ה) מאי טעמא בשביל מה עבר בכל הארץ, כדי לשלוט על כל הארץ כי בזמן שעבר את הארץ הכריזו, כי הוא הוא השליט בפקודת פרעה עבורא וגם בשביל לאסוף התבואות בכל מקום.
 (ו) ר"א אמר כנש אסף התבואות בכל מקום שיהיו על המקום, באופן מרוכז, כדי שלא ירקבו, כי תבואה שנמצאת במקום שגדלה, היא מתקיימת.
 (ז) גלגל גלגולין הקב"ה סבב הסיבות, והביא רעב על העולם בכדי שכל העולם יביאו כסף וזהב למצרים שיתקיים הבטחת הקב"ה לאברהם ואחר כן יצאו ברכוש גדול.
 (ח) איהו גרים הוא גרם יוסף גרם שישראל יצאו ברכוש גדול.
 (ט) שבר תבירו פירושו של שבר, עפ"י התרגום, הוא תבואה, ששמע שאפשר לקנות תבואה במצרים, וביחד עם זה נרמז לו שבר הגלות, כמו שאמר הקב"ה זאת לאברהם בברית בין הבתרים, ויעקב שם תזקו ובטחוני בהקב"ה, וקבל עליו עול הגלות.
 (י) סבלו תבירו גם בני יעקב קבלו עליהם לסבול עול ושבר הגלות, וקבלו הכל באהבה ושמא דקב"ה ושמו של השם יתברך היה רגיל בפיהם, ולא אנשי ליה ולא שכחו את השם, ועיי' זכו להפדות, ולנסים ונפלאות.

ולא אנשי ליה, וסבלו תבירא דגלותא על קב"ה, ובגין כך זכו לפורקנין ולנסיין ולאתוון סגיאין ט.

למה תתראו וכו': כתיב, י' כי קרא ה' לדעב, בשעתא דקב"ה בעי למידן עלמא (יא) בכפנא (ב) הקב"ה אכריו עליה, מההיא שעתא (יב) אתפקדן על עלמא ממנן אחרנין בפקידו דרעב, ואסיד ליה לבר נש דאית ליה שבעה לאחזאה גרמיה בשוקא ולאחזאה בשבעה, דהא אחזי פגימו לעילא, ואכחיש מלה דמלכא, וע"ד אמר יעקב לבניו למה תתראו למה תעבידו פגימו לעילא ולתתא, שמעתי כי יש שבר במצרים, רדו שמה ותמן אחזיאו גרמייכו בשבעא י"א.

מ"ב, ט ויזכר יוסף את החלמות: יוסף חמא דאינון אתו יג) וסגדו ליה, כדין אדכר ממה דחלם להו, והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמתיכס ותשתחווין לאלמתי. תו ויזכור יוסף את החלמות אדכר לון, דהא חלמא דאיהו טבא, בעא בר נש (ג) לאדכרא ליה דלא יתנשי, וכדין אתקיים, דהא כמה דאתנשי

מראה מקומות

י"א ד' אמור צב, ע"א.

י' מלכיס"ב ח, א.

ט ז' ויקהל קצה, ע"ב.

ביאור

(יא) בכפנא ברעב. (יב) אפקדן וכו' מתמנים ממונים, שהם ממונים לעשות רעב בעולם, ושער התבואה יתייקר, דאית ליה שבעה ואפילו האי שיש בביתו תבואה לשובע ולאחזאה בשבעה אסור לו להראות את עצמו שהוא שבע, ואכחיש מלה דמלכא ע"י זה שמראה את עצמו שהוא שבע הוא מכחיש דבר המלך, מלכו של עולם, שפקד שבמקום הנה יהיה רעב, ועושה פגם למעלה בשמים, וזהו דברי יעקב לבניו למה תעשו פגם למעלה בשמים, ולמטה בארץ רדו שמה תרדו למצרים, שם יש די תבואה, ושם תוכלו להתראות שבעים.

(ג) וסגדו ליה יוסף ראה שהאחים השתחו לן. כדין אדכר נזכר ממה שחלם עליהם על אחיו תו ויזכר יוסף את החלמות עוד פירוש אחר על הפסוק ויזכר יוסף את החלומות שחלם על אחיו דהא חלמא דאיהו טבא מפני שחלום טוב צריך האדם לזכרו שלא ישכחהו וכדין אתקיים ואז מתקיים החלום וזה הפירוש של ויזכור, שבכל הזמן זכר את החלומות, ועל ידי זה נתקיימו. דאתנשי קמיה שאילו היה שוכחם ומסיחם מדעתו, היו שוכחים גם בשמים. ובגין דא ומפני זה, זכר יוסף את החלומות כל הזמן, כדי שיתקיימו, והיה מחכה תמיד לזמן מתי יתקיימו.

תורה אור

(ב) ברכות ג"ה, ע"א, א"ר יוחנן שלשה דברים הקב"ה מכריו עליהם בעצמו: רעב וכו'. (ג) ובזה יובנו דברי ר' לוי ברכות ג"ה, ע"ב. לעולם יצפה אדם לחלום טוב עד כב שנה, שזה צווי שעליו לצפות ולחכות ולא יוציאו מלבו הגם שמתאחר לבוא וכן נאמר בפ' וישב, ואביו שמר את הדבר ופירש"י ממתין ומצפה מתי יבוא, שלא הסיחו מדעתו שע"י זה יתקיים ויבוא.

קמיה דבר נש הכי אתנשי עליה, ובגין דא יוסף הוה דכיר חלמיה, בגין לאתקיימא והוה מחכה ליה תדיר י"ב.

מב, יא כללנו בני איש אחד נחנו: נחנו, אנחנו מיבעי ליה, אמאי חסרא בגין דרזא דברית לא אשתכח עמהון, ולבתר אמרו כנים אנחנו, בגין דיוסף אשתכח תמן, דכתיב ויאמרו שנים עשר עבדיך אחים אנחנו ויוסף איהו בחשבנא, כד עאל בחושבנא אמרו אנחנו, וכד לא עאל בחושבנא אמרו נחנו י"ג.

מג, כט וירא את בנימין אחיו בן אמו: מאי בן אמו, יד) דדיוקניה דאמיה הוה ביה י"ד.

מד, ג והאנשים שלחו המה וחמריהם: ר' אלעזר אמר, הכא אית לאסתכלא, אי אינון הוו אזלי ואשתדרו, מה לון למכתב באורייתא המה וחמריהם, אלא בגין דכתיב טו) ולקחת אותנו לעבדים ואת חמורינו, בגין כך, והאנשים שלחו המה וחמריהם, בגין דלא ישתארון אינון וחמריהן כדקאמרו טז) פתח ואמר טו וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו וגו': ההוא בקר דאברהם הוה נהיר לקיימא עלייהו בזכותיה וכו' ואזלו בשלם, ואשתזיבו מן דינא, בגין דהאי שעתא, קיימא עלייהו דינא לאתפרעא מנייהו, בר דזכותא דההוא בקר דאברהם אגין עלייהו, ואשתלחו מן דינא טז).

פרשת ויגש

מה, ד ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי: וכי אמאי קרא להו, והא קריבין הוו גביה, אלא בשעתא דאמר לון אני יוסף אחיכם, א) תוהו דחמו ליה במלכו

מראה מקומות

יב ז' מקץ קצט, ע"ב. יג שם ר, ע"א. יד שם רב, ע"ב. טו בראשית כב, ג. טז ז' מקץ רג, ע"א.

ביאור

יד) דדיוקניה דאמו שצורת רחל אמו היתה בבנינין, לכן כתוב בן אמו. טו) ולקחת בפסוק מג, יה נאמר שרצו להעליל עליהם לקחת אותם ואת חמורייהם לכן הזכיר כאן ששלחו אותם עם חמורייהם. טז) פתח ואמר הטעם למה כתוב הבקר אור, שבזכות בוקרו ואברהם שהשכים לעשות רצון

בוראו ללכת לעקידה, עמד להם שניצלו מן הדין לאתפרעא מנייהו להפרע מהם, שהיה עליהם קטרוג מחטא שחטאו במכירת יוסף, וזכות אברהם הגין עליהם. א) תוהו התפלאו שראו אותו מלך ריוחנא ליה אמר להם יוסף זכיתי למלכות בזכות ברית המילה והראה להם את המילה, ואמר, זה

עלאה, אמר יוסף מלכו דא, בגין דא רווחנא ליה, גשו נא אלי ויגשו, דאחזי להו
האי קיימא דמילה, אמר דא גרמת לי מלכו, בגין דנטרית לה, מכאן אוליפנא, מאן
דנטיר להאי את קיימא, מלכו אתנטרת ליה א.

מה, טו וינשק לכל אחיו ויבך עליהם ואחרי כן דברו אחיו אתו: בכה על בי
מקדשא דאתחריב תרין זימנין, ועל אחוי עשרת השבטים דאתגלו בגלותא
הה"ד וינשק לכל אחיו ויבך עליהם עליהם ודאי, ואחרי כן דברו אחיו, ולא כתיב
ויבכו, דהא איהו בכה ב) דנצנצא ביה רוח קודשא, ואינון לא בכו, דלא שרא עלייהו
רוח קודשא ב.

מו, ב ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב: ג) יעקב יעקב
למה פסיק טעמא בגווייהו, בגין דבתראה שלימ קדמאה לא שלימ, דהשתא
אתבשר ביוסף, ושראת עליה שכינתא, ועוד דהשתא אשתלים בארעא אילנא קדישא
כגוונא דלעילא בתריסר תחומין בשבעין ענפין, מה דלא הוה בקדמיתא ובגיני כך,
בתראה שלימ קדמאה לא שלימ ופסיק טעמא בגווייהו ג.

ו'יאמר אלהים לישראל במראת הלילה: תא חזי מה כתיב ד' ויחלום והנה סלם
וכו' וכי יעקב קדישא דאיהו ד) שלימא דאבהן בחלמא אתגלי עלוי באתר
דא קדישא לא חמא אלא בחלמא, אלא יעקב בההוא זמנא ה) לא הוה נסיב, ויצחק
הוה קיים וכו' ולבתר דאתי לארעא קדישא עם שבטין וכו' כתיב ה' וירא אלהים
ליעקב, וכתיב ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה, הכא לא כתיב ביה חלום,
דהא ו) מדרגא אחרא עלאה הוה ו'.

מראה מקומות

א' ד' לך צג ע"א. ב' ז' ויגש דט, ע"א. ג' ז' נשא קלת, ע"א. ד' בראשית כת, יב.
ה' שם לה, ט. ו' ז' ויצא קמט, ע"ב.

ביאור

ג' ד' לי להיות מלך, ששמרתי ברית קודש
בקדושה, מכאן אוליפנא מכאן למדנו, שמי
ששומר הברית קודש, מלכות וממשלה נשמרת
לו.
ב) דנצנצא ביה הופיע עליו רוח הקודש
ואינון לא בכו דלא שרא הם לא בכו, כי לא
נחה עליהם רוח הקודש, לא ידעו מהחורבנות
והגלות.
ג) יעקב יעקב למה הפסיק בין יעקב ליעקב
אתבשר ביוסף בזה שהודיעו לו שיוסף חי,
שרתה עליו השכינה ויעקב השני היה שלם.
ד) שלימא דאבהן יעקב נחשב לבחיר
שבבות.
ה) לא הוה נסיב לא היה נשוי.
ו) מדרגא אחרא עלאה כבר היה מדרגה
יותר גבוהה לכן היה לו התגלות אלהות, כמו
בהקין.

מז. ג אל תירא מרדה מצרימה: ז) א"ר יוסי, בשעתא דנטלי ישראל לנחתא בגלותא דמצרים, דחילו, ואימתא תקיפא נפל עלוי, אמר ליה הקב"ה ליעקב אל תירא, כי לגוי גדול אשימך שם, אמר ליה דחילנא די ח) ישיצון בני, א"ל אנכי ארד עמך מצרימה, אמר ליה תו דחילנא דלא אזכי לאתקברא ביני אבהתי, ט) ולא אחמי פורקנא דבני, א"ל ואנכי אעלך גם עלה, אעלך לאתקברא בקברי אבהתך, גם עלה למחמי פורקנא דברך, וגבורן דעבדית להו ז).

מז. כו ובני יוסף וגו' הבאה מצרימה שבעים: ר' יצחק אמר, ישראל אינון לקבל כל שאר אומין דעלמא, מה שאר אומין אינון שבעין, אף ישראל אינון שבעין, הדא הוא דכתיב כל הנפש וגו' מצרימה שבעים, ומאן דשליט על ישראל כאילו שליט על כל עלמא ח).

מז. יא ויושב יוסף וגו' במיטב הארץ בארץ רעמסס: למה בחר יוסף ארץ רעמסס בשביל אחיו, אלא כך אמר יוסף כל מיטב ארץ מצרים רעמסס היא, וההיא ארעא אפרישו י) לדחלן דלהון לרעיא, ולמיהך בכל עינוגין דעלמא, וכל מצראי חשיבונו לאינון דרעאן דדחליהון כדחליהון, ודא שאיל יוסף מפרעה, לשלטאה אחוי על דחלן דמצראי דאתכפיין תחות ידיה כעבדים בתר מלכיהון, למיהוי כולהו מתכפיין תחות שם ה' מסטריהון, ולא שליט בעלמא אלא שם הוי, וגו' ואתכפיין כל ממנן תחות ידיה ט).

פרשת ויחי

מז. כח ויחי יעקב: רבי שמעון אמר מה כתיב לעילא זכו ויפרו וירבו מאוד,

מראה מקומות

ט ז' פנתס רנא, ע"א.

ח ז' שמות טו, ע"ב.

ז' בשלח נג, ע"א.

ביאור

היראה שלהם, כמו היראה בעצמה, וזה היתה מחשבת יוסף, שבקש מפרעה להושיב את אחיו בארץ רעמסס, כדי שישלטו על העבודה וזה שלהם, דאתכפיין שיהיו כפופים תחת ידיהם, כעבדים שנכנעים אל אדוניהם, ע"ז יהיו כלם כפופים ונכנעים לאחיו, שהם עובדי הש"ת, וע"י זה לא תהא שליטה בעולם, דק שם ה' יתברך, וכל הממונים יהיו נכנעים תחתיו.

ז) אמר ר' יוסי דקשה לר"י כל אריכות הדברים בפסוק זה (עין בדף פח, שמות יד, לא, וירא ישראל...).

ח) ישיצון בני יכלו ויאבדו בני בין האומות.

ט) ולא אחמי ולא אראה בגאולת בני.

י) לדחלן ליראתם, היינו העבודה וזה של המצרים, שהיו עובדים לשה חשיבו לאינון דרעאן המצרים חשבו לרועי הצאן, שהיא

וכתיב ויחי יעקב, א) דלא אתחזי לאפרשא בין דא לדא, מה אינון קיימי בתפנוקין דמלכין, וקבילן ענוגא וכסופין לגרמייהו, אוף יעקב גמי קיים בתפנוקי מלכין בענוגא וכסופא לגרמיה, לא אתפרש דא מן דא והכא אקרי ויחי א.

מז, כט ויקרבו ימי ישראל למות: לא כתיב ויקרב יום ישראל למות אלא ימי, וכי בכמה יומי מית בר נש, והא בשעתא חדא ברגעא חדא מית, אלא הכי תאנא, כד קב"ה בעא לאתבא רוחיה ליה, כל אינון יומין דקאים בר נש בהאי עלמא (ב) אתפקדן קמיה ועאלין בחושבנא וכי זכאה חולקיה דההוא בר נש דיומוי אתקרבו גבי מלכא ג) בלא כסופא עיי"ש ב.

ויקרא לבנו ליוסף: אמר ר' יצחק, וכי שאר שבטין לאו בנוי אינון, אלא אמר ר' אבא יוסף בנו הוה ד) יתיר מכולהו וכי, דקיימת בגופך דאת ברי, כד חמית דיוקנא דילי ותבת בקיומך. ד"א ויקרא לבנו ליוסף דבדיוקנא חד הוה מתחזיין, דכל מאן דחמי ליוסף הוה אסהיד דבריה דיעקב הוה ג).

מת, ט אשר נתן לי אלהים בזה וגו': מהו בזה, אחמי ליה רזא דברית דנטר ליה, ובגין דנטר ליה אתחזו לאתברכא ד).

מת, טו ויברך את יוסף ויאמר וגו': בהאי קרא אית לאסתכלא ביה ויברך את יוסף דלא אשכחן הכא ברכה דבריך ליה ה) ליוסף אלא לבנוי, אמר ר' יוסי

מראה מקומות

א ד' ויחי רטו, ע"ב. ב שם רכא, ע"ב. ג שם רכב, ע"א. ד שם רכט, ע"א. ד שם רכט, ע"א.

ביאור

א) דלא אתחזי כדי שלא להפריד בין יעקב ובניו, כמו שעליהם נאמר ויאתו בה ויפרו וירבו מאד, שחיו בתענוגי מלכים, כך היה יעקב שלא חסד לו כלום, ומפני זה אין הפסק בתו' בין וירבו מאד לבין ויחי דק כתיב אות א'.
 ב) אתפקדן קמיה כל הימים שחי אדם בעולם הזה נמנים ובאים לפניו.
 ג) בלא כסופא בלא בושה וחרפה, היינו שכל ימיו היה עוסק בתורה ומצות, ואף יום אחד לא היה בו פגם, וכולם קרבו לפני המלך, מלכו של עולם. אבל הימים שהאיש עושה בהם עבירות, ולא עשה תשובה עליהם, הם נדחים לחוץ ואינם נכללים בחשבון, ופה העידה התורה"ק, שאצל יעקב אבינו כל הימים שלו

קרבו ונכנסו בחשבון.
 ד) יתיר מכולהו יותר מכל הבנים, היה נראה שהוא בנו כד חמית כאשר ראית צורתו בזמן שאשת פוטיפר שידלה אותך, לעבוד עמה עבירה, ותפשה בבגדך והיצד הרע השיאך לחטוא, וכשראית דמות פני בבית, התביישת בפני, וחזרת לאחורך וברחת מהבית, ויצאת לחוץ, ובוזה ראיתי שאתה בני יותר מכל שאר בני, ומפני זה הרגיש הפסוק לאמר לבנו ליוסף. דבדיוקנא חד שצורת שניהם היה שוה שכל מי שראה את יוסף היה מעיד שבנו של יעקב הוא.
 ה) ליוסף היינו, שהפסוק מתחיל לומר ויברך את יוסף, ובהברכה אמר יברך את הנעדים.

(ו) את דייקא כתיב את יוסף ברכתא דבנוי הוה, וכד אתברכאן בנוי איהו מתברך, דברכתא דבנוי דבר נש ברכתיה איהי ה'.

מח. טז המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים: מאי מכל רע, כד קב"ה (ז) אתרעי ביה בבר נש בגין עובדוי דכשרן, איהו אזמין לי אנתו דאיהי משכלת, ופריק ליה בפורקן מגו סטרא אחרא, וע"ד אמר יעקב המלאך הגואל וגוי' דלא אזדמנת לי אתתא דאיהי מגו סטרא אחרא, ולא אערע פסול בורעי, דכלהו צדיקי ושלמי בשלימו, בגין דאתפרק מכל רע, ויעקב לא אתדבק בהווא סטרא אחרא כלל ו'.

מח. יז מתה עלי רחל: מתה עלי רחל, עלי ודאי, על ח' דאחרית (א) נדרי ר' יוסי אמר, כתיב ז קללת חנם לא תבא ואוקמוה לו בוא"ו דאי קללת (ב) צדיקא היא, אפילו דלא אתכון בה כיון דנפקא מפומיה, נטל לה ההוא יצר הרע וקטרג בה בשעתא דסכנה, יעקב אמר ח עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה, ואע"ג דאיהו לא ידע, נטיל לה לההיא מלה ההוא שטן וכו', ועל תרין אלין אתענשת רחל ט.

מח. יט ידעתי בני ידעתי: כיון דאמר ידעתי בני, אמאי אמר ידעתי אחרא, אלא

מראה מקומות

ה שם רכו, ע"ב. ו שם רכט, ע"א. ז משלי כו, ב. ח בראשית לא, לב. ט ז' וישלח קעה, ע"א.

ביאור

(ו) את דייקא צריך לדייק את התיבה את שהכוונה שבידך את הבנים, כי זוהי גם ברכת האב.
(ז) אתרעי אוהב, אם הקב"ה אוהב את האדם בשביל מעשיו הטובים, הוא מזמין לו אשה משכלת וצרקנית, ופריק ליה ופודה אותו מן הסטרא אחרא, שלא תשלוט עליו, וזהו שאמר יעקב, המלאך הגואל אותי מכל רע, שלא הזדמנה לי אשה מרשעת, ולא היה שום פסול בורעי, שכולם צדיקים ושלמים.

(ח) דאחרית נדרי שאחרתי לקיים נדרי, שנדרתי בצאתי מבאר שבע לחרן, כדכתיב בפ' ויצא כח, כ וידר יעקב נדר דאיהו לא ידע, שיעקב לא ידע שרחל גנבה התרפים של אביה ותשימם בכר הגמל ותשב עליהם ועל תרין אלין ועל שני הרברים נענשה רחל על אחד, שאחר לקיים נדרי, שנדר בצאתו מבאר שבע, ושנית שקלל, שאמר עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה, והשטן קטרג עליו ונענשה רחל ומתה.

תורה אור

(א) בשבת ל"ב, ע"ב, תניא ר' נתן אומר בעון נדרים אשתו מתה.
(ב) מכות י"א, ע"א אמר ר"י אמר רב קללת חכם אפילו בחנם היא באה, א"ר אבהו קללת חכם אפילו על תנאי היא באה.

אמר ידעתי בני בזמנא ט) דקיימת בגופך דאת ברי דתנינן, בשעתא דאנתתיה דפוטיפר דחקת ליה ליוסף, מה כתיב י' ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית האי קרא הכי מיבעי ליה, ואין איש בבית מהו מאנשי הבית, אלא י) לאכללא דיוקנא דיעקב (ג) דהוה תמן ואשתכח תמן, ובגייני כך מאנשי הבית אבל איש אחרא הוה תמן, כיון דסליק יוסף עינוי חמא דיוקניה דאבוי יתיב בקיומיה ותב לאחורא, ובגייני כך כתיב ידעתי בני ידעתי (עיין בפסוק ויבא הביתה לעיל לט, יא) שהזכרתי שם מזה) י"א.

מח, כ ויברככם ביום ההוא וגו' כאפרים וכמנשה: ת"ח, ברכתא דברייך לבני יוסף, אמאי אקדים לון ברכאן עד לא יברך לבנוי, אלא, מכאן דחביבותא יא) דבני בנוי, הביב עליה דבר נש יתיר מבנוי י"ב.

מט, א האספו ואגידה לכם: אספו מיבעי ליה, כד"א יג אספו לי חסידי, אלא קיים לון האספו יב) מאתר דלעילא הוא, האספו בקשורא שלים ביחודא חד י"ד.

מט, ט כרע רביץ כארי וגו': מה אריה ולביא לא נפלין אלא בגין למטרף טרפא ולשלטא, דהא מרחיק יג) ארח טרפיה, ומשעתא דארח נפל ולא קם, עד דדליג על טרפיה ואכיל לה, כך שכינתא לא נפלה, אלא כאריה וכלביא בגין לנקמא מעמין עכו"ם ולדלגא עלייהו, כד"א טו מי זה בא וגו' צעה ברב כחו מי יקימנו וכו' איהו עלמא עלאה דביה שולטנותא לאתקפא לכלא טז).

מראה מקומות

י בראשית לט, יא. יא ז' ויחי רכב, ע"א. יב שם רלג, ע"א. יג תהלים נ, ה. יד ז' ויחי רלד, ע"ב. טו ישעיה סג, א—ב. טז ז' ויחי רלו ע"ב.

ביאור

ט) דקיימת בגופך דאת ברי שקיימת בעצמך שאתה בני
 י) לאכללא דיוקנא, הפסוק מדייק ואין איש מאנשי הבית שרק מאנשי הבית לא היה שום איש, אבל דיוקנו של יעקב היה שם, ונראתה ליוסף, וחמא דיוקניה שראה דמות אביו ונתבייש וחזר לאחוריו, וינס החוצה, ועל זה נאמר שתי פעמים ידעתי בני ידעתי (עיין בפסוק ויבא הביתה, בראשית לט, יא, שהזכרתי שם מזה).

יא) דבני בנוי, של אדם אהובים עליו יותר מבניו.
 יב) מאתר דלעילא ממדרגתם העליונה, יתאספו ויתקשרו בקשר שלם ואחיד, ז"ת.
 יג) ארח טרפיה מריח את הטרף, וטבעו, בעת שהוא מריח את הטרף, הוא נופל לארץ, ולא קם עד שהוא מדלג על טרפו ואוכלו, כך השכינה כביכול נופלת ויורדת, לנקום נקמת ישראל, מהאומות עובדי ע"ז.

תורה אור

(ג) סוטה ל"ו, ע"ב.

מט, יג זבולן לחוף ימים ישכון : כיון דכתיב לחוף ימים, אמאי עוד והוא לחוף
 אניות, אלא לחוף ימים יד) בעלמא דין, לחוף אניות טו) בעלמא דאתי.
 כד"א יז שם אניות יהלכון יח).

מט, יד יששכר חמר גרם רבץ בין המשפתים : אמר רבי אלעזר וכי יששכר חמר
 אקרי, אי בגין דאשתדל באורייתא ניקרייה ליה סוס או אריה או נמר אמאי חמור
 אלא אמרו בגין דחמור טז) נטיל מטולא ולא בעיט במאריה יז) כשאר בעירי ולא
 אית ביה גסות הרוח ולא חייש למשכב יח) באתר מתתקן, אוף הכי יששכר
 דאשתדלותיה באורייתא, יט) נטיל מטולא דאורייתא ולא בעיט ביה בקביה, ולא
 אית ביה גסות הרוח כחמור דלא חייש ליקרא דיליה אלא ליקרא דמאריה, רובץ בין
 המשפתים, כדאמרינן יט) ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל כ.

מט, טו וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד :
 וירא מנוחה כי טוב, דא תורה שבכתב, ואת הארץ כי נעמה, דא תורה
 שבע"פ, ויט שכמו לסבול, למסבל עולה דאורייתא, ולדבקה בה יומי וליילי, ויהי למס
 עובד למיהוי פלח לקב"ה ולאדבקא ביה ולאדבקא גרמיה בה. ר' שמעון ור'
 יוסי ור' חייא הוו קא אזלי מגלילא עלאה לטבריה, א"ר שמעון ניהך ונשתדל
 באורייתא דכל מאן דידע לאשתדלא באורייתא ולא אשתדל, אתחייב בנפשיה, ולא
 עוד אלא דיהבין ליה כ) עולא דארעא ד) ושעבודא בישא, דכתיב ביששכר ויט
 שכמו לסבול מהו ויט, סטא, כד"א כא) ויטו אחרי הבצע, מאן כא) דסטא ארחה

מראה מקומות

יז תהלים קה, כו. יח ז' ויחי רמב, ע"א. יט אבות פ"ו, מ"ד.
 כ ז' ויחי רמב, ע"א. כא שמואלא ת, ג.

ביאור

יד) בעלמא דין בעולם הזה. יט) נטיל מטולא נושא עולה של תורה, כך
 יששכר סובל עול התורה הקדושה, ולא בועט
 טו) בעלמא דאתי בעולם הבא. בהקב"ה, היינו מקבל באהבה כל הבא עליו,
 ואין בו גאות, ואינו מתחשב בכבודו ורק
 מתחשב בכבוד הקב"ה. טז) כשאר בעירי כשאר בהמות, שהם מורדים
 באדוניהם, ובועטין בו, אבל החמור נכנע
 לאדונו. יז) כשאר מתתקן במקום מתוקן, לא איכפת
 לו לחמור באינו מקום ישכב. יח) עולא דארעא וכמו שאמרו חז"ל (אבות
 פ"ג, מ"ה) הפורק ממנו עול תורה נתתן
 עליו עול מלכות ועול דרך ארץ. יט) דסטא ארחה מי שנטה וסר מדרך הישר
 והטוב.

תורה אור

ד) אבות פ"ג, מ"ה ר' נחוניא בן הקנה אומר כל המקבל וגו' וכל הפורק וכו'.

דלא למסבל עולא דאורייתא. מיד ויהי למס עובד וכו', ובגיני כך רמיו לון שמא דיששכר, דמאן דאשתדל באורייתא יש שכר, דא איהו אגרא דאינון דמשתדלי באורייתא וכו'. תא חזי כד אינון זכאי קשוט משתדלי באורייתא, כל אינון כב) תוקפין דשאר עמין דשאר חילין וכל חילין דלהון כג) אתכפיין, ולא שלטי בעלמא, וישראל אזדמן עלייהו כד) לסלקא לון על כלא, ואי לא כה) חמור גרמא לון לישראל למיהך בגלותא, ולמנפל ביני עממיא ולמשלט עלייהו, וכל דא אמאי בגין וירא מנוחה כי טוב ומתקנא קמיה ויכיל למרווח בגינה כמה טבין וכמה כסופין, וסטא אורחיה דלא למסבל עולה דאורייתא, בג"כ ויהי למס עובד כב).

מט, יז יהי דן נחש עלי דרך: פתח ר' יוסי ואמר אימתי היה דן נחש כו) ביומוי דירבעם, דכתיב כג) את האחד נתן בבית אל ואת האחד נתן בדרך וגו' כז) דאתמנע מישראל דלא יסלקון לירושלם, למיחג חגייהו כד).

יהי דן נחש עלי דרך שפיפון עלי ארץ: נחש עלי דרך, כח) דא שמשון, שפיפון עלי ארץ, דא צליה בדיה ה) דשבטא דדן, כט) שנתגבר על בלעם הרשע, הנושך עקבי סוס, דא עירא דהוה בהדי דדוד והוה אתי מדן, ובגיניה תליא גבורתיה דדוד.

מראה מקומות

כב ז' ויחי רמב, ע"ב. כג מלכיסא יב, כט. כד ז' ויחי רמב, ע"א.

ביאור

כב) תוקפין דשאר עמין כל התוקף והכח והשלטון של האומות נכנעים לישראל.
 כג) אתכפיין נכנעים.
 כד) לסלקא לון להעלותם למעלה, ולא למטה.
 כה) חמור גרמא ואם אין מקבלים עליהם עול תורה, חמור גרם, הוא הגורם למיהך ללכת לגלות, וליפול בין האומות, וישלטו על ישראל. בגין וירא מנוחה שאילו היו סובלים עול התורה היו יכולים להרויח, כמה טובות בגשמיות ורוחניות, ונטו מדרך הטוב, וגרם. ויהי למס עובד, לישא מס ומשא של מלך ושרים.

כו) ביומוי דירבעם בימי ירבעם מלך ישראל, שהעמיד שני עגלים לע"ז.
 כז) דאתמנע למנוע את ישראל שלא יעלו לירושלים, לחוג את החגים.
 כח) דא שמשון שנלחם עם הפלשתים שהיה משבט דן.
 כט) שנתגבר, בזמן שישראל לחמו עם המדינים היה שם בלעם הרשע, וכשראה שישראל מנצחים במלחמה, טס באויר ע"י כישוף, דא צליה וצליה משבט דן השיגו והרגו בחרב.

תורה אור

ה) עיין סוטה ו', ע"א, תרגום יונתן במדבר ל"א ח'.

דכתיב כה ויעקר דוד את כל הרכב ויפול רוכבו אחור דא (ל) שריה דזמין למיתי
 בהדי משיחא דאפרים, ואיהו הוי משבטא דדן, וזמין איהו למעבד נוקמין וקרבין
 בשאר עמין, וכד דא יקום כדין הוי מחכא לפורקנא דישראל, דכתיב לישועתך קויתי
 ה'. עיי"ש באריכות כו.

מראה מקומות

כה שמואל ב ח, יד. כו ד' בלק קצד ע"א.

ביאור

(ל) שריה שעתיד לבוא עם משיח בן אפרים, ועי"ז אמר לישועתך קויתי ה', שזה אחד
 ויעשה מלחמות עם האומות שיקומו על מעיקרי הדת, לצפות ולחכות לישועת ה' על
 ישראל, ואז תחכה לגאולה האמיתית והשלימה, ישראל, שתהיה במהרה בימינו.

תורה אור

(1) עיין שבת ל"א, ע"א צפית לישועה.